

T-KIT 13

Jätksuutlikkus ja noorsootöö

Käsiraamatute sari

Noortevaldkonna koostöö

Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu noortevaldkonna koostöö

T-Kit 13

Jätkusuutlikkus ja noorsootöö

Toimetaja

Ellie Keen

Eestikeelse versiooni sisuline toimetaja

Nele Mets

Autorid

Ellie Keen

Justina Pinkeviciute

Alan Hayes

Agi Berecz

Burcu Meltem Arık Akyüz

Originaalpealkiri: „T-Kit 13 Sustainability and youth work“

Selles Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu noortevaldkonnas tehtava koostöö raames tellitud töös avaldatud arvamused kuuluvad töö autoritele ning need ei pruugi tingimata peegeldada partnerasutuste, nende liikmesriikide ega nendega koostööd tegevate organisatsioonide ametlikke vaateid.

Kõik õigused kaitstud. Ühtegi selle väljaande osa ei tohi ilma teabevahetuse peadirektoraadi (F-67075 Strasbourg Cedex või publishing@coe.int) eelneva kirjaliku loata tõlkida, paljundada või edastada mistahes viisil või vahendite, ei elektrooniliste (CD-ROM, Internet jne) ega mehhaaniliste, sh fotokopeerimise, salvestamise ega mistahes muu teabe hoiustamise või otsimissüsteemi abil.

Illustratsioonid: Matia Losego
Kaanefotod: Shutterstock.com

Küljendus ja kaane disain:
Dokumentide ja trükiste koostamise osakond (SPDP), Euroopa Nõukogu

Euroopa Nõukogu kirjastus
F-67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>

ISBN 978-92-871-8578-5

© Euroopa Nõukogu ja Euroopa Komisjon, juuni 2018

Tekst on loodud ja seda on lubatud kasutada Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu loal. See tõlge on avaldatud kokkuleppel Euroopa Nõukoguga ja tõlkija ainuvastutusel.

© Filoloog OÜ, mai 2020 eestikeelne tõlge
Tõlgitud tõlkebüroos Filoloog

Tere tulemast T-Kit käsiraamatute sarja lugejaks!

Nii mõnigi teist on ilmselt mõelnud, mida võiks tähendada käsiraamatut tähistav sõna „T-Kit“? Me pakume sellele vähemalt kahte seletust. Esimene on lihtne: see on lühend koolitusmaterjalide komplekti ingliskeelsest täisnimetusest training kit. Teine variant seostub eeskätt hääldusega, mis meenutab ingliskeelset sõna ticket (eesti keeles „pilet“) – see on dokument, mida on vaja reisile minnes. Meie kujutluses on käsiraamat vahend, millest on abi meie kõigi töös.

Eeskätt on materjal suunatud noorsootöötajatele ja noorte koolitajatele, pakkumaks neile teoreetilisi ja praktilisi töövahendeid noortega töötamiseks ning nende koolitamiseks.

T-Kit käsiraamatute sari on valminud kollektiivse pingutuse tulemusena ja sinna on kaasatud erineva kultuurilise, professionaalse ja organisatsioonilise taustaga inimesi. Noorte koolitajad, mittetulundusühingute noortejuhid ja elukutselised kirjanikud on koostöös loonud kvaliteetsed materjalid, mis on suunatud sihtgrupi vajaduste täitmiseks, arvestades samas, et erinevates Euroopa paikades käsitletakse teemasid erinevalt.

T-Kit käsiraamatud on loodud Euroopa Komisjoni ja Euroopa Nõukogu noortevaldkonna partnerluse tulemusena.

Rohkem infot leiame veebilehelt:
pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership

Sisukord

1. PEATÜKK – SISSEJUHATUS	5
2. PEATÜKK – JÄTKUSUUTLIKKUS: PROBLEEMID	7
Mis on jätkusuutlikkus?	7
Säästva arengu eesmärgid	8
Euroopa ja jätkusuutlikkus	9
3. PEATÜKK – SÄÄSTVA ARENGU HARIDUS JA NOORSOOTÖÖ	15
Säästva arengu haridus	15
Säästva arengu noorsootöö	15
Säästva arengu hariduse eesmärgid	16
Teadmised, oskused ja hoiakud	17
Metoodilised põhimõtted	18
Tegevuste kasutamine	21
4. PEATÜKK – TEGEVUSED	23
Tegevuste kokkuvõte	24
5. PEATÜKK – MUUTUSTE ELLUVIIMINE	105
Lootuse olulisus	105
Oma teema valimine	106
Kampaaniad ja propageerimine	109
Tegevuse planeerimine	110
6. PEATÜKK – JÄTKUSUUTLIKKUSE KONTROLLNIMEKIRI	113
Juhtimis- ja töötavad	113
Kontori ja noorteruumi haldamine	114
Koosolekud ja kokkusaamised	115
KASUTATUD KIRJANDUS	117

1. peatükk

Sissejuhatus

I nimkond on vastutav mitmete kriiside eest, mis seavad ohtu elu võimalikkuse planeedil Maa. Sajandeid oleme kohelnud oma planeeti nii, nagu oleks selle loodusvarad piiratud ja me võiksime neid lihtsalt rikkuda, kasutada ja ära visata. Oleme merre lasknud miljoneid liitreid õli, raiunud maha miljoneid hektareid vihmametsi, kaevandanud, loonud toksilisi aherainemägesid, riisunud tööstusliku põllumajandusega mullast looduslikud mineraalid ning täitnud atmosfääri ohtliku koguse süsihappegaasiga, mis tõenäoliselt viib kliimakatastroofini. Seda nimekirja võiks jätkata, kuid ainuüksi viimane nimetatud asjaolu võib viia elu lõppemiseni Maal.

Üha enam on aga levinud arusaam, et selline priiskav käitumine ei ole ohtlik mitte ainult teistele elusolenditele meie planeedil, vaid see on potentsiaalselt eluohtlik ka inimestele. Seda on juba näha näiteks arengumaades: põuad, orkaanid ja muud loodusõnnetused hävitavad inimeste kodusid ja elatusvahendeid ning on ka peamiseks suurte pagulashordide põhjuseks, kes kõik otsivad paremat elu. Paljud neist pagulastest jõuavad Euroopasse, mis muudab meie poliitikutele vähemarenenud riikide probleemide ignoreerimise üha raskemaks. Euroopa on tõenäoliselt üks enim nendesse probleemidesse panustanud piirkondi. Nüüd peame aga tunnistama oma rolli nende probleemide põhjustajana ja hakkama neid ka aktiivselt lahendama.

Haridus on üks viis, kuidas seda teha. Järgmised põlvkonnad on need, kes näevad järjest enam kliimamuutuste – ja ka muude probleemide – tagajärgi, ja need tagajärjed ei ole piiratud vaid vähemarenenud piirkondadega. Ka Euroopa on näinud üha muutlikumaid ja ekstreemseid ilmaolusid, mis tulevikus muutuvad veelgi tavalisemaks. Seega peavad noored aru saama säästva elustiili vajadusest ja seda ka ise järgima, mõeldes välja lahendusi kogu regioonile tervikuna.

See käsiraamat on praktiline tööriist selle protsessi alustamiseks. See on välja töötatud eelkõige noorsootöötajatele ja koolitajatele, et tutvustada noortele jätkusuutlikkuse teemat mitteformaalses kontekstis. Samuti sobib see ka noorsootöötajate, noortejuhtide ja koolitajate gruppidele, kes soovivad end jätkusuutlikkuse teemal koolitada. Käsiraamatu põhiosas toodud tegevuste abil saavad noored ja need, kes noortega töötavad, tutvuda mõningate probleemidega, mis meie planeeti ähvardavad, ja alustada lahenduste üle arutlemisega. Käsiraamatu kaks viimast peatükki viivad jätkusuutlikkuse teema veelgi kaugemale: need annavad noortele võimaluse muuta midagi oma piirkonnas ja ehk ka kaugemal.

ÜLEVAADE PEATÜKKIDEST

2. peatükk. Jätkusuutlikkus: probleemid

2. peatükis selgitatakse „jätkusuutlikkuse“ ja „säästva arengu“ mõisteid ja kirjeldatakse rahvusvahelisi pingutusi, mis on tehtud säästva arengu viimiseks valitsuste päevakorda, eriti läbi säästva arengu eesmärkide. Peatüki viimane osa käsitleb andmeid Euroopa jätkusuutlikkuse kohta.

3. peatükk. Säästva arengu haridus ja noorsootöö

3. peatükis tutvustatakse ideid, kuidas anda noortele haridust jätkusuutlikkuse alal, lisaks sisaldab peatükk ka mõningaid praktilisi ja meetoodilisi nõuandeid 4. peatüki tegevuste läbiviimiseks.

4. peatükk. Tegevused

4. peatükis on toodud 18 tegevust jätkusuutlikkuse kohta, kõik erineva raskusastmega ja suunatud mitmete erinevate probleemide lahendamiseks. Iga tegevuse juures on üksikasjalikud suunised, mõne juures ka täiendav taustainfo. Iga tegevuse viimases osas on toodud soovitusel, kuidas noored saaksid sessioonil tehtud tööd rakendada ja muutusi oma kogukonna tasemel ellu viia.

5. peatükk. Muutuse elluviimine

5. peatükis on toodud taustpõhimõtted ja metoodilised nõuanded, et toetada grupi tegevuste läbiviimist oma kogukonnas, sh tegevuste planeerimist koos grupiga. Inspiratsioonina on seal toodud ka mitmeid näiteid gruppidest, kes on juba muutusi ellu viinud.

6. peatükk. Jätkusuutlikkuse kontrollnimekiri

6. peatükis on toodud mitmed ideed, mida grupp võiks rakendada, näiteks noortekeskuses või kohalikul tasandil või isegi rahvusvaheliste koosolekutena.

2. peatükk

Jätkusuutlikkus: probleemid

Selles peatükis käsitletakse mõningaid keskseid kontseptsioone, probleeme ja algatusi, mis on seotud säästva arenguga:

- ▶ 1. osas käsitletakse mõisteid „säästev“ ja „jätkusuutlikkus“ ning nende arengut;
- ▶ 2. osas käsitletakse ÜRO algatust integreerida jätkusuutlikkus valitsuste programmidesse, eriti läbi säästva arengu eesmärkide;
- ▶ 3. osas uuritakse Euroopa jätkusuutlikkuse andmeid ning tutvustatakse edulugusid ja ebaõnnestumisi, mis jätkusuutliku planeedi nimel on ellu viidud.

MIS ON JÄTKUSUUTLIKKUS?

Ehk tuleks alustada hoopis sellest, mida tähendab „säästev“. Oxfordi sõnastik defineerib selle kui „suutlikkus hoida kindlat taset“ (Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com>). On selge, et inimtegevuse tempot ei saa hoida samal tasemel: süsinikuheitmed viivad kliimakatastroofini, tööstuslikud põllumajandusmeetodid ning nõudlus mineraalide ja tooraine järele viivad Maa ressursside ammendumiseni, mulla viljakuse kadumiseni, õhu, mere ja vee saastumiseni, loomade ja putukate massilise väljasuremiseni – kui nimetada vaid mõned üksikuid probleeme.

Ei Maa ega inimkond suuda seda taluda. Selles mõttes ei ole meie praegused harjumused ei säästvad ega jätkusuutlikud.

Seetõttu on viimastel aastatel sõnale „säästev“ tekkinud ka teisene tähendus: „Ökoloogilise tasakaalu säilitamine loodusvarade ammendumise vältimise läbi“ (Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com>). „Loodusvarade“ hulka ei kuulu ainult need, mida me saame näha, kuulda ja puudutada – näiteks nafta ja gaas, kuld, teemandid ja uraan –, vaid ka vähem materiaalsed ressursid, nagu mere pH-tase ja seeläbi selle võime toetada teatud mereorganismide elu, süsihappegaasi kogus atmosfääris, mis reguleerib kogu planeedi temperatuuri, mulla viljakus jne.

Jätkusuutlikkus on säästev olemine. See on olek, kus inimesed ja loodus eksisteerivad harmoonias ilma üksteist (ja ennast) hävitamata.

„Säästev ehk jätkusuutlik areng“ on jätkusuutlikkuse suunas liikumise protsess. Säästva arengu eesmärk on parandada inimeste, sh tulevaste põlvkondade elukvaliteeti, viies tasakaalu majanduskasvu, sotsiaalse arengu ja keskkonnakaitse.

„[Säästev areng on] areng, mis vastab oleviku vajadustele, ilma et see jätaaks tulevased põlvkonnad ilma võimalusest tagada enda vajadustele vastav areng.“ (ÜRO 1992)

Joonis 2. Säätva arengu eesmärgid

Allikas: ÜRO

Tegevuskava 2030 peamine eesmärk on kaotada vaesus, kaitsta planeeti ja tagada heaolu kõigile. Seeläbi peegeldavad säästva arengu eesmärgid praegust arusaama kolme (või nelja) säästva arengu mõõtmekohta. Kiire pilk seatud eesmärkidele ja käsitletavatele teemadele annab tunnistust laiapõhjalisest jätkusuutlikkusest, mis ulatub palju kaugemale kui pelgalt keskkonnakaitse.

Iga eesmärk sisaldab mitmeid konkreetseid alameesmärke, mis 2030. aastaks saavutada tuleb. Näiteks:

7. eesmärk: jätkusuutlik energia hõlmab muuhulgas järgmisi eesmärke:

- ▶ tagada taskukohane, usaldusväärne, säästev ja kaasaegne energia kõigile;
- ▶ suurendada oluliselt taastuvenergia osakaalu kogu maailmas tootetavas energias;
- ▶ kahekordistada energiatõhususe määra;

4. eesmärk: kvaliteetne haridus hõlmab muuhulgas järgmisi eesmärke:

- ▶ tagada kõikidele tüdrukutele ja poistele tasuta, õiglase ja kvaliteetne alg- ja keskharidus;
- ▶ tagada kõikidele naistele ja meestele võrdselt kättesaadav taskukohane ja kvaliteetne tehniline, kutse- ja kolmanda astme haridus, kaasa arvatud kõrgharidus;
- ▶ suurendada oluliselt noorte ja täiskasvanute arvu, kellel on tööhõives osalemiseks, inimväärse töö leidmiseks ja ettevõtlusega tegelemiseks vajalikud oskused;
- ▶ tagada, et kõik õppurid omandavad teadmised ja oskused säästva arengu toetamiseks. See tähendab muuhulgas teadmisi säästvast arengust ja säästvast eluviisist, inimõigustest, soolisest võrdõiguslikkusest, rahu ja vägivaldatu kultuuri edendamisest, maailmakodanikuks olemisest ja kultuurilise mitmekesisuse hindamisest ning kultuuri osast säästva arengu saavutamisel.

Rohkem infot leiate veebilehelt www.un.org/sustainabledevelopment.

EUROOPA JA JÄTKUSUUTLIKKUS

Jätkusuutlikkuse teemal on Euroopal ette näidata erinevaid tulemusi. Paljudes aspektides on see üks hullemaid regioone kogu maailmas – nii planeedile kui ka inimestele tekitatava kahju ning ka ajalooliselt tekitatud kahju poolest. Siiski on viimastel aastatel regioonis tervikuna märgata ka mõningaid positiivseid muutusi. Euroopa erinevate riikide lõikes võivad tulemused muidugi vägagi erineda.

Euroopa ökoloogiline defitsiit

„Ökoloogiline jalajälg“ on bioloogiliselt tootliku maa- ja veeala suurus, mida üksikisik, populatsioon või tegevus vajab selleks, et toota kõik ressursid, mida ta kasutab, ning kõrvaldada prügi.

„Biovõimekus“ või „bioloogiline võimekus“ näitab regiooni bioloogiliselt tootlikku maa- ja veeala, mis on saadaval ökosüsteemi teenuste tagamiseks inimestele. Need teenused hõlmavad toidu ja puidu tagamist, inimeste infrastruktuuri tulumist ja jäätmete absorbeerimist, nt fossiilkütustest tulenevad süsihappegaasi heitmed.

„Ökoloogiline defitsiit“ või „reserv“ on erinevus piirkonna või riigi ökoloogilise jalajälje ja biovõimekuse vahel. Ökoloogiline defitsiit ilmneb siis, kui populatsiooni jalajälg on suurem kui selle populatsiooni kasutatava ala biovõimekus. Ökoloogiline reserv ilmneb siis, kui piirkonna biovõimekus on suurem, kui selle piirkonna populatsiooni jalajälg.

(Global Footprint Network, www.footprintnetwork.org/resources/glossary/, vaadatud 21. veebruaril 2018)

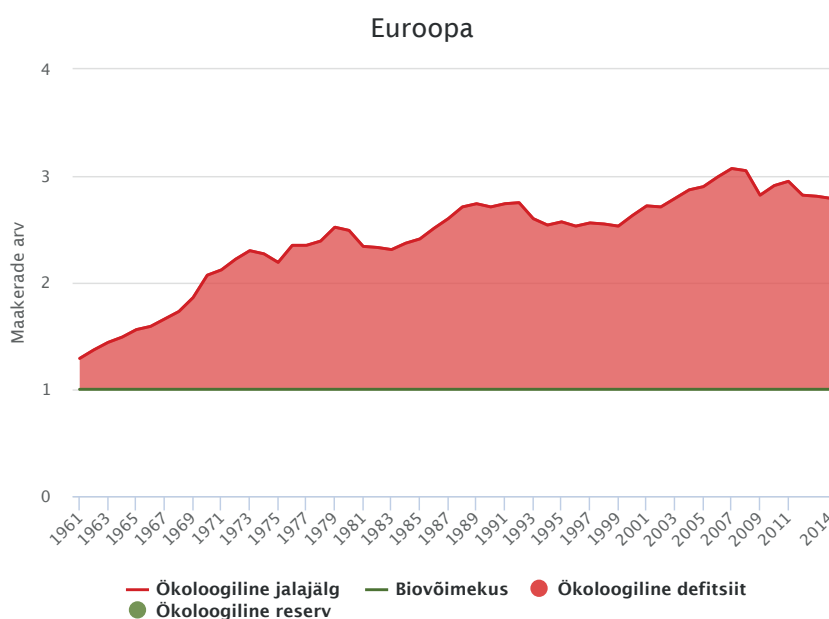
Euroopa ökoloogiline jalajälg on kiiresti kasvanud, ületades nüüd oluliselt piirkonna biovõimekuse. 28 Euroopa Liidu (EL) liikmesriigi ja 33 Euroopa Majanduspiirkonna riigi ökoloogiline jalajälg on ligikaudu kolm korda suurem kui piirkonna biovõimekus. See tähendab, et kui kõigil maailma inimestel oleks sama suur ökoloogiline jalajälg, kui keskmisel selle piirkonna elanikul, oleks meie vajaduste katmiseks vaja peaaegu kolme maakera.

Joonisel 3 on näidatud, kuidas Euroopa elustiili nõudmised on muutunud järjest problemaatilisemaks ja jätkusuutmatumaks, olles 1960ndatel umbes ühe „maakera“ piirimail, kuid tõustes tänaseks ligi kolme „maakerani“.

Võrdlusena on joonisel 4 toodud ökoloogiline jalajälg „maakerades“ Euroopa, kogu maailma ja Aafrika kohta. Nagu näha, on Aafrika ökoloogiline jalajälg endiselt keskmine, ületamata ühte „maakera“.

Joonis 5 illustreerib kogu maailma eri riikide ökoloogilist defitsiiti või reservi. Punased toonid esindavad defitsiidi riike ja rohelised toonid riike, kelle ökoloogiline jalajälg on väiksem kui riigi biovõimekus. Nagu jooniselt näha, on isegi Euroopas nõudlus maa ressursside järgi erinevates riikides väga erinev. Tuleks ka märkida, et nõudluse all ei ole arvestatud ainult populatsiooni eluviisi, vaid ka populatsiooni suurust vastava riigi territooriumi kohta. Nii näiteks tekib Venemaal joonise järgi ökoloogiline reserv peamiselt seetõttu, et tegemist on väga suure maa-alaga riigiga, kus inimesi elab suhteliselt hõredalt.

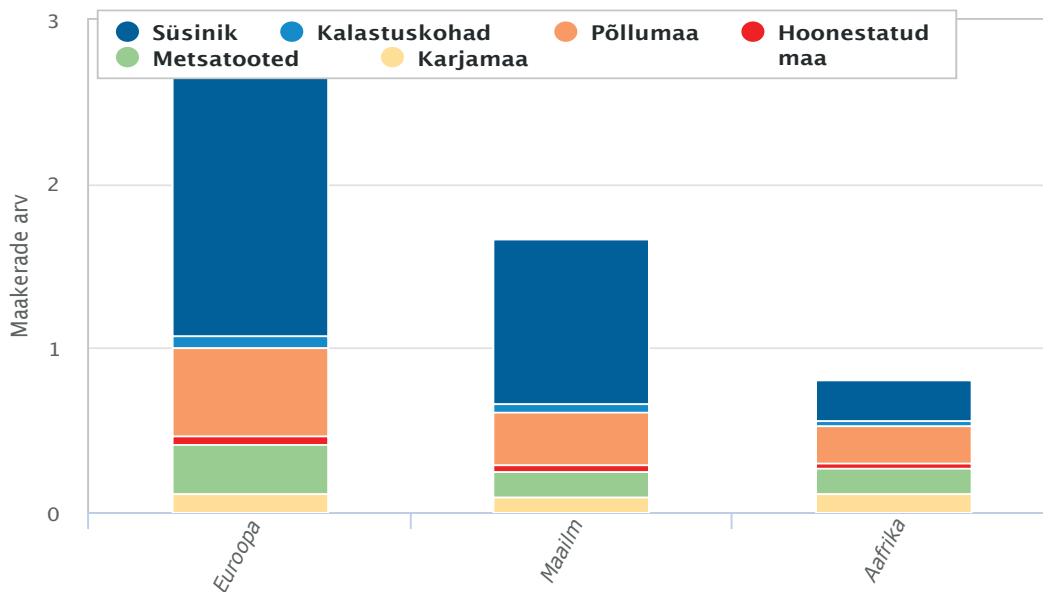
Joonis 3. Ajalooline ökoloogilise defitsiidi tõus (Euroopas)

Global Footprint Network, 2017 National Footprint Accounts

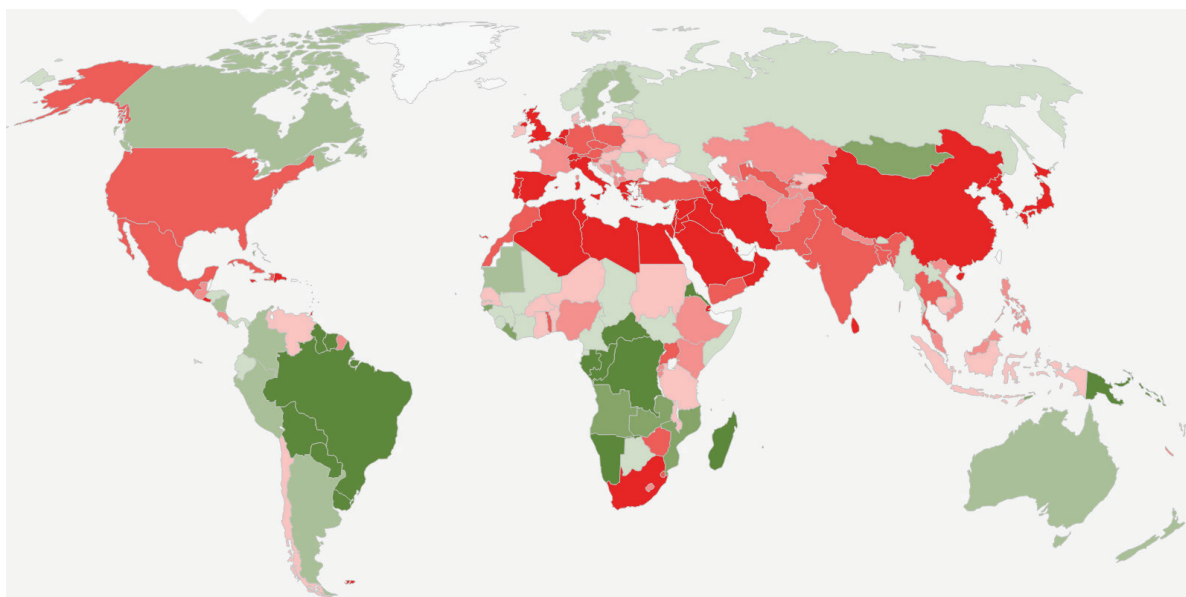
Allikas: Global Footprint Network (2017)

Joonis 4. Ökoloogilise jalajälje võrdlus (2013)

Allikas: Global Footprint Network (2017), 2017 National Footprint Accounts

Joonis 5. Ökoloogilise defitsiidi/reserviga riigid

ÖKOLOOGILINE DEFITSII/RESERV

Ökoloogiline defitsiit ilmneb siis, kui populatsiooni ökoloogiline jalajalg on suurem, kui selle populatsiooni kasutatava ala biovõimekus. Riiklik ökoloogiline defitsiit tähendab seda, et riik impordib biovõimekust kaubanduse abil, kasutades ära riiklikud ökoloogilised varad või eraldades süsihappegaasi jäätmeid atmosfääri. Ökoloogiline reserv tekib siis, kui regiooni biovõimekus on suurem, kui selle regiooni populatsiooni ökoloogiline jalajalg.

BIOVÕIMEKUSE KREDIIDIANDJAD
BIOVÕIMEKUS ON SUUREM KUI ÖKOLOOGILINE JALAJÄLG

BIOVÕIMEKUSE VÕLGNIKUD
BIOVÕIMEKUS ON VÄIKSEM KUI ÖKOLOOGILINE JALAJÄLG

Allikas: Global Footprint Network (2017)

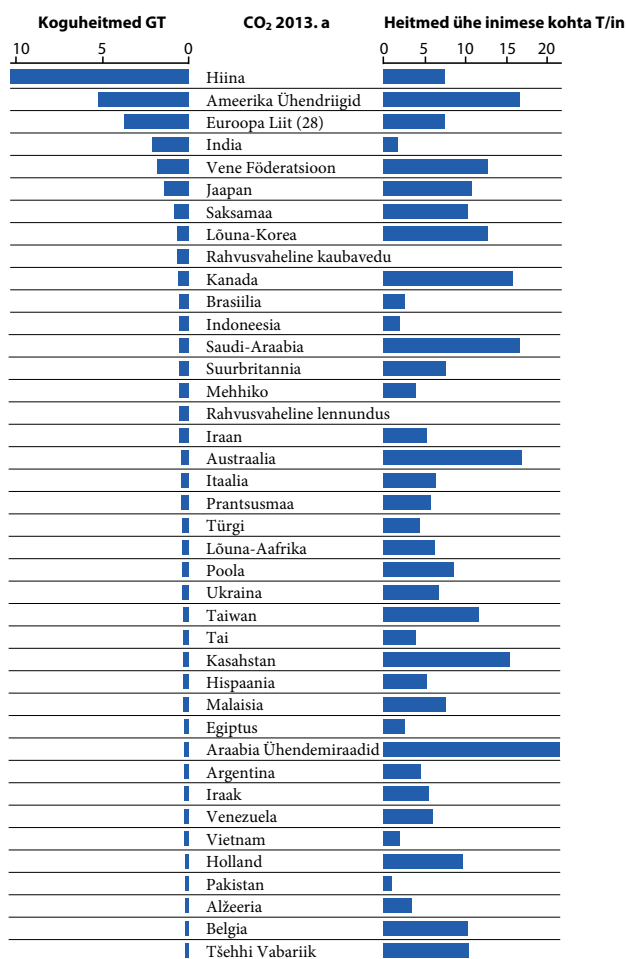
Süsinikuheitmed

Jooniselt 4 on ka näha, et kõige probleemsem valdkond Euroopas jätkusuutlikkuse mõttes on süsiniku tarbimine. Tegelikuses on Euroopa Liit Hiina ja USA järel suuruselt kolmas süsinikuheitmete tekitaja kogu maailmas. Need kolm piirkonda kokku tekitavad üle poole kogu maakera süsinikuheitmetest (joonis 6). Saja kõige vähem süsinikuheitmeid tekitava riigi panus on kõigest 3,5%.

Kui vaadelda heitmeid ühe inimese kohta, siis on Euroopa mõnevõrra eesrindlikum, kuid panustab heitmete tekkimisse siiski kaks korda rohkem kui Aasia ja peaaegu kaheksa korda rohkem kui Aafrika.

Tänapäeval on heitmed siiski vaid üks osa kogu probleemist. Euroopa tööstus ja ressursikulukas elustiil on tegelikuses teinud planeedile oluliselt rohkem kahju, kui selle praeguse positsiooni järgi tabelis võiks eeldada. Euroopa oli kaasaegse tööstuse häll ning selle piirkonna riikide läbi ajaloo toodetud heitmed on need, mis on tekitanud suure hulga kasvuhoonegaase, mis praeguseks on atmosfääri kogunenud. Need ajalooliselt õhku paisatud heitmed on põhjustanud jätkusuutmatu süsihappegaasi taseme atmosfääris, mistõttu tänane kriis on osalt (või isegi peamiselt) just nende heitmete süü. Paljud arengumaad leiavad, et on ebaõiglane, et rahvusvaheliste süsinikuheitmete arutelude tulemusena tuleb neil teha sarnaseid ohverdusi nagu arenenud riikidel, kuigi nende panus probleemi on väheoluline. Industrialiseerimine, mille kütuseks olid sellised süsinikuallikad nagu nafta ja süsi, oligi just see, mis võimaldas rikkamatel riikidel saavutada selline majanduslik areng, mis tõstis elu- ja tervisestandardeid ning heaolu taset nende ühiskondades. Arengumaad, mis tõenäolisemalt kliimamuutuste mõjude all kannatavad, tunnevad õigustatult, et nende maailma on rikutud, kuid mitte nende endi poolt.

Joonis 6. 40 suurimat süsihappegaasi heitmete tootjat 2013. aastal (kokku ja ühe inimese kohta, GT – gigatonni, T/in – tonni/inimese kohta)

Andmed EL-i andmebaasist EDGAR

Allikas: Wikimedia, aadressil <https://bit.ly/2ATsLoq>, vaadatud 10. veebruaril 2018

Euroopa Liidu saastekvootidega kauplemise süsteem

Saastekvootidega kauplemise süsteem käivitati Euroopa Liidus 2005. aastal, võimaldades tööstustel osta ja müüa saastekoguseid, eesmärgiga vähendada üldist süsinikuheitmete teket. 2010. aastal andis Euroopa Komisjon teada, et skeemi abil oli heitmete kogust vähendatud rohkem kui 8% (Euroopa Komisjon 2011). Keskkonnanuuhumised on selle siiski vaidlustanud ning on olnud skeemi suhtes äärmiselt kriitilised, kuna see on turupõhine ja soodustab pettusi (Corporate Europe Observatory 2015). Lisaks tundub tõenäoline, et viimastel aastatel saavutatud heitmete vähenemise põhjus Euroopas on olnud taastuvatest allikatest pärit energia suurem osakaal. See on vägagi positiivne arengusuund, kuid on enamalt jaolt saavutatud muude tegurite kui saastekvootidega kauplemise tulemusena.

Äritegevuse roll

Euroopa lähenemine, eriti Euroopa Liidu (EL) lähenemine jätkusuutlikkuse parandamiseks, on tihti turusuunitlusega ja andnud eelise ettevõtetele. Näiteks on inimõiguste eest võitlejad kritiseerinud lõhet ELi kaubanduspraktikate ja tema lubaduse vahel likvideerida globaalset vaesust. Ühisel põllumajanduspoliitikal on olnud kahjulik mõju toidu sõltumatusse, samal ajal kui Euroopa kaubanduskokkulepped on arengumaades kahjustanud juurdepääsu taskukohastele ja elupäästvatele ravimitele.

Mõnede jaoks on meie planeedi ökokriis loonud võimalusi raha teenimiseks. Puhta joogivee nappust näiteks on tihti kasutatud kui võimalust erastamiseks ja investeerimiseks, samuti on pangad järjest enam püüdnud osta veeõigusi maailma strateegilistes piirkondades. Kasumit saab teenida vee hinna tõstmisega ja vee kättesaamatuks muutmiseiga kõige haavatavamatele inimestele.

Mis veelgi hullem, vee ja teiste loodusvarade erastamist on kaitstud väitega, et nii on seda nappi ressursi kõige parem kaitsta. Need, kes sellisest poliitikast kasu lõikavad, tõstavad uhkelt esile oma „jätkusuutlikkuse sertifikaate“ ja võtavad sõna rahvusvahelistel veekaitse konverentsidel.

Teised ettevõtted jällegi on loonud mulje jätkusuutlikkusest, et peita (nö rohepesta) kahjusid, mida on tekitanud nende peamine äritegevus. Näiteks naftaettevõtted, kes on ühed suurimad kliimamuutustesse panustajad, sisenevad nüüd taastuvenergia turule ja reklaamivad seda usinalt, et tõmmata tähelepanu eemale oma rohkem saastavatelt tegevustelt. Keemiaettevõtted, mis on toksilise reostamisega tegelenud juba pikalt, suunduvad nüüd vee ja õhu puhastamise ärisse, jätkates samas oma ülejäänud tegevustega keskkonna saastamist. Ettevõtted võivad oma reostustegevustega kasu teenida, lubades reostuse kõrvaldada, teenides nii lisaks finantskasumile ka sotsiaalset krediiti. Noored peavad õppima nägema kaugemale kõlavatest pealkirjadest ja ettevõtete turundusstrateegiast, et näha kaubandustegevuste tegelikku mõju maailmale – ja tihti ka nende endi tarbimisharjumuste tegelikku mõju.

Positiivsed algatused

Loomulikult on loodud ka mitmeid inspireerivaid algatusi, mille eesmärk on jätkusuutlikkusega seotud probleeme lahendada. Need algatused varieeruvad individuaalsel või kohalikul tasandil toimuvatest algatustest kuni muudatusteni seadusandluses või poliitiliste algatusteni riiklikul, piirkondlikul või isegi rahvusvahelisel tasandil. Mõned rohujuuretasandi algatused on välja toodud 5. peatükis „Muutuste elluviimine“, sh mitmed tegevused, milles ka noored saavad kaasa lüüa. Järgnevalt toodud näited on võetud piirkondlikult või rahvusvaheliselt tasandilt, kuid tuleb märkida, et kui muutus toimub poliitilisel tasandil, on sellele peaaegu alati eelnenud pidev kampaania- ja lobitöö, kus tuhanded või kümned tuhanded üksikisikud ja organisatsioonid on teinud koostööd mitme aasta vältel.

E-jäätmete vähendamine

Euroopa Komisjon sõlmis kokkuleppe peamiste mobiiltelefonide tootjatega, et need valmistaksid kõikidele Euroopa Liidus müüdavatele mobiiltelefonidele sama tüüpi laadija. Selle algatuse üks põhjuseid oli vähendada elektroonikajäätmete hulka, nii et uut laadijat ei oleks vaja iga kord, kui ostetakse uus telefon. Ära visatud telefonilaadijad tekitavad igal aastal Euroopa Liidus hinnanguliselt 51 000 tonni e-jäätmeid. See vabatahtlikult sõlmitud kokkulepe ebavajaliku tootmise vähendamiseks on jõudnud siduva resolutsioonini, mis kohustab kõiki tootjad tagama ühesuguse laadija olemasolu.

Jalgrattasõit Euroopas

Kopenhaageni indeks reastab 14 parameetrit arvestades „parimad“ linnad jalgrattasõiduks. 2017. aastal asusid kahekümnest maailma kõige jalgrattasõbralikumast linnast kaheksateist Euroopas. Järjest rohkem inimesi valib jalgratta oma peamiseks liikumisvahendiks ning jalgrattakultuur on saanud liikluskultuuri

arvestatavaks osaks paljudes riikides. Paljud keskkonnast hoolivad ja sotsiaalselt motiveeritud jalgratturid püüavad muuta meie autokeskseid linnu rohkem jalgratta- ja jalakäijasõbralikeks. Valitsused ja kohalikud omavalitsused tegutsevad tihti nende tuules või näitavad mõnikord ka ise initsiatiivi üles, investeerides rattaringlusesse ja rajades rattateid.

Aarhusi konventsioon

Mis puudutab õigust otsustusprotsessis, siis kõige olulisem vahend keskkonnaküsimustes on Aarhusi konventsioon. See konventsioon on ratifitseeritud suurema osa Euroopa riikide ja Euroopa Liidu poolt. Lisaks on see olnud äärmiselt mõjukas andmaks avalikkusele õiguse saada keskkonnaalast teavet, osaleda keskkonnaküsimuste otsustamises ja vaidlustada avalikke otsuseid, kui need ei järgi keskkonnaseadusi.

Baseli keeld

Baseli konventsioon võeti vastu 1989. aastal ning selle eesmärk oli kontrollida ohtlike jäätmete kõrvaldamist. Paljud riigid ja organisatsioonid leidsid siiski, et see ei olnud piisavalt mõjukas ja algatasid kampaania ohtlike jäätmete kolmandatesse riikidesse vedamise täielikuks keelustamiseks. 1995. aastal täiendatigi Baseli konventsiooni selle keeluga. See sai tuntuks kui Baseli keeld. Muudatus aktsepteeriti 86 riigi ja Euroopa Liidu poolt ning see jõustub siis, kui sellega nõustub kolm neljandikku Baseli konventsiooni liikmesriikidest.

3. peatükk

Säästva arengu haridus ja noorsootöö

Selles peatükis tutvustatakse ideed anda noortele haridust jätkusuutlikkuse teemal, lisaks sisaldab peatükk ka mõningaid praktilisi ja metoodilisi nõuendeid 4. peatüki tegevuste läbiviimiseks.

SÄÄSTVA ARENGU HARIDUS

Säästva arengu hariduse eesmärk on kujundada parem tulevik meile kõigile – alustades juba täna. (UNESCO 2014)

2002. aasta detsembris kuulutas ÜRO peaassamblee välja säästva arengu hariduse dekaadi (2005–2014). ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO) määrati selle algatuse juhtivaks agentuuriks, ja algatuse lõppedes tutvustas UNESCO uut säästva arengu hariduse globaalset tegevuskava (inglise keeles *Global Action Programme*).

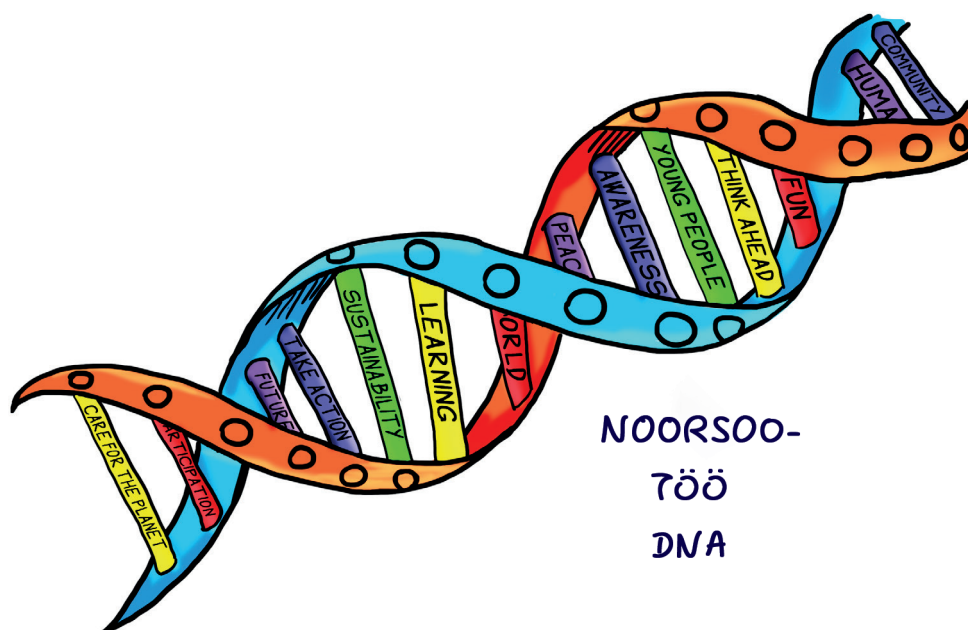
Globaalse tegevuskava eesmärk on „luua ja laiendada tegevusi kõikidel hariduse ja õppe tasemetel ning valdkondades, selleks et kiirendada progressi säästva arengu suunas“ (UNESCO 2014). Sellel on kaks alaeesmärki:

- ▶ „orienteerida haridus ja õpe ümber niimoodi, et kõigil oleks võimalus omandada teadmisi, oskusi, väärtusi ja hoiakuid, mis annavad neile võimaluse panustada säästvasse arengusse;
- ▶ tugevdada haridust ja õppimist kõigis tegevuskavades, programmides ja tegevustes nii, et need edendaksid säästvat arengut.“ (UNESCO 2014)

SÄÄSTVA ARENGU NOORSOOTÖÖ

Jätkusuutlikkuse üks põhimõtteid seisneb selles, et iga põlvkond pärib maakera eelnevalt põlvkonnalt. Iga põlvkonna eesmärk peaks olema maakera jätmise paremasse või vähemalt samasse seisundisse, milles ta ise selle sai. Noorsootöö võib mängida olulist rolli tagamaks, et see tõesti nii ka läheb: lisaks perele ja formaalsele haridussüsteemile mõjutab noorsootöö tugevalt noorte kasvamist täiskasvanuteks ning see võib soodustada nende osalemist ühiskonnas.

Noorsootööl on pikaajaline traditsioon toetamaks noorte inimeste arusaama neid ümbritsevast maailmast ning toetades selliseid väärtusi nagu õiglus ja võrdsus.

Noorsootöö DNA

Noorsootöö definitsiooni ega selle tulemusi ei ole rahvusvaheliselt kokku lepitud, mistõttu on noorsootöös erinevaid meetodeid ja mudeleid. Need võivad sisaldada näiteks:

- ▶ meelelahutust;
- ▶ isiklikku arengut;
- ▶ kriitilist sotsiaalset haridust;
- ▶ radikaalset sotsiaalset muutust.

Noorsootöötajad kaasavad noori tihti tegelema selliste teemadega nagu kodakondsus, vastastikune mõju, mitmekesisus, kultuuridevaheline dialoog ja õpe, sotsiaalküsimused ning jätkusuutlikkus. Kaasamine toimub nii, et see mõjutaks noorte teadmisi, oskusi, väärtusi ja hoiakuid, mis juhivad seda, kuidas nad ümbritseva maailmaga suhtlevad. Need teemad on tihedalt seotud jätkusuutlikkusega ning kõik, kes noori nende teemadega tegelema kaasavad, tegelevadki juba ühtlasi ka säästva arengu haridusega.

Säästva arengu noorsootöö kasutab mitmeid 2. peatükis tõstatatud küsimusi, et uurida seda teemat interaktiivsel ja mitteformaalsel viisil, sh pakkudes noortele võimalusi osaleda õppeprotsessis ja seda ise ka suunata. Säästva arengu noorsootöö eesmärk ei ole mitte ainult teavitada noori jätkusuutlikkusest, vaid suunata neid hindama selle teema olulisust ja kaasata neid selle edendamisse.

Selline töö võib olla praktiline, aidates mõista jätkusuutlikkusega seotud teemasid, ja pakkuda mitmeid võimalusi selliste teadmiste rakendamiseks reaalses muutuste elluviimiseks – nagu on toodud 5. peatükis. Mitteformaalses keskkonnas võib säästva arengu haridus anda noortele võimalusi tutvuda olemasolevate kohalike ja globaalsete liikumistega, nendes osaleda ja aidata neil arendada oma oskusi ning tekitada soovi elada säästlikumalt.

Säästva arengu noorsootöö võib seega tähendada väga erinevaid asju. Järgnevas nimekirjas on toodud mõned soovitusel noorte kaasamiseks jätkusuutlikkusega seotud teemade käsitlemiseks ja õppimise toetamiseks:

- ▶ sessioonid, töötoad, projektikülastused, grupiarutelud või muud hariduslikud tegevused, mis keskenduvad jätkusuutlikkusele ja mis on ette nähtud noorte hoiakute suunamiseks säästva eluviisi poole;
- ▶ jätkusuutlikkust käsitlevad projektid, mille on algatanud noored ja mida noorsootöötajad toetavad;
- ▶ võimalused noortel osaleda jätkusuutlikkusega seotud kampaaniates kohalikul tasandil, võibolla ka koos teiste kohaliku kogukonna liikmetega;
- ▶ noortekeskuse jätkusuutlikkuse parandamine, nt võttes luubi alla jäätmed või energiakasutuse, luues kodumasinat ja muude seadmete remonditöötoa või kasutades keskuse ümber olevat maad köögiviljakasvatuseks;
- ▶ rahvusvahelised mitteformaalsed vahetus- või õppeprojektid, milles üks või mitu noort osalevad jätkusuutlikkusega seotud tegevustes ja õpivad nende kohta (nt kohalikud või rahvusvahelised vabatahtlike projektid, noorte kogunemised, rahvusvahelised noortevahetused);
- ▶ julgustada noori kriitiliselt hindama arvamusi ja tegevusi, mis kahjustavad kaasavat ja võrdset ühiskonda, nt läbi uurimistöo kohalikul tasandil, intervjuude läbiviimise ning lobi- või kampaaniatöö, mis on suunatud jätkusuutmatute praktikate vastu kas kohalikul, riiklikul või rahvusvahelisel tasemel;
- ▶ isiklike harjumuste muutmine, et harrastada jätkusuutlikumat eluviisi, või töötamine grupina, et suurendada noortekeskuse jätkusuutlikkust.

SÄÄSTVA ARENGU HARIDUSE EESMÄRGID

Luu maailm, mis on õiglasem, rahumeelsem ja säästvam, kus kõigil üksikisikutel ja ühiskondadel on teadmised, oskused ja väärtused ning suurem teadlikkus vajalike muutuste elluviimisest. Siin on haridusel kriitiline roll. (UNESCO 2014)

Siin juhendis kirjeldatud tegevused on mõeldud toetama säästva arengu noorsootöö üldeesmärke, mis on alljärgnevad:

- ▶ arendada noorte teadmisi keskkonna- ja sotsiaalküsimustest kohalikul ja globaalsel tasandil, näiteks:

- kas kohalikus supermarketis müüdav kala on püütud viisil, mil see tõenäoliselt ohustab tulevasi populatsioone (vt tegevust „Kalastusmäng“);
- kuhu toidukile tõenäoliselt jõuab (vt „Jäätmete manifest“);
- kuidas meie harjumused mõjutavad lapsi erinevates maailma paikades (vt „Tee järgmine samm“);
- ▶ edendada peamiste jätkusuutlikkuse kontseptsioonide ja põhimõtete mõistmist, näiteks:
  - süsinikuheitmed (vt „Ahelreaktsioonid“ või „Kliimakangelase valimine“);
  - säästev põllumajandus (vt „Kanavõileib“);
  - reostus (vt „Moe hind“ või „Jäätmete manifest“);
- ▶ arendada kriitilise mõtlemise oskusi ja julgustada osalejaid vajadusel kahtlema valitsevates arvamustes, näiteks:
  - tegevus „Rohepesu“ julgustab osalejaid vaatama ettevõtete reklaamlausetest kaugemale;
  - „Piiratud planeet“ on arutelutegevus, mis käsitleb mõningaid üldlevinud vaateid majanduse tavalistele prioriteetidele;
- ▶ soodustada aktiivset osalust, et edendada jätkusuutlikkust nii isiklikul, kohalikul või globaalsel tasandil:
  - vt eriti 5. peatükk „Muutuse elluviimine“, kuid ka kõik teised tegevused sisaldavad mõtteid konkreetseteks tegevusteks;
- ▶ tugevdada jätkusuutlikkusega seotud asjakohaseid väärtuseid, näiteks: empaatiat, võrdsust, solidaarsust, vastutust, muret tulevaste põlvete pärast, looduse hindamist;
  - kõikide tegevuste eesmärk on neid väärtusi edendada, lastes noortel teema üle arutleda ja küsides neilt, mida nemad tähtsaks peavad. Alustamiseks mõeldud tegevust „Vajadused ja soovid“ saab kasutada diskussiooni alustamiseks, kus selgitatakse välja, mis on kõige olulisem – nii osalejate jaoks üksikult kui ka kogu planeedi jaoks.

TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

Säästva arengu haridus on protsess, mis hõlmab kognitiivset, afektiivset ja psühhomotoorset mõõdet. See tähendab, et me peame osalejaid kui üksikisikuid kaasama sellesse transformatiivsesse protsessi kasutades kõiki neid kolme elementi. Sellest võib mõelda kui pea (mõtlemise), südame (tunded) ja käte (tegutsemine) kaasamisest. Nende kolme mõõtme ühendamine aitab noortel omandada teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mida on vaja säästvama, rahumeelsema ja õiglasema maailma ehitamiseks. Joonisel 7 on toodud küsimuste tüübid, mida võib küsida kõigi kolme mõõtme (pea, südame ja käte) kaasamiseks.

Näide

Toidu säästvama tootmisega tutvumisele võib läheneda nii, et tutvutakse maheaianduse põhimõtetega (pea), jagades oma isiklike põhjuseid, miks ollakse huvitatud alternatiivsest toidu tootmise viisist (süda), ja tehakse käed mullaseks seemnete külvamise ja enda kasvatatud maheköögiviljade koristamisega (käed).

Selleks, et viia osalejate õppimine isiklikult tasandilt kohalikule, võib proovida näiteks järgmisi tegevusi:

- ▶ tutvustada neid kohalikule ostukogukonnale või selle olemasolul ka kogukondliku toetusega põllumajandussüsteemile;
- ▶ korraldada kohalik turupäev;
- ▶ pakkuda abi kohalikule koolile aia rajamiseks.

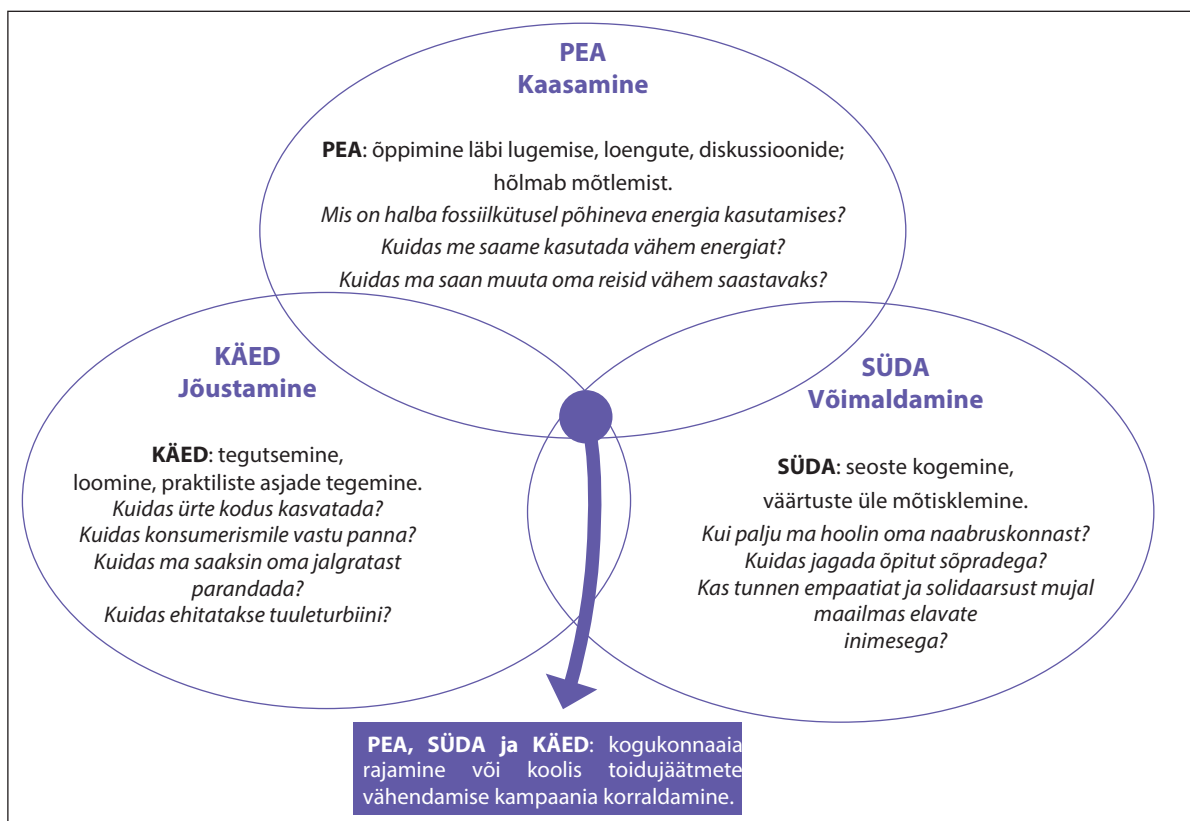
Selleks, et viia projekt globaalsele tasandile, võib julgustada näiteks järgmiste tegevuste läbiviimist:

- ▶ ühinemine solidaarsuskampaniatega, mis toetavad kõikjal maailmas elavaid väiketalunikke, kes võitlevad suurte korporatsioonide vastu;
- ▶ seemnete erastamise vastase protestiga ühinemine;
- ▶ sellise erastamise vastu protesteerimiseks kogukonna seemnevahetusprojekti algatamine või kohaliku seemnepanga asutamine.

See käsiraamat püüab tagada harmoonia erinevate õpieesmärkide vahel ning kõik siin toodud õpitegevused hõlmavad tasakaalu teadmiste (pea), väärtuste ja hoiakute (süda) ning oskuste (käed) vahel.

Joonis 7. Pea, süda ja käed kui õpiesmärgid

Allikas: kohandatud Sipos, Battisti ja Grimm (2008)

METOODILISED PÕHIMÕTTED

Tegevusteta visioon on unistus. Visioonita tegevused on ajaraisk. Visioon koos tegevusega võib muuta maailma. (Nelson Mandela)

Selles osas on toodud praktilised nõuanded 4. peatükis nimetatud tegevuste läbiviimiseks.

Grupitöö meetodid

Jätkusuutlikkuse teemaga töötamisel on oluline, et viis, kuidas grupp koos töötab ja õpib, peegeldaks väärtusi ning muutust, mida õppimine peaks kaasa tooma. Grupp peaks olema sidus ja tegutses ühtsena, kuid samas tuleb austada iga indiviidi omapära ning arvamusi.

Noorsootöötaja või koolitaja põhiülesanne on tegevuse või arutelu modereerimine, lihtsustamiseks grupis vaadete, mõtete ja tunnete jagamist. Juhendajana on oluline jälgida, et kõik võtaksid arutelu või tegevusest osa, kõiki kuulatakse ning vestlus on sujuv ja huvitav. Juhendaja ülesanne on olla grupi jaoks olemas, jäädes samas ise tahaplaanile.

Teemakeskne suhtlus

Šveitsi psühholoog Ruth Cohn kirjeldas grupi õppeprotsessi nelja erinevat elementi:

- ▶ mina (indiviid): osalejate motivatsioon, huvid, isiklik ajalugu ja kaasatuse tase ning ka „pagas“, mida nad endaga võivad kaasa tuua;
- ▶ meie (grupp): suhted grupis, grupi dünaamika ja koostöö tüübid;
- ▶ see (teema): koolituse teema ja sisu;
- ▶ maailm: koolitus ja korralduslik keskkond (osaliselt esindatud ka osalejate poolt) (The Ruth Cohn Institution for TCI – International).

See klassifikatsioon on kasulik, kuna aitab meil näha, et enamik grupi kogunemisi kipub keskenduma tavaliselt kolmandale tasemele – kohtumise teemale ja sisule. Eriti formaalses hariduses usutakse üldiselt, et see on kõige olulisem õppeelement. Selle tulemusena jäävad siiski „mina“ ja „meie“ tihti tahaplaanile. Seetõttu võivad nende tasandite lahendamata küsimused häirida grupi õppeprotsessi. Näiteks võivad osalejad endilt küsida:

- ▶ Kas teised grupi liikmed on mind omaks võtnud?
- ▶ Kas minu arvamus loeb?

Üksikute osalejate ebapiisavuse tunne võib viia tähelepanu teemalt eemale. Selleks, et grupp saaks keskenduda „sellele“, peab „mina“ olema turvaline ja aktsepteeritud ning „meie“ grupina selgelt esile tõstetud.

Soovitused juhendajatele

Looge alguses ruumi „mina“ ja „meie“ jaoks. Kui osalejad üksteist väga hästi ei tunne, alustage tutvustusega (kui aega on vähe, laske neil öelda oma nimi ja üks lause enda kohta). Proovige teha nii, et osalejatel on üksteise seltsis mugav olla. Kuigi see võtab natuke aega ära käsitletavatel teemadel, on see investering seda väärt, kuna grupp suudab teemadele ja arutelule hiljem rohkem keskenduda ja olla produktiivsem.

Kogemuslik õppimine

Kogemuslik õppimine tähendab õppimist läbi kogemuse või avastamise. See on transformatiivne protsess, mille käigus õppijad omandavad uusi oskusi, hoiakuid ja mõtteviise. See hõlmab meie pead, südant ja käsi ning tagab võimaluse võtta initsiatiiv ja vastutust ning teha otsuseid.

Kogemuslik õppimine põhineb mitmetel põhimõtetel, mida noorsootöötajad või juhendajad peaksid püüdma järgida, kui õppetegevusi läbi viiakse või kui noortega koos tegevusi tehakse.

Kogemusliku õppimise tsükkel

Kõik käsiraamatus olevad õppetegevused põhinevad kogemusliku õppimise tsüklil (vt joonis 8), mis järgivad siin kirjeldatud protsessi:

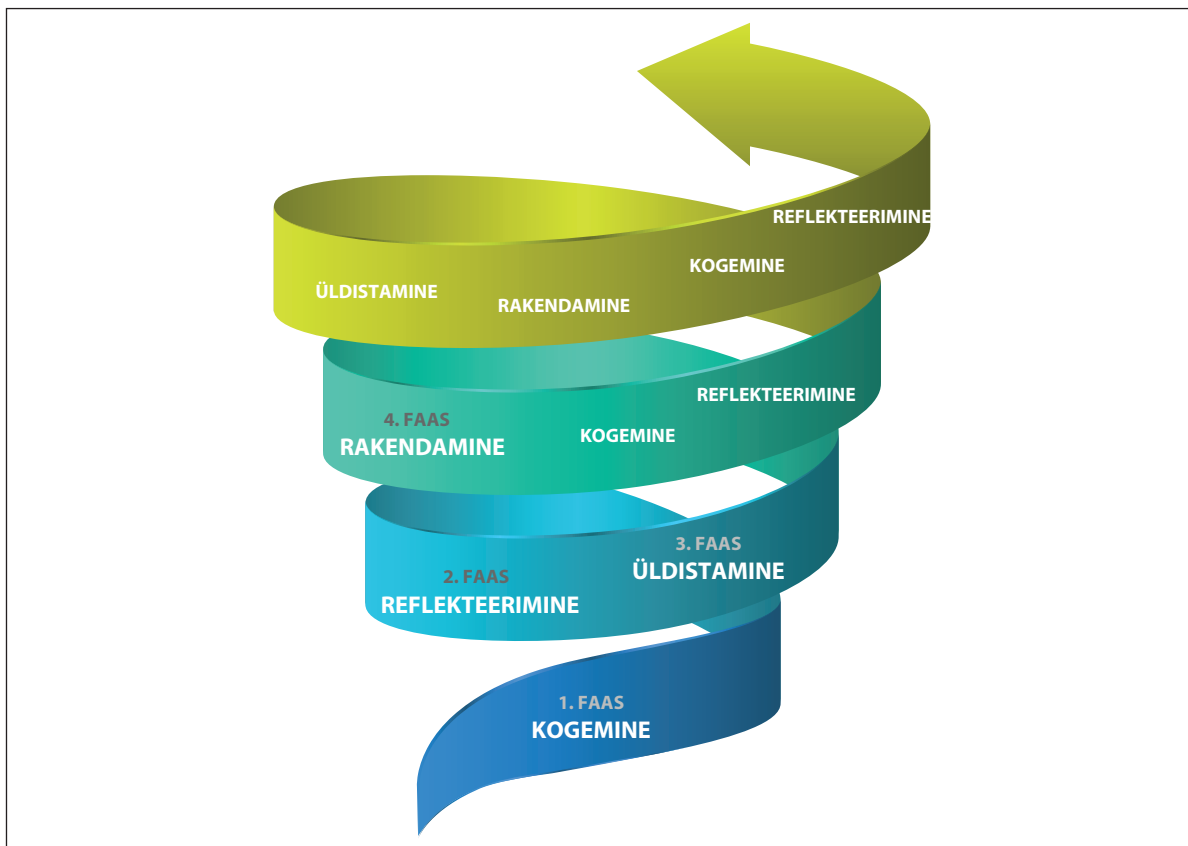
- ▶ protsess algab juhistes kirjeldatud tegevuse tegemisega (1. faas: kogemine);
- ▶ sellele järgneb kokkuvõte, kus julgustatakse noori mõtisklema selle üle, mis juhtus ja kuidas nad end sealjuures tundsid (2. faas: reflekteerimine);
- ▶ seejärel julgustab juhendaja osalejaid hindama, kuidas saadud kogemus seostub päris maailmaga, ja annab neile asjakohast teavet arutletava teema kohta (3. faas: üldistamine);
- ▶ lõpuks kaaluvad noored ja noorsootöötaja koos erinevaid soovitusi jätkutegevusteks, nii et õppijad saaksid õpitut päris elus kasutada, rakendades tegevusi, mis nende kogukonnas reaalseid muutuseid esile kutsuvad (4. faas: rakendamine).

Tegutsemine kui kogemusliku õppimise vahend

Õppeprotsess areneb edasi spiraalikuliselt (vt joonis 8) isegi siis, kui noored klassist, noortekeskusest või muust õppekohast lahkuvad. Inspireerituna kogemusepõhistest õppetegevustest võivad noored hakata tegutsema, et tegeleda teemadega, mis neile endile kõige olulisemad on.

Kogemusliku õppimise spiraal

Joonis 8. Kogemusliku õppimise protsess

Kogemusliku õppimise põhimõtted

Kogemuslik õppimine toetub järgmistele põhimõtetele (kohandatud Chapman, P. McPhee ja Proudman 1995):

- ▶ sisu ja protsessi segu: püüdke hoida protsessile suunatud tegevusi ja teavet (teoreetilist materjali) heas tasakaalus;
- ▶ liigsete hinnangute puudumine: püüdke luua turvaline õpikeskkond ja katsuge mitte sekkuda osalejate eneseavastusprotsessi. On oluline lasta noortel saada kogemusi, ilma et nad tunneksid, et keegi annab neile hinnanguid;
- ▶ sihipäraste tegevuste tegemine: noorsootõtajad peavad tunnustama õppijate initsiatiivi olla ise õpetaja rollis ja grupi liikmete suutlikkust üksteist juhendada. Õppimine peab olema isiklikult asjakohane ja sisukas;
- ▶ julgustamine nägemaks „suurt pilti“: kogemuslik õppimine pakub noortele võimalusi kogeda oma suhet laiema maailmaga. Õppetegevused peaksid tugevdama noorte oskust suhestuda keerukate süsteemidega ja mõista kõikide asjade omavahelist seotust;
- ▶ erinevate õppestiilide kasutamine õpetamises: kogemuslik õppimine hõlmab kõigi nelja õppestiili tsükli: kogemine, reflekteeriv vaatlus, üldistamine (või kontseptualiseerimine) ja rakendamine (vt joonis 8);
- ▶ reflekteerimise roll: reflekteerimine aitab noortel keskenduda tähelepanu enda õppimisele ja saada teadmisi enda ja oma suhete kohta maailmaga;
- ▶ emotsionaalse investeeringu tegemine: noorsootõtaja ülesanne on luua füüsiliselt ja emotsionaalselt turvaline keskkond, kus noored saavad täielikult keskenduda oma õpikogemusele;
- ▶ väärtuste uuesti analüüsimine: isiklik areng on kogemusliku õppimise keskmes. Noori tuleks julgustada oma väärtusi turvalises ja toetavas keskkonnas uuesti analüüsima ja uurima;
- ▶ tähendusrikaste suhete olemasolu: kogemuslik õppimine ei ole abstraktne protsess, seda kogetakse suhete jadana: õppija–mina ise, õppija–õpetaja ja õppija–õpikeskkond;

- ▶ õppimine mugavustsoonist väljas: noored õpivad kõige paremini, kui neile antakse võimalus uurida midagi väljaspool nende mugavustsooni. Õppimine ei tohiks kaasa tuua ebamugavust ega ebakindlust, vaid see peaks esitama õppijatele väljakutse olla avatud uutele kogemustele ja astuda oma mugavustsoonist välja.

TEGEVUSTE KASUTAMINE

Õige õpitegevuse valimine sõltub sellest, kui hästi te tunnete oma gruppi ja tegevusi. Paljud tegevused on teie grupile sobivad ning vaid vähese kohandamisega saab tõenäoliselt kasutada kõiki tegevusi. Otsige teemasid või meetodeid, millele teie grupp tõenäoliselt positiivselt reageeriks, tehke endale selgeks sessiooni eesmärgid ja veenduge, et valisite tegevuse, mis sobib grupi kogemuste ning võimete tasemega.

Tutvuge õpitegevuste tabeliga 4. peatüki alguses ja lugege tegevuste lühikokkuvõtteid, et välja selgitada oma grupile sobivaim tegevus.

Keerukuse tase

Tegevused on keerukuse järgi jaotatud kolme gruppi:

- ▶ 1. tase: lühikesed ja lihtsad tegevused. Need tegevused sobivad hästi sissejuhatuseks, et osalejad tutvuksid üksteisega ning et saaksite ülevaate osalejate teadlikkusest ja nende hoiakutest jätkusuutlikkuse kohta;
- ▶ 2. tase: need tegevused on mõnevõrra keerukamad ja arendavad teemat süvitsi. Need võivad olla ajamahukamad tegevused;
- ▶ 3. tase: need tegevused on pikemad, nõuavad head grupitöö- ja aruteluoskusi ning osalejatel keskendumist ja koostööd. Nende tegevuste jaoks võib vaja olla ka ettevalmistavaid tegevusi. Need tegevused käsitlevad teemat laiemalt ja süvitsi.

Kui kohtute konkreetse grupiga esimest korda, valige 1. taseme tegevus, mida saate kasutada selleks, et selgitada välja grupi liikmete teadmised, kogemused ja huvid.

Aeg

Õpitegevuste tabelis on toodud ka hinnanguline aeg, mis tegevuse läbiviimiseks kulub. Aja sisse on arvestatud kokkuvõttev arutelu, kuid mitte soovitusel jätkutegevusteks. Peaksite siiski meeles pidama, et hinnanguline aeg võimaldab mõningat paindlikkust: väiksemal grupil kulub tihtipeale vähem aega ning mõnikord kujuneb arutelu nii elavaks, et kohtumise lõpetamiseks või jätkutegevusteks läheb vaja rohkem aega. Etteantud ajapiiri tuleks käsitleda vaid suunisena.

Juhised

Tegevused peaksid olema arusaadavad ja toodud üksikasjalikud juhised suunavad teid läbi tegevuse erinevate etappide. Juhised tuleks alati enne tegevustega alustamist hoolikalt (vähemalt kaks korda) läbi lugeda, nii mõistate selgelt, kuidas tegevus progresseerub ja mida oodatakse teilt kui juhendajalt. Tutvuge hoolikalt ka osaga „Ettevalmistus“: enne tegevuse algust veenduge, et teil on tegevuseks kõik vajalik olemas.

Kokkuvõte

Kokkuvõte on tegevuse oluline osa ja seda ei tohiks kindlasti vahele jätta. Tegevuse juures on suunavad küsimused, mis aitavad juhendajal kokkuvõtet ja hindamist läbi viia, kuid võite kasutada ka muid küsimusi, kui need tunduvad sobivamad. Kui te kasutate ette antud küsimusi, ei ole alati vajalik kasutada kõiki nimekirjas olevaid küsimusi: valige välja mõned ja arutage need grupiga põhjalikult läbi.

Soovitused juhendajatele

Mõnede tegevuste juures on toodud täiendavad suunavad märkused, mis juhivad tähelepanu asjadele, millele tegevuse läbiviimisel tähelepanu pöörata. Lugege ka need hoolikalt läbi.

Soovitused jätkutegevusteks

Need osad viitavad teistele käsiraamatus leiduvatele tegevustele, mis on seotud tehtud tegevusega või tõstatavad sarnaseid küsimusi.

Ideed tegevusteks

Kogemustsükli üle mõtisklemine on õpiprotsessi oluline osa, seega peaksite leidma aega, et töötada läbi soovitud tegevusteks ning viia hiljem nende teemal läbi kokkuvõttev arutelu. Rohkem ideid ja suuniseid leiab peatükist „Muutuste elluviimine“.

Taustamaterjalid

Paljud tegevused sisaldavad taustainfot, et aidata juhendajatel tuvastada põhiküsimused, mida tegevus tõenäoliselt tõstatab, ja saada kogu teemast paremini aru.

Budapest Go Green

Noorte keskkonnaaktivistide grupp Ungaris valmistas Budapestist alternatiivse kaardi, mille nimi oli „Budapest Go Green“ (eesti keeles Budapest roheliseks). Nad kogusid kokku info linnas asuvatest rohelistest elamispiirkondadest, sh ka:

- ▶ mahekauplused;
- ▶ õiglase kaubanduse kauplused ja restoranid;
- ▶ taimetoidu- ja õiglase kaubanduse restoranid;
- ▶ *second-hand* poed ja kirbuturud;
- ▶ taluturud;
- ▶ remonditöökojad (kodumasinade remontimiseks);
- ▶ rattarendi kohad ja parandustöökojad;
- ▶ keskkonnaalased valitsusevälised organisatsioonid.

Kaart trükiti väikese brošüürina ungari ja inglise keeles ja seda levitati eesmärgiga aidata kohalikel ja turistidel „nautida rohelisemat Budapesti“.

---

4. peatükk

Tegevused

TEGEVUSTE KOKKUVÕTE

	Nimi	Tase	Aeg minutites	Grupi suurus	Ülevaade	Lk
1	Piiratud planeet	1	45	Pole oluline	Arutelutegevus, kus osalejad võtavad seisukoha neile esitatud väidete kohta, mis on peamiselt seotud tarbimise ja konkurentsi soosiva majandusega.	26
2	Ahelreaktsioonid	2	60	6–30	Osalejad uurivad kliimamuutuste põhjuseid ja tagajärgi, seades järjekorda põhjus-tagajärg kaarte.	29
3	Kanavõileib	3	60–80	10–25	Osalejad analüüsivad infokaartide abil poest ostetud kanavõileiva keskkonnamõju.	34
4	Kliimakangelase valimine	1	60	7–30	Osalejad leiavad rollimängu abil argumente erinevate kogukondade või ametiasutuste kaasamiseks „kliimakangelaste“ meeskonda.	40
5	Kalastusmäng	3	90–120	10–30	Kaheosaline simulatsioonitegevus aitab tutvustada säästva kalanduse kontseptsiooni.	43
6	Rohepesu	3	90–120	4–30	Osalejad analüüsivad reklaame, et tuvastada rohepesuga seotud väärsonumeid. Koostatakse ise teadlikkust tõstvad reklaamid, mis on suunatud keskkonnaohtude esile toomiseks.	48
7	Kui suur on minu jalg?	2	60	Pole oluline	Osalejad arutavad välja enda ökoloogilise jalajälje ning arutlevad, kuidas muuta oma eluviisi säästvamaks ning oma jalajälge vähendada.	52
8	Maakera kaardistamine	3	90	9–20	Selles tegevuses kasutatakse mõttekaarti, et juhtida tähelepanu inimõiguste ja keskkonna vahelistele seostele.	61
9	Loodusajakirjanikud	1	60–90	Pole oluline	Välitegevus, mille eesmärk on taasluua side looduse ja keskkonna vahel.	66

10	Vajadused ja soovid	1	45	Pole oluline	See tegevus vaatab vajaduste ja soovide erinevust, kuidas me kumbagi defineerime ja miks on see oluline planeedi jätkusuutlikkuse seisukohast.	68
11	Tuumajaam AS	3	120	10–20	Simulatsiooniharjutus, milles uuritakse erinevaid arvamusid tuumaenergia ja jätkusuutlikkuse kohta.	72
12	Meie tulevikud	2	60	6+	Loovtegevus, kus osalejad disainivad ja joonistavad ideaalse arengu mudeli oma kogukonna kohta.	78
13	Peatage kliimakaos	1	45	12+	Elav sissejuhatav tegevus, kus osalejad õpivad kliimamuutuste kohta läbi mängu, milles erinevad meeskonnad omavahel konkureerivad.	82
14	Jätkusuutlikkuse bingo	1	15–30	12+	Tutvustav tegevus, et osalejad üksteist tundma õpiksid ja saaksid jätkusuutlikkuse teema lainele.	85
15	Tee järgmine samm	2	60	10–30	Selles tegevuses võtavad osalejad endale rolli ja liiguvad edasi sõltuvalt juhustest ja võimalustest nende poolt kehastatava karakteri elus.	88
16	Moe hind	3	50	6+	Osalejatele tutvustatakse puuvillase T-särgi „hinda“, misjärel nad planeerivad tegevusi, mis on seotud moevaldkonna keskkonnaküsimustega.	94
17	Pöidlad üles, pöidlad alla	1	15–30	Pole oluline	Füüsiline tegevus tekitamiseks arutelu konkurentsi ja koostöö erinevuste kohta.	99
18	Jäätmete manifest	2	100	6–30	See tegevus tõstab teadlikkust reostus- ja jäätmeprobleemi kohta.	101

PIIRATUD PLANEET

Ülevaade

Arutelutegevus, kus osalejad võtavad seisukoha neile esitatud väidete kohta, mis on peamiselt seotud tarbimise ja konkurentsi soosiva majandusega.

Põhimõisted

Konsumerism, kapitalism, kasv, konkurents, majandus

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: ei ole oluline

Aeg: 45 minutit

Eesmärgid

- ▶ reflekteerida majanduses laialt levinud vaadete ja jätkusuutlikkuse seoste üle;
- ▶ osaleda arutelus ja harjutada suhtlusoskusi;
- ▶ kriitiliselt analüüsida kapitalistlikus ühiskonnas üldtunnustatud arusaamu.

Ettevalmistus

Valmistage kaks plakatit – ühel kirjas „Nõus“ ja teisel „Ei ole nõus“ – ja paigutage need ruumi eri otstesse pörandale, nii et inimesed saaksid nende vahele sirge rea moodustada. Plakatite vahele võib tõmmata ka kriidiga joone või kasutada nööri.

Juhised

1. Juhtige osalejate tähelepanu plakatitele „Nõus“ ja „Ei ole nõus“ ning paluge neil seista joonele plakatite vahel.
2. Selgitage, et loete neile ette rea väiteid ning osalejad peaksid joonel end paigutama sellisesse punkti, kuivõrd nad vastava väitega nõustuvad või ei nõustu. Nad peaksid püüdma seista nende inimeste lähedal, kelle vaated nende omadega enim ühtivad.
3. Valige väidete nimekirjast väited, mis on teie arvates selle grupi jaoks kõige asjakohasemad või huvitavamad. Hakake väiteid ette lugema, jättes väidete vahel piisavalt aega lühikeseks aruteluks ja osalejatele oma koha leidmiseks. Küsige mõnelt inimeselt, miks nad just sellise koha valisid, ja laske teistel oma asukohta vahetada, kui nad leiavad, et esitatud argumendid on piisavalt veenvad.
4. Lugege väited järjest ette.
5. Pärast 20–30 minutit kutsuge grupp kokku kokkuvõtte tegemiseks.

Kokkuvõte

- ▶ Millise väite järel oli teil kõige raskem endale asukoht leida?
- ▶ Kas oli mõni küsimus, kus te muutsite oma asukohta pärast kellegi kommentaare?
- ▶ Milline väide viis kõige suuremate erimeelsusteni? Kas oskate selgitada, miks see nii oli?
- ▶ Mis te arvate, kas enamik Eesti inimesi nõustuks nende väidetega? Kas see tähendab, et need väited on tõesed?
- ▶ Kuidas teie arvates sellised veendumused kujunevad? Kuidas me neid levitada aitame? Kuidas neid kinnistatakse?
- ▶ Milline tähtsus on sellistel tõekspidamistel seoses jätkusuutlikkusega? Kas piiratud ressursidega planeedil on võimalik saavutada piiramatut kasvu?

- ▶ Kas „kasvu“ lõppemine peab ilmingimata tähendama paigalseisu? Kuidas me saaksime inimeste elu parandada, ilma et me kasutaks selleks planeedi piiratud ressursse?
- ▶ Kas teil enda arvates on selliseid uskumusi, mis ei ühti säästva planeedi ideega?

Soovitused juhendajatele

Jätke väidete vahele piisavalt aega, et osalejad saaksid kuulata üksteise arvamusi ja reflekteerida erinevate arvamuste üle – ja võibolla ka vahetada oma asukohta.

Püüdke anda kõigile võimalus kommenteerida seda, miks nad just sellise positsiooni on valinud. Võite paluda joone otspunktides seisjatel selgitada, miks nad on võtnud nii radikaalse seisukoha, või küsige kelleltki joone keskpäigas, kas nende asukoht viitab kindla seisukoha või teadmiste puudumisele.

Soovitused jätkutegevusteks

Struktureeritud debatt toimub tegevuses „Tuumajaam AS“, kus arutletakse tuumaenergia plusside ja miinuste üle.

Kui soovite teemana sisse tuua loodust, võite proovida tegevust „Loodusajakirjanikud“.

Ideed tegevusteks

Julgustage noori analüüsima uudisväljaandeid, mida nad tavaliselt loevad. Kas seal võidakse esitada varjatud sõnumit? Kas need sõnumid ühtivad planeedi säästva tulevikuga? Julgustage osalejaid kahtlema ajakirjanikes, kes selliseid sõnumeid edastavad: sotsiaalmeedias, kirja või meili teel. Julgustage grupi liikmeid mõistma, et on oluline, et ajakirjanikud on oma lugejate ees nõ vastutavad – ja et nad hakkaksid kriitiliselt suhtuma ka enda oletustesse.

Jaotusmaterjalid: väited tegevuse jaoks

Valige need, mis on teie grupi jaoks kõige olulisemad – te ei pea kasutama kõiki väiteid.

Mida rohkem, seda uhkem.

Aeg on raha.

Raha paneb rattad käima.

Ühiskonna tervis sõltub majanduskasvust.

Me ei pea vähendama oma energiatarbimist: teadus leiab rohelise energiaallika, mis jõuab masstarbimisse.

Konkurents muudab meid paremaks.

Eraettevõtted pakuvad paremaid avalikke teenuseid, nt hariduse-, tervishoiu- ja transporditeenuseid kui avalikud asutused.

Vabaturukonkurents soodustab loovust ja efektiivsust.

Loodusvarad (nt vesi, süsi, nafta, kalad ja metsad) on olemas selleks, et rahuldada inimeste vajadusi.

Meil on õigus odavale elektrile ja mootorikütusele.

Me ei saa muuta oma praegust majandussüsteemi – see on ainus mudel, mis toimib.

Keskkonnast hoolivad vaid hipid (puukallistajad), kes tahavad peatada majandusarengut.

Auto on ideaalne transpordivahend, selleta on võimatu elada.

Keskkonnahoid mind ei huvita. Ma tahan lihtsalt oma elu elada.

AHELREAKTSIOONID

Tegevus on kohandatud tegevusest „Ahelreaktsioonid“, mis töötati paketi „The Sustainable Development Goals and youth“ raames välja Iirimaa rahvusliku noortekogu poolt 2015. aastal.

Ülevaade

Osalejad uurivad kliimamuutuste põhjuseid ja tagajärgi, seades järjekorda põhjus-tagajärg kaarte.

Põhimõisted

Kliimamuutus, põhjused ja tagajärjed, ekstreemsed ilmastikuolud, isiklik vastutus

Keerukus: 2. tase

Grupi suurus: : 6–30

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ saada teada kliimamuutuste põhjuste ja tagajärgede kohta
- ▶ praktiseerida kriitilise mõtlemise oskusi
- ▶ arutleda isiklike panuste üle kliimamuutustesse ja vaadelda, kuidas need mõjutavad teisi

Materjalid

kaardikomplektid tegevuse lõpus

Ettevalmistus

Kopeerige ja lõigake välja kolm lausete ahelat. Iga väikese grupi jaoks on vaja 1 komplekti (või ahelat).

Juhised

1. Jaotage osalejad rühmadesse, kus on 8 inimest. Andke iga rühma ühele liikmele üks juhulik kaart ühest tegevuse lõpus olevast ahelast. Selgitage osalejatele, et iga 8 inimesega rühm peab moodustama inimketi nii, et kaardid (ja neid hoidvad inimesed) oleksid õiges järjekorras. Kui gruppi on keeruline jagada väiksemateks, kaheksa inimesega rühmadeks, siis paluge osajatel asetada oma kaardid järjekorras põrandale või lauale. Siis võivad rühmad olla pea ükskõik kui suured.
2. Esimene rühm, mis ahela moodustab, kuulutatakse võitjaks. Seejärel kontrollige kogu grupiga, kas kaardid ahelas on õiges järjekorras. Paluge osajatel jääda oma ahelasse ja lugege nende kaardid järjest ette.
3. Kontrollige teiste rühmade tulemusi samamoodi, vajadusel aidake osajatel ahelaid õigeks seada.
4. Juhtige tähelepanu sellele, et ahelatel kujutatud noorte inimeste elu mõjutab inimesi kõikjal maailmas. Küsige osajatel, mis on see element, mis need kaardid kokku seob: kuidas on esimestel kaartidel kujutatud inimesed seotud viimastel kaartidel olevatega?
5. Rääkige osajatele kliimamuutustega seotud taustainfot, mis on välja toodud käesolevas materjalis. Seejärel kasutage allpool olevaid küsimusi, et uurida osajate reaktsioone saadud infole ja tegevusele.

Kokkuvõte

- ▶ Kui lihtne oli kaarte õigesse järjekorda seada? Mis muutis selle keeruliseks? Milliseid vihjeid te kaartide järjestamiseks kasutasite?

- ▶ Kas midagi selle tegevuse juures üllatas teid?
- ▶ Millised tegevused teie enda elus panustavad kliimamuutuste tekkimisse?
- ▶ Mis te arvate, kas mõnda neist asjadest saaks vähendada või üldse ära jätta (teie enda elus)? Kuidas?

Tuletage osalejatele meelde, et kuigi ahela esimestel kaartidel kirjeldatud tegevused tunduvad vähetähtsad, on neil oluline mõju atmosfääri jõudvale süsihappegaasi kogusele, kuna sedasama tegevust teevad miljonid inimesed – eriti rikkamades riikides. Need tegevused ei esinda tegelikult ühte konkreetset tegevust (näiteks ühte sõitu kohalikku kooli), vaid need esindavad miljoneid sõite miljonitesse koolidesse.

Soovitused juhendajatele

Suurema grupi korral tehke kaartidest rohkem koopiasid ja kasutage mõnda ahelat kaks korda; väiksema grupiga töötades kasutage vaid ühte või kahte ahelat.

Kui rühmad on lõpetanud, siis isegi, kui teil ei õnnestunud 8 inimesega rühmasid moodustada, saate ahela efekti näitlikustada kaartide ettelugemise ajal. Paluge tulemusi ettekandval rühmal moodustada 8 inimesega ahel, nii et iga inimene hoiab ühte kaarti. Kaardihoidjaid võib selleks ajaks laenata ka teistest rühmadest. Seejärel paluge kaardihoidjatel kaartidel olev tekst järjekorras ette lugeda.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Kui suur on minu jalg?“ mõõdab osalejate ökoloogilist jalajälge küsimustiku abil. See on hea viis kõigil hinnata enda panust kliimamuutustesse.

Jätkata võib ka tegevusega „Kliimakangelase valimine“, mis keskendub erinevate sektorite rollile kliimamuutuste vastu tegutsemisel.

Ideed tegevusteks

Grupp võib võtta tegevuse lõpus koostatud nimekirja sellest, kuidas nad ise kliimamuutustesse panustavad, ning koostada individuaalsed tegevuskavad. Võib arutada ka grupina, kas noortekeskuses oleks midagi, mida saaks teha süsinikuheitmete vähendamiseks. Kui see sõltub kohalikust omavalitsusest või muust organisatsioonist (nt kui nemad tagavad hoone kütmise), mõelge, kuidas saaksite kaasata teisi hoone kasutajaid.

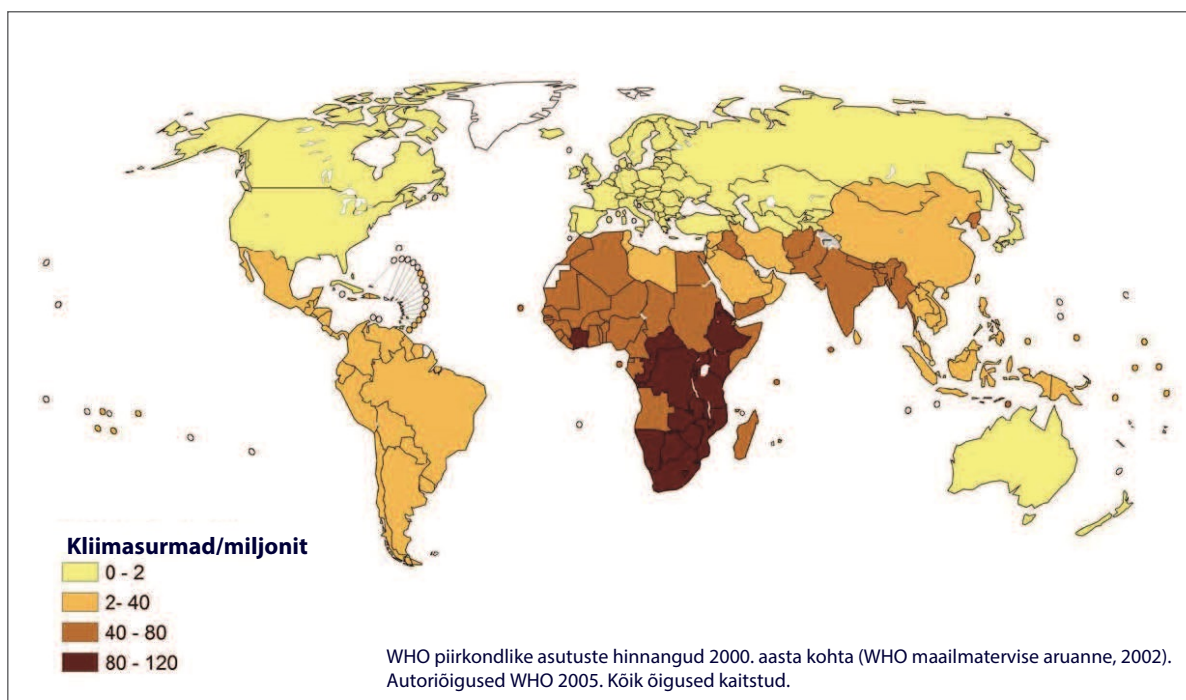
Taustainfo – kliimamuutused: mis need üldse on?

Järgnevalt on toodud lühike ülevaade kliimamuutustest:

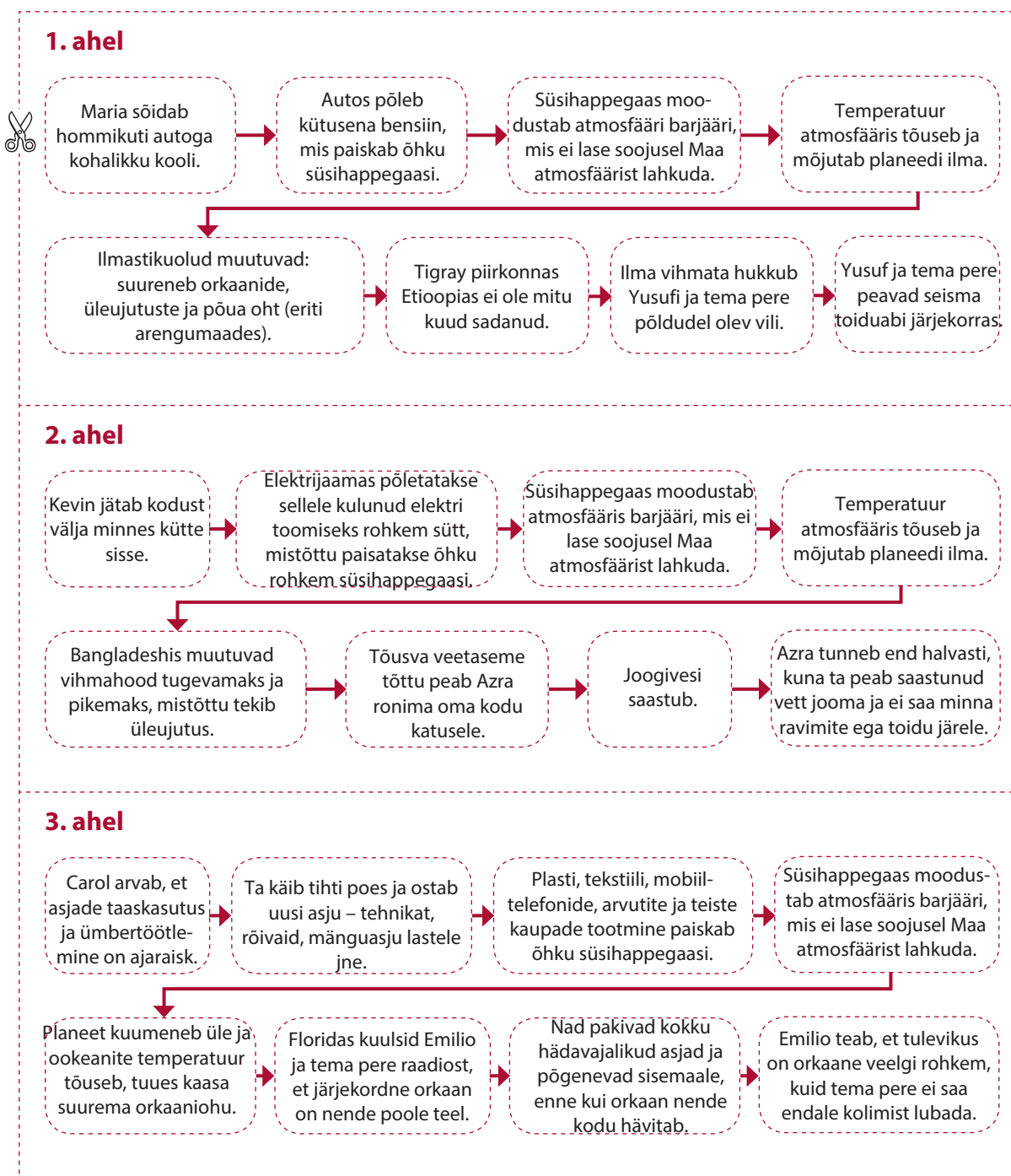
- ▶ Kliimamuutusi põhjustavad maakera atmosfääri paisatud liigne süsihappegaas ja teised gaasid. Gaasid tekitavad ümber maakera kihi, mis soojust kinni hoiab. Niisugused gaasid vabanevad, kui me kasutame selliseid kütuseid nagu bensiin, gaas ja kivisüsi või nendest toodetud elektrit; viimase 130 aasta jooksul on maakera soojenenud umbes 0,85 °C võrra. Alates 1850. aastast on iga järgnev kümnend olnud eelnevast järjest soojem. Kõrgemad temperatuurid toovad kaasa merevee taseme tõusu, liustike sulamise ja ekstreemsed ilmastikuolud, sh üleujutused, orkaanid ja põua.
- ▶ Rikkamad riigid panustavad kliimamuutustesse oluliselt rohkem kui vaesemad riigid, kuna jõukamad riigid kasutavad oma kodudes, ettevõtetes ja tehastes rohkem energiat.
- ▶ Enamik rikkaid riike on ka ajalooliselt oluliselt rohkem panustanud süsihappegaasi sattumisse atmosfääri: nemad hakkasid arendama tööstust ajal, mil inimesed veel ei teadnud põlevate süsinikkütuste kahjulikust mõjust. Enamik liigsest süsihappegaasist atmosfääris on jõudnud sinna rikkamate riikide süül.
- ▶ Kliimamuutuste mõjude all kannatavad enim vaesed inimesed arengumaades, kus orkaanid, üleujutused, põud ja malaaria mõjutavad nende elatusvahendeid ja tervist.
- ▶ 2000. aastal hindas Maailma Terviseorganisatsioon (WHO), et igal aastal sureb kliimamuutuste tagajärjel umbes 150 000 inimest. 2020. aastaks teeb see kokku umbes 3 miljonit kliimaurma. WHO on nüüdseks oma hinnangud üle vaadanud ja usub, et vahemikus 2030–2050 põhjustavad kliimamuutused veel lisaks umbes 250 000 inimese surma alatoitumise, malaaria, kõhulahtisuse ja kuumastressi tulemusena.
- ▶ Ekstreemselt kõrge õhutemperatuur põhjustab otseselt ka suuremust südame- ja hingamisteede haigustesse, seda eriti vanemaelise elanikkonna hulgas. 2003. aasta Euroopa kuumalaines registreeriti nt üle 70 000 surma (www.who.int/mediacentre/factsheets/fs266/en/).

Joonis 9. Surmad kliimamuutuste tagajärjel (kliimasurmad)

Allikas: Maailma Terviseorganisatsioon, www.who.int/heli/risks/climate/climatechange/en/

Jaotusmaterjalid: ahelreaktsioonide kaardid

KANAVÕILEIB

Ülevaade

Infokaarte kasutades analüüsivad osalejad poest ostetud kanavõileiva keskkonnamõju.

Põhimõisted

Toit, tervis, põllumajandus, bioloogiline mitmekesisus, tööstuslik loomapidamine, rahvusvahelised korporatsioonid

Keerukus: 3. tase

Grupi suurus: 10–25

Aeg: 1. osa: 60 minutit; 2. osa: 20 minutit

Eesmärgid

- ▶ uurida seoseid toidu ja jätkusuutlikkuse vahel
- ▶ saada rohkem teada toiduga seotud keskkonna- ja terviseohtude kohta
- ▶ mõelda oma söögi- ja ostuharjumustele

Materjalid

- ▶ „Kanavõileiva“ leht ja kaardid lehekülgedel 37–39.

Ettevalmistus

1. osa

- ▶ Tehke koopiad kanavõileiva lehest. Iga väikese rühma (4–6 inimest) jaoks on vaja vähemalt üks koopia.,
- ▶ Kopeerige kaardid ja lõigake need välja. Igale väiksele rühmale on vaja 11 suvaliselt jaotatud kaarti. Kui osalejaid on rohkem kui 12, tehke kaartidest veel üks koopia ja jaotage need järele jäänud rühmade vahel ära (11 kaarti igale rühmale).
- ▶ Valikuline: kinnitage kanavõileiva leht suuremale paberile, nii et osalejad saavad oma kaardid selle ümber kinnitada. Selleks on igale rühmale vaja teipi või tahvlinätsu.

2. osa (valikuline)

- ▶ Paluge osalejatel võtta kaasa oma lemmiktoiduaine või midagi, mida nad väga tihti söövad. Kui toit on pakendatud, võib kaasa võtta ka pakendi.

Juhised

1. osa

1. Jaotage osalejad rühmadesse, kus on 4–6 inimest. Jagage igale väikesele rühmale välja 11 kaardist koosnev kaardikomplekt ja koopia kanavõileiva lehest.
2. Paluge osalejatel kaardid oma rühmas ära jagada. Kaardid ei pea olema jaotatud võrdselt, mõnel osalejal võib olla ka rohkem kaarte.
3. Esimeste minutite jooksul laske neil lugeda läbi saadud kaardid ja tutvuda kanavõileiva lehel loetletud koostisosadega. Osalejad peaksid üksteisega konsulteerimata asetama enda arvates asjakohased kaardid ümber kanavõileiva lehe. Kui nad on sellega lõpetanud, peaksid nad vaatama kaarte, mille teised nende rühma inimesed on kanavõileiva lehele asetanud.
4. Andke veel 5 minutit, et osalejad saaksid vaikselt läbi lugeda ka oma rühmakaaslaste pandud kaardid, seejärel paluge osalejatel oma rühmas arutleda järgmiste küsimuste üle:
  - Kas te olite üllatunud selle üle, kui palju kaarte oli seotud kanavõileivaga?

- Kas mõni nendest kaartidest paneks teid loobuma kanavõileiba söömast (või söömast midagi, millel on sarnased koostisosad)?
  - Milline oli kõige šokeerivam või üllatavam kaart?
5. Andke rühmadele 20–30 minutit kaartide üle arutlemiseks, seejärel kutsuge rühmad tagasi lühikeseks esitluseks. Kuna rühmal on erinevad kaardid, loevad rühmad teistele rühmadele enda valitud asjakohased kaardid ette.
  6. Pärast esitlusi tehke tegevusest kokkuvõte (vt allpool).

2. osa (valikuline)

7. Kirjutage kümme leheküljel 39 olevat küsimust pabertahvlile või kuvage need ekraanile. Paluge osalejatel üksinda küsimustele vastata, kasutades selleks kaasavõetud toitu. Kui nad mõnele küsimusele vastata ei oska, peaks vastuseks olema „ei ole teada“.
8. Andke neile selle harjutuse jaoks paar minutit, seejärel kasutage osasid küsimusi teise kokkuvõtte tegemiseks (vt allpool).

Kokkuvõte

1. osa

- ▶ Kuidas te end selle tegevuse lõpus tunnete?
- ▶ Kas olete üllatunud, kui vähe me tihtipeale teame toidust, mida sööme?
- ▶ Kas arvate, et peaksime sellest rohkem teadma? Miks / miks mitte?
- ▶ Kas teie arvamused on tegevuse algusest alates muutunud?
- ▶ Kas muudate mingil viisil oma toitumisharjumusi?
- ▶ Mida me saaksime grupi või kogukonnana teha, et tegeleda mõne täna arutletud probleemiga?

2. osa

- ▶ Kas keegi oskas vastata kõikidele küsimustele?
- ▶ Kas keegi ei osanud vastata ühelegi küsimusele? Kas te arvate, et need küsimused on olulised? Miks / miks mitte?
- ▶ Millised küsimused on kõige olulisemad? Kas vastus mõnele nendest küsimustest muudab seda, kas te sellist toitu ka edaspidi sööte?
- ▶ Arutlege mõnede vastuste üle, mis osalejad kirja panid.

Soovitused juhendajatele

Kui kinnitate kanavõileiva lehe suuremale paberile ja annate rühmadele teipi, saavad nad enda kaardid ümber kanavõileiva pildi kleepida, luues visuaalse kollaaži. Enne tulemuste esitlemist saavad rühmad ka teiste rühmade tulemusi vaadata.

Mõned osalejad võivad olla pisut tõrksad vastu võtma kaartidel toodud „halb“ uudiseid enda lemmiktoitude kohta, nt teavet lihatööstuse kohta. Tegevuse eesmärk ei ole ilmtingimata see, et kõik oma toitumisharjumusi muudaksid! Eesmärk on avardada osalejate mõttemaailma sellest, et meie toitumisharjumustel on tagajärjed, ning julgustada neid olema tähelepanelikum ja teadlikum nendest tagajärgedest.

Oluline on lõpuks välja tulla positiivsete mõtetega, et osalejad tunneksid, et nad saavad anda oma panuse mõne arutletud probleemi lahendamisse. Vt ka ideid tegevusteks.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Kalastusmäng“ on simulatsioon, kus vaadeldakse meie ookeanite jätkusuutlikkust ja kaubandusliku kalastuse mõjusid.

Jätkata võib ka tegevusega „Jäätmete manifest“, kus uuritakse jäätmete erinevaid tüüpe ja nendega seotud probleeme.

Tegevus „Moe hind“ liigub toidust kaugemale ning seal tegeletakse rõivatööstusega, sh sotsiaalsete ja keskkonnaningimustega tootjamaades.

Toidu jätkusuutlikkusega seotud kaartide allikateks olid allpool loetletud veebilehed. Julgustage osalejaid neid (ja teisi) veebilehti uurima, et saada teema kohta veelgi rohkem infot:

- ▶ www.greenpeace.org/usa/sustainable-agriculture/issues/corporate-control
- ▶ <http://worldinfo.org>
- ▶ www.onegreenplanet.org
- ▶ www.plasticoceans.org/the-facts
- ▶ www.dosomething.org
- ▶ <http://ec.europa.eu/environment/archives/eussd/food.htm>
- ▶ www.worldwildlife.org/threats/overfishing
- ▶ www.vegsoc.org/saveland

Ideed tegevusteks

Toidusüsteemide säästvamaks muutmiseks on palju erinevaid võimalusi:

- ▶ Valmistage plakatid, kus on toodud teave, mis osalejate arvates oli kõige olulisem, ning kasutage neid plakateid teadlikkuse tõstmise kampaaniates kohalikul tasandil.
- ▶ Uurige välja, kes on kohalikud ja jätkusuutlikud toidutootjad, ning tehke kohalik kaart, kus nende asukohad on ära toodud.
- ▶ Laske eraldada oma grupile maa või leidke krunt, kus grupp saaks hakata kasvatama oma toitu.
- ▶ Korraldage üritus, kus valmistatakse ja jagatakse kohalikku toitu.
- ▶ Ehitage kompostikast ja hakake toidujäätmeid kompostima.
- ▶ Võtke ühendust kohaliku või riikliku valitsusevälise organisatsiooniga, mis tegeleb toidu jätkusuutlikkuse temaga, ja paluge neil oma grupile esineda või aidata leida viis, kuidas grupp saaks ka nende töösse panustada.

Jaotusmaterjalid 1. osaks: toidu jätkusuutlikkuse kaardid

Maailmas toodetakse igal aastal ligi 300 miljonit tonni plasti, pool sellest kogusest on ette nähtud ühekordseks kasutuseks. Igal aastal visatakse ookeanitesse rohkem kui 8 miljonit tonni plasti. Kui see nii jätkub, on ookeanites 2050. aastaks rohkem plasti kui kalu.

Kogu maailma ookeanites on juba rohkem kui 5 triljonit plastitükki, enamik neist mikroplastina. Need imepisikesed plastitükid tunduvad kaladele toiduna: neid osakesi süües võivad kalad või kalu söövad linnud hukkuda. Plastitükke on leitud ka inimtoiduks mõeldud kaladest.

Kolmandik kuni pool maailmas toodetud toidust läheb kaotsi või raisku. See teeb kokku umbes 2 miljardit tonni toitu. Aastaks 2020 läheb ELis raisku hinnanguliselt umbes 126 miljonit tonni toitu aastas.

Lääne inimeste harjumuspärane toit sisaldab palju liha, rasva ja suhkrut, mis tekitab probleeme nii inimestele endile kui ka kogu tervishoiusüsteemile. Rasvumine, II tüüpi diabeet, hüpertoonia, osteoartriit ja vähk on laialt levinud toitumisega seotud haigused.

Viimastel kümnenditel on inimeste toitumine muutunud vähem säästvaks ja veelgi ebatervislikumaks. Esimest korda ajaloos on maailmas sama palju ülekaalulisi ja alatoidetud inimesi.

Rohkem kui 85% maailma kalavarudest on kas ületanud või saavutanud oma ohutu bioloogilise piiri. Mitmete kalapopulatsioonide arvukus (nt harilik tuun) on kahanenud punkti, kus kogu liigi ellujäämine on ohus.

Meie poolt söödava toiduga seotud kasvuhoonegaaside emissioonid tulenevad osaliselt transpordist, kuid suuremalt jaolt viisist, kuidas toitu toodetakse – nt tööstuslikult või käsitsi, soojendusega kasvuhoonetes või avatud põldudel, olemasolevatel põldudel või metsast puhastatud maal.

Paljudel arengumaadel on kokkulepped rikaste doonorriikidega, kes sunnivad väiketalunikke üle minema tööstuslikule põllumajandusele. Kokkulepete raames on talunikele ka ette kirjutatud, mida nad kasvatama peavad: peamiselt põllukultuure kaugetele turgudele, selle asemel, et kasvatada kohalikke kultuure, mida kohalikud kogukonnad tarbida saaksid.

Põllumajandus on üks suuremaid ohte keskkonnale. Põllumajandus kasutab ära enamiku meile kättesaadavast mageveest ning ligikaudu 20 000–50 000 ruutkilomeetrit potentsiaalselt tootlikku maad läheb igal aastal jätkusuutmatute põlluharimismeetodite tõttu raisku, tuues kaasa erosiooni ja mulla viljakuse kadumise.

Lihasööja vajab toitumiseks võrreldes taimetoitlasega 2,5 korda rohkem maad ning 5 korda rohkem maad kui vegan.

1 hektari maaga suudab talunik aasta jooksul tagada köögi-, puu- ja teraviljad ning taimsed rasvad kuni 30 inimesele. Kui sama maa-ala kasutatakse ka munade, piima ja/või liha tootmiseks, jagub sellest umbes 5–10 inimese toitmiseks.

Lihatööstustest tekib 14% kogu maailma kasvuhoonegaaside heitmetest, mis võrdub laias laastus kogu transpordist tulevate heitmetega.

80% Amazonases hävitatud metsadest on hävitatud loomatööstuse tõttu. Amazonas on kodus vähemalt 10 protsendile maailma teadaolevale bioloogilisele mitmekesisusele ja mängib olulist rolli planeedi kliima reguleerimises.

Kariloomad on kõige olulisem ojade, jõgede ja rannikuvete lämmastiku- ja fosforireostuste allikas kõikjal maailmas.

Neli rahvusvahelist suurettevõtet kontrollivad 75–90% kogu globaalsest teraviljaturust. Ettevõtted survestavad talunikke järjest enam, pannes neid kasvatama lihtsasti müüdavaid põllukultuure, näiteks maisi ja soja, selle asemel, et kasvatada kohalikke kultuure.

Kuus hiiglaslikku põllumajandusettevõtet kontrollivad ligi 70% maailma seemneturust. Samad ettevõtted kontrollivad kõiki geneetiliselt muundatud (GM) teravilju, mille mõju keskkonnale – ja inimestele – on suuresti veel teadmata. Lisaks on need samad kuus ettevõtet on ka maailma suurimad pestitsiidide tootjad.

Paljud toiduained, mida me igapäevaselt tarbime, pihustatakse pestitsiididega üle enne, kui need meie taldrikule jõuavad. Üha rohkem uuringuid seostavad osasid pestitsiidide suurenenud vähiriskiga ja selliste haigustega nagu Parkinsoni ja Alzheimeri tõbi.

30–40% kogu maailma toidust läheb raisku. Igas toidutsükli sammus läheb raisku 30–40% toidust. Igal aastal ei jõua arengumaades toodetud toidust suur osa kunagi turule. Rikkamate riikide tarbijad raiskavad sama palju toitu kui kogu Sahara-tagune Aafrika netotoodanguna toitu toodab.

Sajandeid on talupojad alati pannud kõrvale väikese osa oma seemnetest, mis järgmisel aastal mulda külvata. Nüüd takistavad rahvusvahelised ettevõtted tihtipeale talunikel seemneid kõrvale panna, sundides neid igaks istutushooajaks ostma uusi seemneid.

72% kogu maailma linnulihatootmisest toimub tööstuslikult, samamoodi nagu 43% munatootmisest ja 55% sealihatootmisest. Tööstuslik loomapidamine reostab õhku, paisates õhku selliseid ühendeid nagu vesiniksulfiid, ammoniaak ja metaan.

Tööstuslikus farmis hoitakse loomi tavaliselt suurtes avatud lautades, mis on tihtipeale mitme jalgpalliväljaku suurusel ja kus võivad kergesti toimuda lekked. 2011. aastal sattus Illinoisi seafarmis üle 750 000 liitri sõnnikut jõkke, tappes üle 110 000 kala.

Brasiilias on hävitatud umbes 1,2 miljonit hektarit vihmametsa, et teha maad juurde kanasööda kasvatamiseks. Sojaubade kasvatamise tõttu on Amazonases hävitatud üle 100 miljoni hektari metsa, hävitades muldade viljakuse, ohustades bioloogilist mitmekesisust, reostades magevett ja sundides kogukondi mujale kolima.

Jaotusmaterjalid: kanavõileiva koostisosad

LEIB

NISUJAHU (NISUJAHU, KALTSIUMKARBONAAT, RAUD, NIATSIIN, TIAMIIN), VESI, PÄRM, SOOL, SUHKUR, RAPSIÕLI, SOJAJAHU, PIIRITUSÄÄDIKAS, SÄILITUSAINE (KALTSIUMPROPIONAAT), EMULGAATOR (RASVHAPETE MONO- JA DIGLÜTSERIIDIDE MONO- JA DIATSETÜÜLVIINHAPPEESTRID), PALMIÕLI, JAHU

E 282

SOJAOAD

SUHKUR

RAPS

NISU

KANA-
VÕILEIB

PALMIÕLI

KAER

KOOSTIS

LEIB, KANA (16%), VESI, TOMAT, ERITI KÜPS CHEDDAR (PIIM) (10%), RAPSIÕLI, PEEKON (4,5%), SALAT, KAERAJAHU, NISUKLIID, PIIRITUSÄÄDIKAS, PASTÖRISEERITUD MUNAKOLLANE, SOOL, PÄRM, SUHKUR, NISUVALK, MAISIJAHU, EMULGAATORID (RASVHAPETE MONO- JA DIGLÜTSERIIDID, RASVHAPETE MONO- JA DIGLÜTSERIIDIDE MONO- JA DIATSETÜÜLVIINHAPPEESTRID), LINNASTATUD ODRAJAHU, SINEPIPULBER, MUST PIPAR, KONTSENTREERITUD SIDRUNIMAHL, PALMIÕLI, JAHUPARANDAJA (ASKORBIINHAPE).
 PEEKONI KOOSTIS: SEAKÖHT, SUHKUR, SOOLA STABILISAATOR (NAATRIUM TRIFOSFAAT), MESI, SÄILITUSAINE (NAATRIUMNITRIT).

E 451
E 457
E 250
E 472 e

2. osa: küsimused (tahvile kirjutamiseks või ekraanile kuvamiseks)

- ▶ Kust teie toit pärineb? Kas see on palju reisinud, et teie taldrikule jõuda?
- ▶ Kas teie toit on toitev ja teie tervisele hea?
- ▶ Kas see on pakendatud? Kas pakend on ümbertöödeldav?
- ▶ Kas teate, kuidas see toit tehti? Kas selleks kasutati palju masinaid?
- ▶ Kas selle tootmiseks kasutati pestitsiidide või muid kemikaale?
- ▶ Kas seda toitu tehes toodeti ka jäätmeid?
- ▶ Kas selle toidu tootmine mõjutas keskkonda veel mingil viisil?
- ▶ Kui suur osa selle toidu hinnast läks neile, kes selle valmistasid (või kasvasid)?
- ▶ Kes veel selle toidu pealt raha teenis?
- ▶ Kas on olemas mõni teine toit või muud tootmisviisid, mis oleksid keskkonnasõbralikumad?

Tegevused ▶ Lk 39

KLIIMAKANGELASE VALIMINE

Tegevus on kohandatud UNICEFi õppematerjalidest „Heat up over climate change“.

Ülevaade

Rollimängu abil käivad osalejad välja argumente kaasamaks erinevaid kogukondi või ametiasutusi „kliimakangelase“ meeskonda.

Põhimõisted

Kliimamuutus, aktivism, ühiskond, demokraatia

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: ei ole oluline (6–8-liikmelised väikesed rühmad)

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista ühiskonna erinevate elementide panust kliimamuutustega võitlemisel
- ▶ praktiseerida esinemis- ja väitlusoskusi
- ▶ hinnata enda panuse tähtsust

Materjalid

- ▶ tegelaskujude kaardid
- ▶ ruum esitluste ja valimise läbiviimiseks
- ▶ valikuline: vahendid (nt paber ja vildikad) esitluste läbiviimiseks

Ettevalmistus

Kopeerige ja lõigake tegelaskujude kaardid. Iga väike rühm saab erineva kaardi (tegelase): rühmad vajavad piisavalt koopiaid, et igal liikmel oleks oma kaart.

Juhised

Kui te ei ole oma grupiga eelnevalt kliimamuutuste teemat käsitleanud, võite neile anda lk 31–32 leiduvat infot või teha nendega ajurünnaku, et välja selgitada grupi liikmete olemasolevad teadmised, ja selgitada, milleks seda teemat kiiremas korras käsitleda tuleks.

1. Paluge grupil kujutleda, et nad intervjuerivad potentsiaalseid kandidaate enda kliimakangelaste unistuste meeskonda.
2. Jagage grupp seitsmeks väiksemaks rühmaks, kuid selgitage, et kogu grupp kuulub intervjuerijate hulka.
3. Andke igale rühmale ühe tegelaskuju kaart. Kogu rühm on kaardil nimetatud tegelaskuju ja peab veenma intervjuerijaid (teisi rühmi), miks just nemad peaksid liituma kliimakangelaste unistuste meeskonnaga.
4. Andke rühmadele 10–15 minutit ettevalmistusaega, et esitada intervjuerijatele kaheminutiline näidend, kõne või esitlus. Rühmad peavad mõtlema, miks on nende tegelaskuju oluline kliimamuutuste vastu võitlemisel ja kuidas just tema annaks kõige väärtuslikuma panuse.
5. Pärast ettevalmistusaja lõppu koguge grupp kokku ja andke teada, et kliimakangelase valimine algab. Meenutage neile, et nad kõik on kohtunikud (ja lisaks ka enda tegelaskujud). Andke teada, et meeskonnas on neli kohta ja enda tegelaskuju poolt hääletada ei saa!
6. Andke igale rühmale (tegelaskujule) 2 minutit ülejäänud rühmade veenmiseks, miks just nemad peaksid meeskonda kuuluma.

7. Kui kõik on oma esitluse teinud, kuulutage välja hääletus. Paluge neil hääletada üksikisikuna, kuid tuletage meelde, et enda rühma tegelaskuju poolt hääletada ei tohi. Kokku võib igaüks valida neli tegelaskuju, kes nende arvates peaksid meeskonda pääsema.
8. Lugege seitsme tegelaskuju nimed järjest ette, lugedes kokku kõikidele tegelaskujudele antud hääled. Neli tegelaskuju, kes saavad kõige rohkem hääli, saavad kliimakangelaste meeskonda.
9. Teatage võitjad!

Kokkuvõte

Alustage sellest, et küsite osalejate üldmuljet: mida nad tegevusest arvasid ja kas nad jäid kujunenud meeskonnaga rahule? Seejärel kasutage järgmisi küsimusi, et anda grupile mõtteid tegutsemiseks.

- ▶ Kas te arvate, et meeskond oleks parem, kui kõik tegelaskujud oleksid saanud meeskonna liikmeteks? Miks / miks mitte?
- ▶ Kas te arvate, kas päris elus teeb tegelaskuju, mida teie esindasite, piisavalt kliimamuutustega võitlemiseks või muudavad selle tegelaskuju esindajad selle võitluse hoopis raskemaks?
- ▶ Kas on ka teisi tegelaskujusid/rolle (mida täna ei arutatud), kes peaksid kuuluma kliimamuutustega võitlejate hulka? Paluge osalejatel teha nimekirj nendest, keda nemad kaasaksid.
- ▶ Mitu inimest oleks selleks realselt vaja, et kliimamuutuste probleemiga tegeleda? Kas üks „meeskond“ on selleks piisav?
- ▶ Kas on asju, mida kõik inimesed maailmas – hoolimata nende rollist – saaksid teha kliimaprobleemide lahendamiseks?
- ▶ Mida teie saaksite teha? Mida meie grupina saaksime teha?

Lõpetuseks koostage nimekirj sellest, mida osalejad saaksid teha, et aidata lahendada kliimamuutuste probleemi. See võib hõlmata muutusi nende endi eludes või ideid kampaaniate või lobitöö tegemiseks või ühinemist teiste organisatsioonidega.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Rohepesu“ käsitleb seda, kuidas paljud ettevõtted ei panusta piisavalt kliimamuutustega võitlemisse, vaid hoopis üritavad peita keskkonnakahjusid, esitledes moonutatult kõike „head“, mida nad teevad.

Kliimamuutusi käsitlevad ka tegevused „Kui suur on minu jalg?“ ja „Ahelreaktsioonid“.

Teie grupp peaks vaatama järgmist osa, et saada ideid, kuidas kaasata teisi ühiskonnagruppe kliimamuutuste vastastes kampaaniates osalemiseks.

Ideed tegevusteks

Teie grupp võiks võtta ühe või mitu gruppi või kogukonda, mis tegevuses on mainitud, ja uurida, mida (kui üldse) nad teevad kliimamuutustega võitlemiseks. Näiteks:

- ▶ Mis on peamiste parlamendierakondade seisukohad kliimamuutuste osas?
- ▶ Kas saaksime kutsuda sealt ühe esindaja meie grupiga vestlema?
- ▶ Kas meediaväljaanded jätavad kliimaküsimuste kajastamise oma „keskkonnakorrespondendile“ või arvestavad sellega kõik ajakirjanikud? Kas üleujutusi või muid ekstreemseid ilmastikuolusid üldse kajastatakse kui kliimamuutuste tõenäolist mõju või on need lihtsalt „looduskatastroofid“?
- ▶ Kas grupp saaks võtta ühendust ajakirjanikega, et uurida, kas nad üldse on oma kliimakangelase rollis!?
- ▶ Kas kohalikud ettevõtted võtavad oma keskkonnakohustusi tõsiselt? Milline on nende äritegevuse mõju kohalikule keskkonnale ja globaalsetele keskkonnaprobleemidele?
- ▶ Kas grupp saaks võtta ühendust kellegagi, et küsida nendelt nende rolli kohta?

Jaotusmaterjalid: tegelaskujude kaardid

Ajakirjanikud

Te saate aidata paljastada tõelise olukorra ja kõiki sellest teavitada! Te saate survestada valitsusi ja teadlasi progressist aru andma. Te saate ka rääkida maailmale kogukondadest, mida kliimamuutused juba praegu mõjutavad, ja juhtida tähelepanu sellele, kus toetust ja abi vajatakse.

Kuid – inimesed võivad teie öeldut ignoreerida, ajaleht, kus te töötate, ei pruugi olla huvitatud teie loo trükkimisest või ei loe teie kirjutisi piisav hulk inimesi.

Noored ja kogukonnad

Saate oma süsinikumõju vähendada oma elustiili muutmisega. Saate survestada ettevõtteid ja valitsust, et nad teeks kõik oma võimuses, et vähendada Eesti süsinikumõju. Saate ka korraldada kampaaniaid ja koguda raha tagamaks, et kogukonnad kõikjal maailmas saavad vajalikku tuge kliimamuutuste mõjudega toime tulemiseks.

Kuid – teil on selleks vaja aega, pühendumist ja püsivust. Kõik ei pruugi sellest olla huvitatud.

Poliitikud

Teil on võim võtta vastu olulisi otsuseid ja seaduseid, et piirata süsinikuheitmete kogust, mida ettevõtted võivad toota. Teie saate nii teha, et kõik autod Eestis oleksid kütusesäästlikud. Te saate investeerida raha teadlaste töö toetamiseks uue rohelise tehnoloogia arendamisel.

Kuid – valimised lähenevad ja te ei taha teha muutusi, mis langetaksid teie populaarsust (näiteks lennukiga lendamise kallimaks muutmine). Te tahate püsida võimul. Isegi siis, kui valimised ei ole uksele koputamas, võib avalikkus teie julgeid otsuseid mitte toetada.

Teadlased

Teie võite teha uusi avastusi ja leiutada energiatootmise viise, mis ei tekita süsinikuheitmeid. Teie leiutised võivad olla revolutsioonilised kogu maailmas. Te võite ka leida lahendusi toimetulekuks kogukondadele, keda kliimamuutus juba praegu mõjutab.

Kuid – teie tegevus sõltub valitsuse ja ettevõtete rahastusest ning te saate uurida vaid asju, mida teil palutakse uurida. Lisaks võtab leiutiste valmistamine aastaid ning neid tuleb enne tootmisse saatmist testida.

Ettevõtete juhid

Teil on tohtu võim muudatuste elluviimiseks. Kui te olete autotootja, saate teha nii, et kõik teie autod oleksid kütusesäästlikud. Energiaettevõtteks saate rajada tuuleparke, selle asemel, et toota energiat kivisöest. Sellel oleks oluline mõju maailma süsinikujäljele!

Kuid – te peate tootma võimalikult palju kasumit oma aktsionäridele, vastasel juhul kaotate oma töö.

Kampaaniate korraldajad ja aktivistid

Saate uurida, mida valitsus ja ettevõtted kliimamuutustega võitlemise nimel teevad, ning korraldada kampaaniaid ja teha lobitööd, et nende panus oleks suurem. Saate julgustada erinevaid kogukondi oma algatusega ühinema – tagada neile vahendid, et nad saaksid ühendust võtta oma parlamendisaadikuga, et survestada valitsust kliimamuutuste vastu olulisi otsuseid vastu võtma.

Kuid – teil on vähe raha oma algatuste elluviimiseks. Inimesed ei pruugi teid kuulata. Võib juhtuda, et astute väga jõukate ja mõjukate inimeste vastu.

Heategevuslike organisatsioonide esindajad

Saate aidata kogukondi, kes juba kannatavad kliimamuutuste laastavate mõjude käes. Võite anda inimestele sääsevõrke ja koolitada neid, kes ei ole malaariaga varem kokku puutunud (kliimamuutuste tõttu on malaaria, sääskede poolt levitatav haigus, hakanud üha laialdasemalt levima). Võite toetada kogukondi, kes üritavad leida lahendusi vee- ja toidupuudusele. Võite ka kasutada oma mõjuvõimu, et teha lobitööd valitsuste ja ettevõtete juures, et need oma süsinikuheitmeid vähendaksid.

Kuid – te tegelete juba praegu nii paljude probleemidega, näiteks võitlete vaesuse ja HIV leviku vastu. Teil on piiratud hulk raha ja inimesi. Teie rahastus tuleb üksikisikute, ettevõtete ja valitsuste annetustest, mis tulevikus ei pruugi enam samas mahus olla.

KALASTUSMÄNG

See tegevus on kohandatud California teadusakadeemia tegevusest „Säästev kalastus“.

Ülevaade

Tegevus on simulatsioon kalakaubandusest, mis annab ülevaate kalapopulatsioonide vähenemise põhjustest. Seejärel uurivad osalejaid viise, kuidas muuta kalavarusid jätkusuutlikumaks nii loomadele kui ka inimestele, kes neist sõltuvad.

Põhimõisted

Kalastus, jätkusuutlikkus, konkurents, konsumerism, ahnus

Keerukus: 3. tase

Grupi suurus: 10–30

Aeg: 90–120 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista liigse kalastamisega seotud keskkonnaprobleeme
- ▶ leida selgitused ja luua lahendused ookeanite hea seisukorra säilitamiseks
- ▶ mõelda viisidele, kuidas üksikisikud saaksid leevendada vähenevate kalavarude probleemi

Materjalid

- ▶ vajate kahte erinevat tüüpi või eri kujuga väikest küpsist, kommi või mõnda muud eset, mis erinevaid kalu tähistaks;
  - umbes 100 „kuldkalakest“ ühe rühma kohta;
  - umbes 50 „kilpkonna“ ühe rühma kohta;
  - umbes 100 popkornitera ühe rühma jaoks (need tähistavad „muid kalu“);
- ▶ 1 suurem kauss või praetaldrik ühe rühma kohta;
- ▶ 1 väiksem tass iga osaleja kohta;
- ▶ 1 lusikas iga osaleja kohta;
- ▶ spaatlid, üks rühma kohta;
- ▶ tangid või söögipulgad, üks rühma kohta;
- ▶ stopper aja mõõtmiseks;
- ▶ kalapüügipäevikud (lk 47), igale osalejale üks.

Ettevalmistus

- ▶ Veenduge, et teil on olemas kõik eespool nimetatud vajaminevad materjalid.
- ▶ Tehke kalapüügipäevikutest koopiad. Igale osalejale on vaja terve lehe koopiat (2 tabelit).
- ▶ Tehke igale 5–7-liikmelisele rühmale kaks „ookeani“: pange kaussi 60 kuldkala, 30 kilpkonna ja 60 popkornitera („muud kalad“).

Juhised

1. osa

1. Rääkige osalejatele, et ühe miljardi inimese jaoks maailmas on mereannid kõige tähtsamaks valguallikaks. Selgitage, et täna läheme kalale.
2. Jaotage osalejad 5–7-liikmelisteks rühmadeks ja andke igale rühmale üks ookean. Rühm võib oma ookeanile ise nime valida.

3. Andke igale osalejale oma „paat“ (tass), „võrk“ (lusikas) ja kalapüügipäevik. Osalejad on nüüd kalurid, kelle elatis sõltub merest püütavatest kaladest. Nad peavad püüdma mereande, mida nad kalaturul müüa saavad.
4. Selgitage, et nende ookeanites on erinevat tüüpi kalu:
  - osalejate eesmärk on püüda kuldkalu;
  - kilpkonnad (ja muud ohustatud liigid) on „kalad“, mille populatsioonid on ohus;
  - popkorn tähistab kõiki muid kalu.
5. Selgitage või demonstreerige osalejatele kalastusreegleid:
  - kui kalastushooaeg algab, kasutage oma „võrku“ (lusikas), et püüda „ookeanist“ (kausist) „kalu“.
  - Enda püütud saak pange oma „paati“ (tass);
  - kalastamiseks võib kasutada vaid oma võrku! Sõrmi, käsi jms ei tohi kasutada;
  - eesmärk on püüda kuldkalu: need on need kalad, mida saate turul müüa;
  - kui soovimatud kalad (popkorn või kilpkonni tähistavad küpsised) teie võrku jäävad, siis te neid ookeani tagasi visata ei tohi;
  - kui te kalastushooajal ei püüa vähemalt viite kuldkala, ei ela te kuni järgmise hooajani ära ja peate järgmise hooaja vahele jätma;
  - kokku toimub vähemalt neli kalastushooaega.
6. Teavitage osalejaid 1. kalastushooaja algusest ja andke neile 20 sekundit aega kalastamiseks. Kuulutage kalastushooaeg lõppenuks. Osalejad peavad kohe kalastamise lõpetama! Märkus: kui kalastajad ei oma ookeane mõnevõrra tühendanud, pikendage „hooaja“ kestvust 30 sekundini.
7. Paluge kõigil lugeda üle oma kuldkalade saak, muude püütud kalade (popkorn) arv ja ohustatud liikide saak (kilpkonnad). Saadud arvud tuleks kirja panna kalapüügipäevikusse.
8. Sel ajal, kui osalejad oma saaki registreerivad, ja enne järgmise hooaja algust:
  - käige kõik ookeanid läbi, lisades sinna ühe kuldkala iga ookeanisse jäänud kuldkala kohta ning ühe ohustatud kala iga ookeanisse jäänud ohustatud kala kohta ja ühe „muu kala“ iga ookeanisse jäänud „muu kala“ kohta. Selgitage, et lisatud kalad tähistavad ookeanisse jäänud kalade loomulikku taastootmist;
  - küsige, kas keegi püüdis vähem kui viis kuldkala, ja öelge neile, et nemad peavad järgmise hooaja vahele jätma;
  - andke ühele kalurile igast rühmast spaatel ja öelge, et see tähistab traalimist – nemad saavad 2. hooajal lusika asemel spaatlit kasutada. 3. kalastushooajal võite spaatli anda teistele osalejatele.
9. Teavitage osalejaid 2. kalastushooaja algusest ja kasutage sama protseduuri nagu esimesel hooajal:
  - laske neil püüda kalu 20–30 sekundit;
  - osalejad täidavad päevikud;
  - lisage kalu ookeanitesse: igale allesjäänud kalale sama tüüpi kala lisaks;
  - andke iga rühma ühele liikmele spaatel (ainult 2. ja 3. hooajal).
10. Viige 3. hooaeg läbi samamoodi nagu 2. hooaeg.
11. 4. hooajal võtke spaatel ära ja andke igas rühmas ühele osalejale tangid või söögipulgad. Need tähistavad tavalist õnge.
12. Vajadusel lisage veel mõni kalastushooaeg pärast 4. hooaega, kuni kõik (enamik) rühmad saavad oma ookeani tühjaks kalastatud. Märkus: kui üks rühm saab oma ookeani tühjaks, laske selle rühma liikmetele minna kalastama teiste rühmade ookeanitesse. See võib lõpuks viia selleni, et kõik osalejad püüavad kalu vaid ühest ookeanist. Ärge seda võimalust osalejatele eelnevalt mainige!
13. Koguge kõik osalejad kokku, et viia läbi kokkuvõte.

Kokkuvõte (1. osa)

Kasutage mõnesid küsimusi järgmiste küsimuste hulgast, et arutleda selle üle, mis juhtus, ja mida osalejad tähele panid.

- ▶ Millised ookeanid kaladest tühjaks said? Mis olid selle peamised põhjused?
- ▶ Millise kalastusmeetodiga õnnestus püüda kõige rohkem kalu?
- ▶ Millise kalastusmeetodiga püüti kõige rohkem ka soovimatuid kalu (mitte kuldkalu)?

- ▶ Kas saate oma päevikutele tuginedes kirjeldada, mis teie ookeanis nelja püügihooaja jooksul juhtus?
- ▶ Mida te püüdsite teha: kas te soovisite püüda nii palju kalu kui võimalik või te mõtlesite ka sellele, et mida selline käitumine kalavarudele teeks?
- ▶ Kui suur osa sellest tegevusest peegeldas päris kalatööstust: millised osad olid realistlikud ja mis võiks olla sellest mudelist puudu?

Andke osalejatele taustainfot, mis on osa „Säästev kalastamine“ all, ja liikuge seejärel edasi 2. osajuurde.

2. osa

1. Jagage osalejad samadesse rühmadesse, nagu nad enne olid, ja paluge neil mõelda, kuidas nemad saaksid oma ookeani kaitsta. Nad peaksid välja mõtlema, kuidas säilitada kalade tervislikud populatsioonid, mis suudavad end taastoota ka tulevikus, tagades samas kalastajatele nende elatise ning kalast toitevatele inimestele piisavalt toitu. Paluge igal rühmal oma ettepanekud kirja panna ja koostada oma reeglistik.
2. Täitke ookeanid uuesti ja paluge osalejatel oma ideid katsetada. Viige läbi sama palju kalastushooaegsid nagu enne.

Kokkuvõte (2. osa)

Arutlege esimese ja teise vooru erinevuste üle.

- ▶ Kas lõpuks oli teie ookeanis rohkem või vähem kalu alles kui eelmine kord?
- ▶ Kas soovimatute kalade püük vähenes?
- ▶ Kas kõik kalurid elasid kõik hooajad üle?
- ▶ Kuidas teie enda mõttemaailm muutus: kas te olite kalastades rohkem või vähem ärevil?

Paluge rühmadel lühidalt tutvustada oma ettepanekuid.

- ▶ Kas teie arvates need ettepanekud olid efektiivsed? Kas te järgmises mängus muudaksite midagi?
- ▶ Mis te arvate, kas need ettepanekud töötaksid ka päriselus?

Lõpetage sessioon küsimusega, kuidas osalejad end pärast kogu tegevuse lõppu tunnevad.

- ▶ Mis te arvate, kas see tegevus peegeldas päriselu õigesti?
- ▶ Kas te enne tegevuse algust olite teadlik ülekalastamise probleemist? Mida te sellest nüüd arvate?
- ▶ Kas see tegevus muudab teie käitumist? Kuidas?

Soovitused juhendajatele

Võite kasutada ka vähem või teistsuguseid kalu, kuid võib juhtuda, et peate pärast esimest hooaega oma ajastust kohandama, et veenduda, et enamik kalu ookeanitest ära püütakse.

Kui teil saavad ookeanite täitmiseks kalad otsa, võib uuesti kasutada ka neid, mida osalejad on juba kinni püüdnud. Paluge neil pärast kalade üle lugemist ja kirja panemist need teile tagastada.

Soovitused jätkutegevusteks

Kui osalejad soovivad rohkem teada saada toidu ja jätkusuutlikkuse kohta, proovige nendega tegevust „Kanavõileib“. Võite ka läbi viia tegevuse „Maakera kaardistamine“, kus osalejad kasutavad mõttekaarti, et uurida seoseid toidu, vee ja tervise vahel inimõiguste kontekstis.

Ideed tegevusteks

Osalejad võivad teemat edasi uurida seoses nende kaladega, keda nemad ise söövad, või kohalikes poodides saadaolevate kaladega. On olemas ka organisatsioonid, kes on loetlenud hetkel ohus olevad kalaliigid – nt Worldwide Fund for Nature või Greenpeace (vt www.greenpeace.org.uk/what-we-do/oceans/better-buys-what-fish-can-i-eat/sustainable-seafood-faqs/). Osalejad võivad oma noortegrupi nimel kirjutada ka kohalikesse poodidesse, paludes neilt kinnitust, et müüdavad kalad on püütud kooskõlas säästvate kalastustavadega.

Taustainfo – säästev kalastamine

Säästev kalandus on selline, mille tegevusi võib läbi viia lõputult, ilma et see vähendaks sihtpopulatsiooni võimet end heal tasemel taastoota ning ilma muid ökosüsteemi liike (sh inimesi) sellega kahjustamata (toidust ilma jätmise, tahtmatu hävitamise või füüsilise elukeskkonna kahjustamisega) (Greenpeace, www.greenpeace.org/archive-international/en/campaigns/oceans/seafood/what-is-a-sustainable-fishery/).

Tuuni ülekalastamine

Tuun on populaarne kala kõikjal maailmas ning rannikualal elavate inimeste jaoks nende toidulaua, majanduse ja kultuuri jaoks oluline tegur. Inimesed on sajandeid tuune püüdnud ilma nende loodusliku tasakaalu ookeanites kahjustamata. Suurte laevade kasutamine tööstusliku kalanduse perioodil on viinud aga selleni, et ookeanisse alles jäävad isendid ei suuda end piisavalt kiiresti taastoota. Selle tulemusena on kalavarud hakanud aegamisi vähenema.

Tööstuslik kalalaev võib ühe reisiga püüda ligi 3000 tonni tuuni. See on sama palju, kui mõned Vaikse ookeani saarte rahvad oma vetest kogu aastaga püüavad (Greenpeace 2012):

- ▶ 1950. aastal oli tuuni aastane püügimaht ligikaudu 0,6 miljonit tonni;
- ▶ 2010. aastal oli see ligikaudu 6,6 miljonit tonni.

Tänapäeval on peamised tuunivarud juba ära kasutatud ja vaid vähesed on veel alles (FAO 2010). Ülekalastamine mitte ei riku ainult ookeanite ökosüsteeme, vaid tekitab vaesust ka kalurikülades, kuna kalurid ei suuda endile enam elatist teenida – ja nende põhitoidu praktiliselt kaob nende toidulaualt.

Kaaspüügi probleem

Tuunipüügi kaks tööstuslikku meetodit on suurte traalivõrkude kasutamine ja tuuniparvede meelitamine „hõljuvate koondamiseseadmetega“. Esimese variandi puhul jäävad võrkudesse ka delfiinid, kuna tuunid ja delfiinid ujuvad tihti koos. Pärast mitmeaastast kampaaniat riiklikel ja rahvusvahelisel tasandil on nüüdseks võimalik leida ka „delfiinivaba tuuni“.

Teine meetod ei meelita ligi mitte ainult tuuni, vaid ka palju teisi mereelukaid: iga koondamiseseadmetega püütud 1000 tonni kulduim-tuuni kohta püütakse kinni ka ligi 111 000 muud mereloomi, sh kilpkonni, haisid, raisid ja marlineid. Tuunikalakonservi süües ei ole tarbijad tihti teadlikud sellest, et selle saamiseks hukkus tõenäoliselt ka suur hulk muid mereloomi.

Sunnitöö kalatööstuses

Selleks, et hoida tuunikalakonservi hind madalal, kasutab kalatööstus kala püüdmiseks ja töötlemiseks ära haavatavaid migranttöölisi. Keskkonnakaitseorganisatsiooni Greenpeace andmetel seostatakse Thai Unioni, maailma suurimat tuunikalakonservide tootjat, šokeerivate tööõiguste rikkumisega merel. Rahvusvaheline uudisteagentuur Associated Press on dokumenteerinud kalapaatidel töötama sunnitud inimkaubandusohvrite kannatused. Hlaing Min, põgenik Benjinast, rääkis Associated Pressile: „Kui ameeriklased ja eurooplased seda kala söövad, peaksid nad meie peale mõtlema. Merepõhjas on tõenäoliselt terve mägi luudest. ... Inimluudest võiks teha terve saare, neid on nii palju.“ (McDowell, Mason ja Mendoza, 2015).

Jaotusmaterjal: kalapüügipäevik

Kaluri nimi _____

Pärast iga püügihooaega pange kirja ookeanisse jäänud kuldkalade, soovimatute kalade

ja muude kalade arv.

1. osa

Hooaeg	Alles jäänud kuldkalade arv	Alles jäänud ohustatud liikide isendite arv	Alles jäänud muude kalade arv
1			
2			
3			
4			
5			
6			

2. osa

Hooaeg	Alles jäänud kuldkalade arv	Alles jäänud ohustatud liikide isendite arv	Alles jäänud muude kalade arv
1			
2			
3			
4			
5			
6			

ROHEPESU

Ülevaade

Selles tegevuses analüüsivad osalejad reklaame, et tuvastada rohepesuga seotud väärsõnumeid. Loovust kasutades koostatakse ise teadlikkust tõstvad reklaamid, mis on suunatud keskkonnaohutude esile toomiseks.

Põhimõisted

Rohepesu, konsumerism, keskkonnaohud, jätkusuutlikkus, avalikud suhted

Keerukus: 3. tase

Grupi suurus: 4–30

Aeg: 90–120 minutit

Eesmärgid

- ▶ tuvastada erinevate tööstusharude tekitatud keskkonnaohud
- ▶ mõista avalike suhete (PR) rolli ja kuidas neid saab kasutada keskkonnaohutude „rohepesuks“
- ▶ arendada kriitilise mõtlemise oskust

Materjalid

- ▶ mõned näited rohepesust aadressil www.greenwashingindex.com või ka mujalt. Lisaks saab kasutada ka reklaame ajalehtedest ja ajakirjadest: otsige neid, kus kiideldakse kõigega, mis keskkonna heaks on tehtud;
- ▶ koopiad küsimuste nimekirjast;
- ▶ paberid ja pastakad.

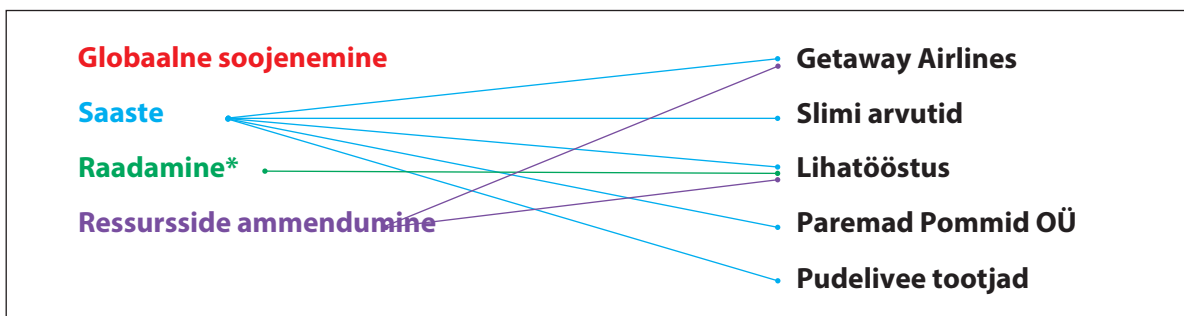
Ettevalmistus

Printige mõned näited eespool toodud veebilehelt välja või näidake neid projektoriga ruumi seinale.

Juhised

1. Paluge osalejatel mõelda kõige suuremate keskkonnaohutude peale. Tehke nende pakutud variantidest nimekiri tahvli ühte äärde.
2. Nüüd paluge neil mõelda tootjate või ettevõtete peale, kes nende ohutude tekkimisse panustavad. Kirjutage need nimed tahvli teise serva ning proovige ühendada ohud ettevõtetega.

Tõenäoliselt leiate, et paljud ettevõtted on seotud rohkem kui ühe ohuga.

3. Pärast umbes 10 minutit või siis, kui olete tahvliil tulbad ühendanud, küsige osalejatelt, kuidas nad teavad, et need ettevõtted keskkonda kahjustavad. Kas nad ütlevad seda meile?

*Toimetaja märkus: raadamine on raie, mida tehakse, et võimaldada maa kasutamist muul otstarbel kui metsa majandamiseks. (Metsaseadus, Riigi Teataja)

4. Jaotage osalejad rühmadesse, kus on 4-5 inimest, ja andke igale rühmale kaks näidet rohepesureklaamidest ja koopia 51. leheküljel olevatest küsimustest. Paluge neil suunavate küsimuste abil reklaame analüüsida. Andke neile selleks ülesandeks 10 minutit.
5. Kui rühmad on lõpetanud küsimustele vastamise, laske neil tõsta käsi, kes arvavad, et reklaami sõnum nende toote kohta oli „tõsi“ (4. küsimus). Küsige kiirelt rühmadelt mõned nende vastused.
6. Selgitage rohepesu mõtet (vt definitsiooni taustainfo all). Võite selgitada ka paroodiareklaami ideed.
7. Jagage rühmadele suured paberilehed. Paluge neil valida üks oma toodetest ja luua enda reklaam, et „parandada“ tootja edastatavat mõtet. Te tahate, et tarbijad teaksid, mida nad tegelikult koos selle tootega ostavad! Teie reklaam võib olla plakat või lühike video televisiooni jaoks või raadioreklaam (mitte pikem kui 1 minut).
Andke neile selleks ülesandeks 20–30 minutit.
8. Kutsuge osalejad kokku ja paluge igal rühmal enda loodud uut reklaami esitleda.

Kokkuvõte

Esmalt andke lühidalt tagasisidet reklaamide kohta.

- ▶ Mis teile meeldis mõne teise rühma koostatud reklaami juures?
- ▶ Kas te arvate, et nende sõnum oli täpsem, kui algse reklaami loonud ettevõtte oma?
- ▶ Miks on rohepesu probleem?
- ▶ Kas te olite ka varem pannud tähele näiteid rohepesust? Kas oskate tuua mõne näite?
- ▶ Mida rohepesu asjus ette saaks võtta? Kes peaks midagi ette võtma? Mida teie saaksite teha?

Soovitused juhendajatele

2. punktis nimetatud ideede genereerimist võib teha ka väikestes rühmades, misjärel võib soovitusi jagada teiste rühmadega. Nii toimides võtab ülesanne mõnevõrra rohkem aega.

Pärast seda, kui rühmad on küsimustega tööd teinud, ärge kulutage liiga palju aega vastuste üle arutlemisele. Küsimuste eesmärk on, et osalejad hakkaksid reklaame analüüsima, et lõpuks enda oma luua.

Võite ka vaadata, kas leiate mõne organisatsiooni, kes on loonud paroodiareklaame ettevõtete kaubamärkidele teie riigis. Kui te neid ei leia, otsige sellistele rahvusvahelistele kaubamärkidele tehtud paroodiareklaame, mille osalejad ära tunnevad. Veebilehtedel www.adbusters.org ja <http://thesietch.org/mysietch/keith/subvertising-gallery> on toodud mõned näited.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevuses „Piiratud planeet“ vaadeldakse mõningaid varjatud eelduseid, mis suunavad peavoolu arusaamu konsumerismi ja kasvuvajaduse teemal. Seda tegevust saab kasutada reklaamlausetes varjatud eelduste kriitiliseks analüüsimiseks. Võite kasutada ka tegevust „Jäätmete manifest“, mis käsitleb masstarbimise mõningaid mõjusid.

Ideed tegevusteks

Uurige välja, kas Eestis reguleerib reklaame mõni organ ning kas neile on võimalik esitada rohepesuga seotud kaebusi. Kasutage 2. punktis koostatud nimekirja või täiendage seda, et leida suurimad rikkujad. Julgustage osalejaid kaebusi esitama – kas reguleerivale asutusele või otse ettevõtetele.

Osalejad võivad korraldada ka kampaania ettevõtete vastu, kasutades selleks ka enda loodud paroodiareklaame. Need võib muuta plakatiteks või loosungiteks või kasutada neid meemidena sotsiaalmeedias. See tõstab inimeste teadlikkust probleemist, mida ettevõtte soovis rohepesuga peita!

Taustainfo – rohepesu ja parodiareklaamid

Mõisted

Rohepesuga on tegemist siis, kui ettevõtte või organisatsioon kulutab rohkem aega ja raha reklaamidele ja turundusele, mis väidavad, et ettevõtte on keskkonnasõbralik, kui panustab tegelikult ka keskkonnamõtjude vähendamisse. See on puuduste varjamine roheline pintsliiga (Greenwashing Index).

Rohepesu ehk ökoeksitamine: sotsiaalselt ja keskkonna mõistes kahjulikud korporatsioonid püüavad säilitada ja laiendada oma turgu, esitledes end keskkonnasõbralikena ja vaesuse vastu võitlemise juhtfiguridena (CorpWatch 2001).

Rohepesu: kui ettevõtte, valitsus või muu organisatsioon propageerib keskkonnasõbralikke algatusi või kuvandit, kuid tegelikkuses tegutsevad keskkonda kahjustaval viisil või vastupidiselt sellele, mis oli nende algatuse eesmärk. See võib hõlmata ka klientide eksitamisest toote keskkonnasõbralikkuse osas läbi eksitava reklaami ja alusetute väidete (Investopedia).

Parodiareklaam: ettevõtete reklaamidest või poliitreklaamidest irooniliste või parodeerivate reklaamide tegemine (Wikipedia).

See on katse pöörata reklaamija kasutatud ikonograafia tema enda vastu. Kui kujundid võivad brändi luua, võivad need ka selle hävitada. Parodiareklaam on satiiriline versioon või moonutus olemasolevast reklaamist või selle ümberpööratud variant, mis paneks meid unustama tarbimist ja rohkem mõtlema sotsiaalsetele ja poliitilistele probleemidele (Barley 2001).

Jaotusmaterjal: küsimused gruppidele

	1. toode	2. toode
1. Mis toodet selle reklaamiga müüakse?		
2. Mille jaoks see on ette nähtud ja miks inimesed seda ostavad?		
3. Mis sõnumit ettevõtte tarbijatele selle reklaamiga edastada püüab?		
4. Kas see sõnum selle toote kohta on ka tõsi? Selgitage.		
5. Miks ettevõtte teie arvates seda sõnumit propageerida tahab?		
6. Tehke nimekiri selle toote tootmisel ja müümisel tekkivatest kõige olulisematest keskkonnamõjudest.		

KUI SUUR ON MINU JALG?

Tegevus on kohandatud Turneri (2004) ja Global Footprint Network põhjal.

Ülevaade

Osalejad arvutavad välja oma ökoloogilise jalajälje ja arutlevad, milliseid muudatusi nad enda elustiilis saaksid teha, et oma jalajälge vähendada.

Põhimõisted

Ökoloogiline jalajalg, globaalse ületarbimise päev, konsumerism, jäätmed, keskkonnaohud

Keerukus: 2. tase

Grupi suurus: ei ole oluline

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista inimtegevuse poolt Maale põhjustatud ohte (globaalse ületarbimise päev)
- ▶ hinnata oma igapäevaste tegevuste mõju keskkonnale (ökoloogiline jalajalg)
- ▶ tuvastada viisid, kuidas enda isiklikku ökoloogilist jalajälge vähendada

Materjalid

- ▶ ökoloogilise jalajälje küsimustik
- ▶ pastakad ja paber

Ettevalmistus

- ▶ Enne tegevuse läbi viimist vaadake üle küsimustik, et kõik küsimused oleksid noortele arusaadavad.
- ▶ Printige igale osalejale välja ökoloogilise jalajälje kalkulaator (vt jaotusmaterjale).

Alternatiiv: kui osalejatel on võimalus kasutada internetti, võite ka kasutada veebipõhiseid kalkulaatoreid, nt www.footprintcalculator.org või www.nature.org/greenliving/carboncalculator/index.htm.

Juhised

1. Küsige osalejatelt, kas nad on kuulnud globaalsest ületarbimise päevast. Kui nad ei ole, paluge neil pakkuda, mida see võiks tähendada.
2. Jagage nendega jaotusmaterjalidel olevat infot ja juhtige nende tähelepanu sellele, et igal aastal jõuab globaalse ületarbimise päev järjest varem kätte. See tähendab, et inimesed mitte ei kasuta Maa ressursse järjest kasvavas tempos, vaid ka järjest kiiremini.
3. Tehke ajurünnak ja mõelge, mis on need asjad, mille tõttu loodusressursid sel aastal otsa saavad. Millised osalejate igapäevased tegevused tõenäoliselt panustavad Maa ressursside ammendumisse?
4. Pärast ajurünnakut teatage osalejatele, et nad saavad välja arvutada enda umbkaudse panuse sellesse probleemi, kasutades selleks ökoloogilise jalajälje kalkulaatorit. See on küsimustik, milles hinnatakse Maa ressursside kogust, mida me indiviididena kasutame.
5. Andke igale osalejale ökoloogilise jalajälje kalkulaator. Arutlege koos läbi paar esimest küsimust, nii et osalejad saaksid aru, kuidas küsimustele vastuseid leida. Seejärel paluge neil küsimustik individuaalselt läbi töötada ja leida enda ökoloogilise jalajälje punktisumma.

6. Pärast seda, kui osalejad on lõpetanud, vaadake nende punktisummad üle ja arutlege, kas nende endi või teiste tulemus oli neile üllatav. Tooge osalejatele mõned näited keskmisest ökoloogilisest jalajäljest erinevates riikides (vt lk 56). Paluge osalejatel neid numbreid kommenteerida.
7. Selgitage, et keskmiselt on maakeral iga inimese kohta 1,9 hektarit maad, ja näidake osalejatele, kuidas nad saavad kasutada oma ökoloogilist jalajälge, et arvutada planeetide arvu, mida oleks vaja, kui kõik maailma inimesed kasutaksid ära sama koguse ressursse.

Vajaliku arvu planeetide arvutamiseks jagage oma ökoloogiline jalajalg ühe inimese kohta käiva maa hulgaga (1,9).

Näide: oletame, et teie jalajalg on 6,5.

$$6,5 \div 1,9 = 3,4$$

Seega, kui kõikidel maailma inimestel oleks sama suur ökoloogiline jalajalg, oleks meil vaja 3,4 maakera.

8. Paluge osalejatel käed tõsta:
  - ▶ kes vajab alla ühe planeedi
  - ▶ kes vajab 1-2 planeeti
  - ▶ kes vajab rohkem kui 2 planeeti
9. Küsige osalejate kommentaare ja mõtteid, seejärel paluge osalejatel mõni minut oma küsimustikuga tegeleda, vaadates üle oma vastused. Paluge neil tuvastada kolm tegevust, mida nad võiksid teha, et oma punktisummat vähendada.
10. Andke neile selleks tegevuseks 5–10 minutit, seejärel kogunege taas, et jagada oma mõtteid jalajälje vähendamiseks.

Kokkuvõte

Alustage sellest, et palute osalejatel pakkuda ettepanekuid oma jalajälje vähendamiseks, seejärel kasutage allpool olevaid küsimusi teema kokku võtmiseks.

- ▶ Mis olid need kolm tegevust, mille te oma ökoloogilise jalajälje vähendamiseks välja mõtlesite? Mille põhjal valisite probleemivaldkonnad, millega soovite tegeleda?
- ▶ Millised teie igapäevased tegevused või harjumused punktisummat enim mõjutasid? Kas te saaksite nendega tegeleda?
- ▶ Kas te enda arvates ka päriselt tegelete nende probleemsete kohtadega, mille välja tõite (või mis teised välja tõid)?
- ▶ Mis võib selle juures olla keeruline ja kuidas sellest üle saada?
- ▶ Mis on selle tagajärjed, kui te mõningaid oma harjumusi ei muuda? Kes (või mis) on planeedi ressursside liigse kasutamise „ohvrid“?
- ▶ Kes vastutab selle eest, et me säilitaksime loodusvarasid? Kas sellest piisab, kui üksikisikud oma harjumusi muudavad?
- ▶ Mida me saaksime teha, et säilitada loodusvarasid mitte ainult läbi isiklike tegevuste, vaid ka riiklikul või rahvusvahelisel tasandil?

Soovitused juhendajatele

Kui osalejatel on võimalik täita küsimustik veebis, teeks see teil ettevalmistumise lihtsamaks ning küsimustele vastamine oleks ka keskkonnasõbralikum!

Võrdlus riikide ja piirkondade vahel on väga oluline. Siiski tuleb arutelu käigus rõhutada, et suure ökoloogilise jalajäljega riikide elanikud ei ole ainuisikuliselt need, kes tegutsema peavad. Riikide ökoloogilised jalajäljed leiate veebilehelt www.footprintnetwork.org/resources/data.

Ökoloogiliste jalajälgede kohta leiate rohkem infot veebilehelt wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/lpr_2016/ ja globaalse ületarbimise päeva kohta veebilehelt www.footprintnetwork.org/our-work/earth-overshoot-day/.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Vajadused ja soovid“ paneb osalejad arutlema selle üle, mida me tõesti vajame ja mida me

arvame, et me vajame – või mida ühiskond paneb meid arvama, et me vajame! See võib osalejatele olla heaks jätkutegevuseks, kuna see paneb neid mõtlema mõnede valikute üle, mida nad oma elus teevad, ja nende valikute keskkonnamõjudele.

Alternatiivina vaatleb tegevus „Kanavõileib“ keskkonnaohete, mis tulenevad meie toiduvalikust.

Ideed tegevusteks

Osalejad võivad enda ökoloogilise jalajälje suurust arvutada regulaarse intervalli järel ning püüda seda vähendada, tehes tegevusi, mida nad tuvastasid.

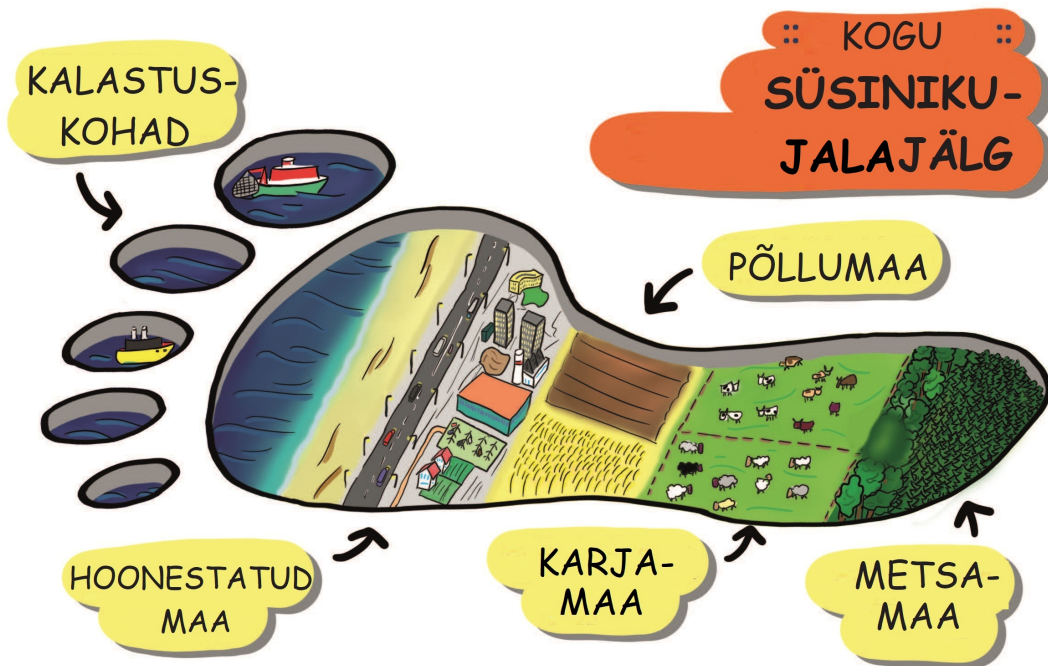
Osalejad võivad uurida, kas nende kool või kohalik omavalitsus oleks huvitatud oma ökoloogilise jalajälje vähendamisest. Julgustage osalejaid ka mõtlema sellele, et ühineda olemasolevaga või algsatada kampaania, et loodaks rohkem rattateid ja parandataks linna ühistransporti.

Osalejad võivad ka välja töötada ja korraldada teadlikkuse tõstmise kampaania globaalse ületarbimise päeva kohta.

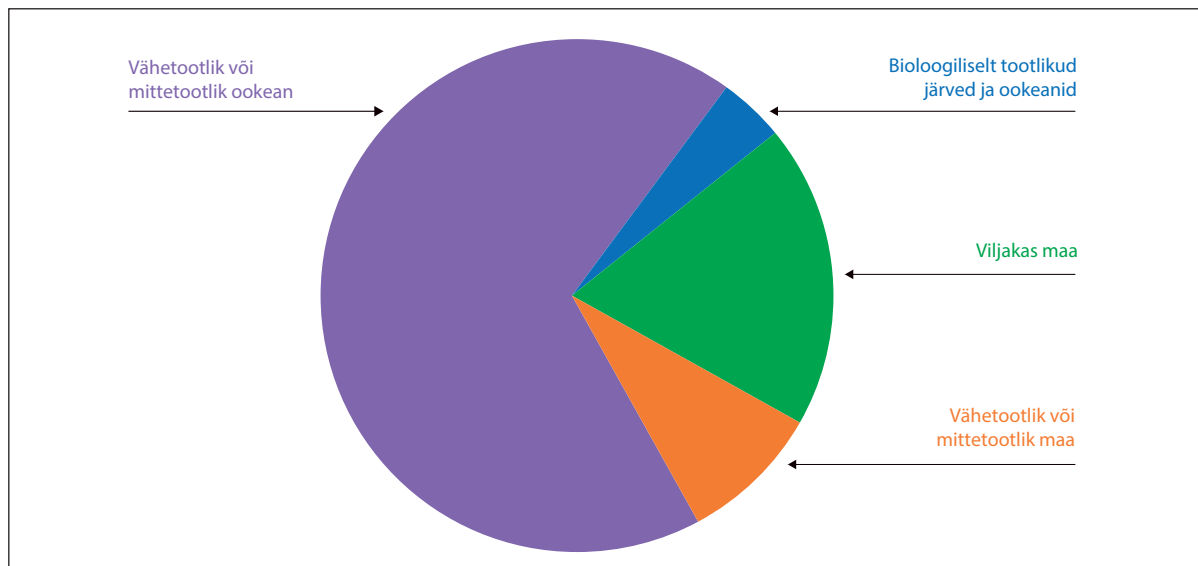
Taustainfo – ökoloogiline jalajälg

Mõiste „ökoloogiline jalajälg“ võeti kasutusele 1990ndatel, et viidata koormusele või nõudlusele maakera ressursside järele. Ökoloogiline jalajälg mõeldab seda, kui suurt osa maakera bioloogiliselt tootlikust maast ja veest on vaja, et toota meile toitu, kaupu ja energiat ning toime tulla meie jäätmetega.

Maakera kogupindala on 51 miljardit hektarit, kuid inimeste vajaduste tarbeks on tootlik sellest vaid vähem kui veerand – alla 12 miljardi hektari. Joonisel 10 on need alad toodud rohelise ja sinisega. Maakeral on seega vaid 12 miljardit hektarit maad, mis pakub meile kogu toidu, vee ja muud materjalid, mida meil eluks vaja läheb.

Joonis 10. Maakera pind ja tootliku maa hulk

2017. aastal elas maakeral 7,6 miljardit inimest ja see arv kasvab pidevalt. Bioloogiliselt tootlikust saadaolevast maast ja veest on igale inimesele 1,6 hektarit (12 miljardit : 7,6 miljardit). See on praegusele populatsioonile maksimaalne hulk maad, mida planeet suudab tagada, ilma et saadaolevad ressursid ammenduksid.

„Keskmise“ inimese ökoloogiline jalajälg erineb riigiti:

- ▶ Luksemburg: 15,8 hektarit inimese kohta
- ▶ Ameerika Ühendriigid 8,2 hektarit inimese kohta
- ▶ Suurbritannia: 7,9 hektarit inimese kohta
- ▶ Vene Föderatsioon: 5,7 hektarit inimese kohta
- ▶ Itaalia: 4,6 hektarit inimese kohta
- ▶ Serbia: 2,7 hektarit inimese kohta
- ▶ Afganistan: 0,8 hektarit inimese kohta
- ▶ Eritrea: 0,4 hektarit inimese kohta

Pidage meeles, et keskmine ökoloogiline jalajälg paljudes nimetatud riikides on suurem, kui meie planeet taluda suudab.

Globaalse ületarbimise päev

Globaalse ületarbimise päev märgib kuupäeva, mil inimkond on kasutanud ära kogu selleks aastaks olevad ökoloogilised ressursid ja hakkab elama tulevaste põlvete ressurside arvelt. See näitab lõhet selle vahel, mis on meie nõudmised maakerale ja kui palju maakera suudab pakkuda.

Inimesed on loodusvarasid alati kasutanud, kuid 1970ndate alguses hakkas meie tarbimine esmakordselt ületama seda, mida maakera suutis taastoota. Sellest alates on inimesed igal aastal kasutanud üha kiiremini ära selle, mida maailm suudab pakkuda. Loodusvarad ammenduvad aasta-aastalt üha enam..

Tänapäeval on inimestel keskmiselt vaja rohkem kui 1,5 maakera igal aastal. Selle sajandi keskpaigaks tõuseb see number hinnanguliselt juba kuni kahe maakera ni aastaks.

Globaalse ületarbimise päevad

- ▶ 1970: 31. detsember
- ▶ 1987: 19. detsember
- ▶ 1990: 7. detsember
- ▶ 1995: 21. november
- ▶ 2000: 1. november
- ▶ 2005: 20. oktoober
- ▶ 2008: 23. september
- ▶ 2010: 21. august
- ▶ 2014: 19. august
- ▶ 2015: 13. august
- ▶ 2016: 8. august
- ▶ 2017: 2. august

Jaotusmaterjalid: minu ökoloogilise jalajälje kalkulaator

Kirjutage ruutu number, mis vastab teie vastusele: nt kui käite tavaliselt duši all 3–6 minutit, kirjutage ruutu 70.

Minu punktid

Minu punktid

Veekasutus

1. Minu duši all käimise kestus tavaliselt:

- ▶ ei käi duši all (0)
- ▶ 1–2 minutit (50)
- ▶ 3–6 minutit (70)
- ▶ 10 minutit või rohkem (90)

2. Lasen tualetis vett:

- ▶ iga kord, kui tualetis käin (40)
- ▶ mõnikord (20)

3. Hambaid pestes jätan vee jooksmas.

- ▶ Jah (40)
- ▶ Ei (0)

4. Pesin täna autot või kastsin muru.

- ▶ Jah (80)
- ▶ Ei (0)

5. Kasutame veesäästlikku tualetipotti (6–9 liitrit/loputus).

- ▶ Jah (–20)
- ▶ Ei (0)

6. Kasutame väikese voolukiirusega dušiotsikuid.

7. ▶ Jah (–20)
▶ Ei (0)

8. Tavaliselt kasutan iga päev nõudepesumasinat.

- ▶ Jah (50)
- ▶ Ei (0)

Veekasutus kokku:

Toit

1. Tavaliselt süüa päevas:

Valige kõik, mida sööte

- ▶ veiseliha (150/portsjon)
- ▶ kana (100/portsjon)
- ▶ kalakasvatuse kala (80/portsjon)
- ▶ loodusest püütud kala (40/portsjon)
- ▶ muna (40/portsjon)
- ▶ piim/piimatooted (40/portsjon)
- ▶ puuviljad (20/portsjon)
- ▶ köögiviljad (20/portsjon)
- ▶ teraviljatooted: leib, hommikusöögihelbed, riis (20/portsjon)

2. Milline osa minu toidust on kasvatatud kohalikult?

- ▶ Kõik (0)
- ▶ Osa (30)
- ▶ Mitte ükski (60)

3. Milline osa minu toidust on mahedalt kasvatatud?

- ▶ Kõik (0)
- ▶ Osa (30)
- ▶ Mitte ükski (60)

4. Kompostin puu- ja köögiviljajäätet ja -koores.

- ▶ Jah (–20)
- ▶ Ei (60)

5. Milline osa minu toidust on töödeldud?

- ▶ Kõik (100)
- ▶ Osa (30)
- ▶ Mitte ükski (0)

6. Milline osa minu toidust on pakendatud?

- ▶ Kõik (100)
- ▶ Osa (30)
- ▶ Mitte ükski (0)

7. Tavalisel päeval läheb mul raisku:

- ▶ Üldse ei lähe toitu raisku (0)
- ▶ Üks neljandik mu toidust (100)
- ▶ Üks kolmandik mu toidust (150)
- ▶ Pool mu toidust (200)

Toit kokku:

Transport

1. Tavalisel päeval liigun:
- ▶ Jala (0)
  - ▶ Jalgrattaga (5 kasutuskorra kohta)
  - ▶ Ühistranspordiga (30 kasutuskorra kohta)
  - ▶ Erasõidukiga (200 kasutuskorra kohta)
2. Meie sõiduki kütusekulu on ____ liitrit 100 km kohta
- ▶ Alla 6 liitri (-50)
  - ▶ 6–9 liitrit (50)
  - ▶ 10–13 liitrit (100)
  - ▶ Üle 13 liitri (200)
3. Tavalisel päeval sõidukis veedetud aeg:
- ▶ Ei sõida üldse (0)
  - ▶ Alla poole tunni (40)
  - ▶ Pool tundi kuni 1 tund (60)
  - ▶ Rohkem kui 1 tund (100)
4. Kui suur on auto, millega te tavaliselt liigute?
- ▶ Ei ole autot (-20)
  - ▶ Väike (50)
  - ▶ Keskmine (100)
  - ▶ Suur (linnaaastur) (200)
5. Mitut autot teie peres kasutatakse?
- ▶ Ei ole autosid (-20)
  - ▶ 1 autot (50)
  - ▶ 2 autot (100)
  - ▶ Rohkem kui 2 autot (200)
6. Tavalisel päeval ma kõnnin/jooksin:
- ▶ 5 tundi või rohkem (-75)
  - ▶ 3–5 tundi (-25)
  - ▶ 1–3 tundi (0)
  - ▶ Pool tundi kuni 1 tund (10)
  - ▶ Vähem kui 10 minutit (100)

Transport kokku:

Eluase

1. Ruumide arv inimeste kohta (jagage ruumide arv kodus elavate inimeste arvuga)
- ▶ Vähem kui 2 ruumi inimese kohta (10)
  - ▶ 2–3 ruumi inimese kohta (80)
  - ▶ 4–6 ruumi inimese kohta (140)
  - ▶ 7 või rohkem ruumi inimese kohta (200)
2. Jagame oma kodu ka inimestega, kes ei ole meie pere liikmed.
- ▶ Jah (-50)
  - ▶ Ei (0)
3. Meil on ka teine kodu või suvila, mis seisab tihti tühjana.
- ▶ Ei (0)
  - ▶ Me omame/kasutame seda koos teistega (200)
  - ▶ Jah (400)

Eluase kokku:

Energiakasutus

1. Külmadel kuudel on meie eluaseme temperatuur:
- ▶ alla 15 °C (-20)
  - ▶ 15–18° C (50)
  - ▶ 19–22° C (100)
  - ▶ 22 °C või rohkem (150)
2. Kuivatame rõivaid õues või toas oleval pesurestil.
- ▶ Alati (-50)
  - ▶ Mõnikord (20)
  - ▶ Mitte kunagi (60)

3. Kasutame energiatõhusat külmkappi.

- ▶ Jah (-50)
- ▶ Ei (50)

4. Kasutame kompaktluminofoorpirne.

- ▶ Jah (-50)
- ▶ Ei (50)

5. Lülitan tuled, arvuti ja teleka välja, kui neid ei kasutata.

- ▶ Jah (0)
- ▶ Ei (50)

6. Jahutamiseks kasutan:

- ▶ Konditsioneer: autos/toas (30 kummagi pealt)
- ▶ Elektrilist ventilaatorit (-10)
- ▶ Mitte midagi (-50)

7. Täna ma veetsin õues:

- ▶ 7 tundi (0)
- ▶ 4–6 tundi (10)
- ▶ 2–3 tundi (20)
- ▶ 2 tundi või vähem (100)

Energiakasutus kokku:

Rõivad

1. Vahetan rõivaid iga päev ja panen kasutatud rõivad musta pesu hulka.

- ▶ Jah (80)
- ▶ Ei (0)

2. Kannan rõivaid, mis on parandatud.

- ▶ Jah (-20)
- ▶ Ei (0)

3. Üks neljandik minu rõivaid on käsitsi tehtud või pärineb taaskasutusest.

- ▶ Jah (-20)
- ▶ Ei (0)

4. Enamik minu rõivastest on igal aastal uuena ostetud.

- ▶ Jah (120)
- ▶ Ei (0)

5. Annan rõivad, mida ma ise enam ei kasuta, taaskasutusse.

- ▶ Jah (0)
- ▶ Ei (100)

6. Võimalusel ostan kanepikiust, mitte puuvillast valmistatud särke.

- ▶ Jah (-10)
- ▶ Ei (0)

7. % minu riidekapis olevatest rõivastest, mida ma kunagi ei kannan.

- ▶ Alla 25% (25)
- ▶ 50% (50)
- ▶ 75% (75)
- ▶ Üle 75% (100)

8. Minu jalatsipaaride arv:

- ▶ 2–3 (20)
- ▶ 4–6 (60)
- ▶ 7 või rohkem (90)

Rõivad kokku:

Asjad

1. Kogu mu tänase päeva praht v mahuks ära:

- ▶ Kingakarpi (20)
- ▶ Suurde ämbrisse (60)
- ▶ Suurde ämbrisse (60)
- ▶ Täna ei tekitanudki prahti! (-50)

2. Pigem taaskasutan asju kui viskan need minema.

- ▶ Jah (-20)
- ▶ Ei (0)

3. Pigem parandan asju kui viskan need minema.

- ▶ Jah (-20)
- ▶ Ei (0)

4. Viin kõik paberi, plekkpurgid, klaasi ja plasti taaskasutusse.

- ▶ Jah (-20)
- ▶ Ei (0)

6. Kasutan võimalusel patareide asemel akusid.

- ▶ Jah (-30)
- ▶ Ei (0)

5. Väldin võimalusel alati ühekordselt kasutatavaid esemeid.

- ▶ Jah (-10)
- ▶ Ei (60)

7. Lisage üks punkt iga euro kohta, mida te tavalisel päeval kulutate.

Täna ei ostnud ma midagi (0)
Täna kulutasin:

Asjad kokku:

Meelelahutus

1. Minu piirkonnas moodustab väljakuteks, liuväljadeks, ujulateks, võimlateks, suusanõlvadeks, autoparklateks jms muudetud maa-ala kokku:

- ▶ Mitte ühtegi hektarit (0)
- ▶ Alla 1 hektari (20)
- ▶ 1–2 hektarit (60)
- ▶ 2 või rohkem hektarit (100)

3. Kui palju varustust teie tavapäraseks tegevusteks vaja läheb?

- ▶ Ei lähe üldse vaja (0)
- ▶ Väga vähe (20)
- ▶ Natukene (60)
- ▶ Palju (80)

2. Tavalisel päeval kasutan telekat või arvutit:

- ▶ Üldse mitte (0)
- ▶ Alla 1 tunni (50)
- ▶ Üle 1 tunni (80)

Meelelahutus kokku:

Kokkuvõte

Kirjutage välja kõikide osade punktisummad ja liitke need kokku.

▶ Veekasutus

▶ Energiakasutus

▶ Toit

▶ Rõivad

▶ Transport

▶ Asjad

▶ Transport

▶ Meelelahutus

Kogusumma:

Minu ökoloogiline jalajälg on:

Kogusumma jagatud 100ga = _____ hektarit

MAAKERA KAARDISTAMINE

Ülevaade

Selles tegevuses kasutatakse mõttekaarti, et juhtida tähelepanu inimõiguste ja keskkonna vahelistele seostele.

Põhimõisted

Tervis, toit, vesi, inimõigused

Keerukus: 3. tase

Grupi suurus: 9–20

Aeg: 90 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista keskkonnaküsimuste ja inimõiguste vahelist tihedat seost
- ▶ uurida, mida tähendab õigus tervisele, toidule ja veele
- ▶ arendada koostöö- ja analüüsi oskusi

Materjalid

- ▶ pabertahvel
- ▶ pabertahvel
- ▶ liimiga märkmepaberid või mõned täiendavad tühjad kaardid igale rühmale
- ▶ värvilised pastakad

Ettevalmistus

- ▶ Tehke lk 65 olevatest kaartidest koopiad ja jagage need osalejatele laiali. Iga rühm saab komplekti kaarte (kokku on kolm rühma).
- ▶ Valmistage igale rühmale ette suur paber: näiteks kaks pabertahvli lehte, mis on keskelt kleeplindiga kokku pandud. Iga rühma lehe keskele kirjutage üks järgnevatest fraasidest:
  - õigus tervisele
  - õigus veele
  - õigus toidule
- ▶ Veenduge, et teil on piisavalt ruumi, et kolm rühma ümber nende lehtede töötada saaksid.

Juhised

1. Küsige osalejatelt, mida nad teavad õiguste kohta tervisele, toidule ja veele. Kui nad ise piisavalt ei tea, andke neile ülevaatlilik info „Inimõigused ja keskkonnakaitse“ taustainfo alt.
2. Selgitage, et tegevus uurib seoseid nende inimõiguste ja keskkonnakaitse vahel, kasutades selleks mõttekaardi loomise protsessi. Kui osalejad ei ole seda meetodit varem kasutanud, tooge neile näide mõttekaardi kohta.
3. Jaotage osalejad kolme rühma ja andke igale rühmale üks õigus (tervis, toit ja vesi). Andke igale rühmale ettevalmistatud pabertahvli leht ja kaardipakk.
4. Öelge rühmadele, et neil on 45 minutit, et toota mõttekaart, ühendades sinna nii palju põhitermineid, kui nad oskavad. Selgitage, et kuigi seos ei pruugi olla ilmselge, peavad nad oma diagrammis infot edastama – näiteks ühendades kaks kaarti. Osalejad võivad lisada ka oma termineid. Andke neile tühje paberitükke või märkmepaberit juhuks, kui nad sea teha soovivad.

5. 40 minuti möödudes laske rühmadel üksteise mõttekaarte vaadata. Paluge neil üles märkida, kui miski jääb ebaselgeks või kui nad vajavad mõttekaardi koostanud rühmalt täiendavat infot.
6. Kutsuge kõik osalejad kokkuvõtte tegemiseks kokku.

Kokkuvõte

- ▶ Kuidas teile see ülesanne tundus – oli see lihtne, keeruline, nauditav?
- ▶ Kas suutsite kõik oma märksõnad kaardile ära paigutada? Kas oleksite seda suutnud, kui aega oleks rohkem olnud?
- ▶ Kui lihtne oli kaartide vahel seoseid luua? Millised olid kõige ilmselgemad?
- ▶ Kas see ülesanne aitas teil aru saada mõistetest või pigem näha seoseid mõistete vahel?
- ▶ Kas õppisite mõnelt oma rühmakaaslaselt midagi uut?
- ▶ Mida te märkasite teiste rühmade loodud kaartide juures? Kas teil tekkis küsimusi?
- ▶ Mis on peamised järeldused, mida saaksite teha oma vestlustest?
- ▶ Kas teie arvates on mõtet rääkida keskkonnakaitse õigusest?
- ▶ Kas olete märganud näiteid, kuidas keskkond mõjutab meie ühiskonnas inimeste õigusi?
- ▶ Kuidas saate teie oma igapäevaelus aidata kaasa keskkonna kaitsmisele?
- ▶ Mis te arvate, kas noored on piisavalt teadlikud seostest keskkonnakaitse ja inimõiguste vahel? Kas oskate mõelda, mil viisil oleks need seosed veel ilmsemad?

Soovitused juhendajatele

Tegevuses on mõisteid, millega peate võibolla enne tutvuma, kui te nendest osalejatele räägite. Kui arvate, et osalejatele on mõned mõisted võõrad, võite mõned kaardid ka ära jätta või asendada need mõistetega, mida osalejad teavad. Või võite neil lubada mõisteid tegevuse käigus järele vaadata.

Oluline on, et te ise tunneksite end mõttekaartidega koduselt: vaadake allpool olevat näidet (joonis 11) ja veenduge, et suudate selle olemuse osalejatele selgeks teha. Alati võib kõigepealt mõned harud koos läbi töötada ja alles siis paluda osalejatel hakata koostama enda kaarti.

Kui nad enda kaarte joonistavad, julgustage neid olema loov ja lisama kaardile ka erinevaid detaile või visuaalseid kujunduselemente (ikoonid, joonistused, nooled, värvidega rõhutamine jms).

Kui rühmad on oma kaardid valmis saanud, võite lasta neil lihtsalt ringi jalutada ja teiste rühmade kaarte vaadata. Kui rühmad soovivad oma kaarte esitleda, paluge neil lühidalt rääkida kaardi koostamise protsessist, keskendudes ehk pigem raskustele või erimeelsustele, mitte lihtsalt rääkida kõike kaardil kujutatavat.

Altpoolt leiate lühidalt infot konkreetsete inimõiguste kohta, millega rühmad töötavad.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Moe hind“ käsitleb inimõiguste ja jätkusuutlikkuse teemat tekstiilitööstuse kontekstis.

Võite proovida ka tegevust „Meie tulevikud“, kus osalejad mõtlevad terviklikke lahendusi mõningatele jätkusuutlikkuse probleemidele nende kogukonnas.

Ideed tegevusteks

Koostage nimekiri konkreetsetest viisidest, kuidas osalejad saaksid aidata keskkonda kaitsta. Aidake neil need ideed ka ellu viia!

Taustainfo – Inimõigused ja keskkonnakaitse

Õigus tervisele, toidule ja veele

Igal inimesel on õigus sellisele elatustasemele, mis on nõutav tema enda ja perekonna tervise ja heaolu hoidmiseks. (Inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 25)

Käesolevast paktist osavõtavad riigid tunnustavad igaühe õigust tema ja ta perekonna küllaldasele elatustasemele, sealhulgas piisavale toidule... Osavõtavad riigid rakendavad vajalikke abinõusid selle õiguse teostamiseks, tunnustades sellega vabal kokkuleppel rajaneva rahvusvahelise koostöö suurt tähtsust.

(Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 11)

Käesolevast paktist osavõtavad riigid tunnustavad iga inimese õigust maksimaalsele füüsilisele ja psüühilisele tervisele.

(Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 12)

Õigust tervisele tunnustati juba 1946. aastal, kui Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) põhikiri väitis, et võimalikult hea tervises seisund on iga inimese põhiõigus.

Aastal 2000 võttis kokkuleppe järelevalveorgan, ÜRO majandus-, sotsiaal- ja kultuuriõiguste komitee vastu üldkommentaari seoses õigusega tervisele, mis võimaldab tõlgendada kokkuleppe artiklis 12 nimetatud õigust tervisele. See üldkommentaar tõlgendab õigust tervisele kui kaasavat õigust, mis ei laiene ainult aja- ja asjakohasele tervishoiule, vaid ka nendele teguritele, mis hea tervise määravad. Need hõlmavad ligipääsu puhtale joogiveele ja piisavat sanitaariat, piisavaid ohutu toidu varusid, toitumist ja eluaset, tervislikke töö- ja keskkonnatingimusi ning juurdepääsu terviseiga seotud haridusele ja teabele.

2002. aastal tunnistas ÜRO täiendavalt, et vesi on eraldiseisev õigus. Toetudes mitmetele rahvusvahelistele lepingutele ja deklaratsioonidele, öeldi selles avalduses, et „õigus veele langeb kahtlemata garantiide kategooriasse, mis on esmatähtsad küllaldase elatustaseme tagamiseks, eriti seetõttu, et see on üks kõige olulisemaid ellujäämise tingimusi“.

Inimõigused ja õigus keskkonnakaitsele

Osades Euroopa piirkondades, samuti nagu kõikjal mujal maailmas, kannatavad inimesed tõsise veepuuduse, vähenevate kalavarude, metsade maharaiumise, saastatuse ja muude loodusõnnetuste tõttu. Nende õnnetuste ohvrid ei ole mitte ainult loomad ja üldine loodus, vaid ka inimesed. Enamasti on kannatajateks kõige haavatavamad inimesed, kes ei suuda ennast kaitsta: vaesed, ebasoodsas olukorras ja tõrjutud inimesed.

Inimõigused ja keskkonnakaitse saavad kokku, et kaitsta ja hoolitseda nii inimeste kui ka looduse eest säästval viisil. On üha selgem, et keskkonna halvenemise ja inimõiguste rikkumise küsimused on omavahel tihedalt seotud ning nende probleemide ühisosa mõistmine aitab meil nendega tegeleda.

Rohkem infot keskkonnaõiguste ja inimõiguste Euroopa konventsiooni vaheliste seoste kohta vt „Keskkonnakaitse ja inimõiguste Euroopa konventsioon“ aadressilt [www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-21\(2005\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-21(2005).pdf). Vt ka ÜRO inimkeskkonna konverentsi deklaratsiooni (Stockholmi deklaratsioon) aadressil www.un-documents.net/unchedec.htm.

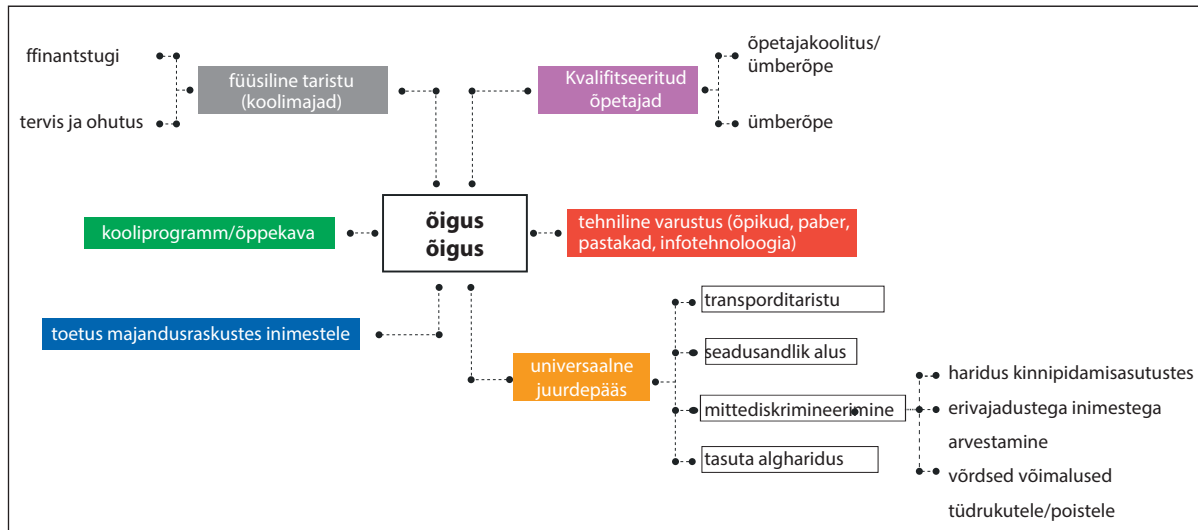

Taustainfo – mõttekaart

Mõttekaart on lihtne ja võimas vahend, mittelineaarne viis info korrastamiseks ning tehnika, mille abil saab jäädvustada loomulikku mõttevoogu. Selle eesmärk on rühmitada sarnased ideed, näha nendevahelisi seoseid ja valida välja kõige olulisemad teemad, seda eriti arutelu või ajurünnaku käigus. See on hea viis veendumaks, et kaalutakse olukorra kõiki aspekte. Alustage keskse probleemi või küsimusega ja kasvatage mõttekaarti väljapoole nagu puud, kujundage oksi ja oksaharusid ja oksaharude harusid. Lõpptulemuseks peaks olema ämblikuvõrgu sarnaselt omavahel ühendatud kontseptsioonid.

Rohkem infot mõttekaardi kohta leiate aadressil: <https://thinksmart.com>.

Joonis 11. Mõttekaardi näide

Jaotusmaterjalid: märksõnad

keskkonna- kaitse	inim- õigused	põllumajanduse tootlikkus	laste tervis	ranniku- süsteemid	toitumine
majanduslik areng	sotsiaalne areng	kultuuriline areng	toidu jaotamine	piisavalt toitu	lapse tervislik areng
imikute suremus	maakasutus	toit	toiduressursid	põllumaa	põllukultuurid
niisutamine	tammid	immigratsioon	vähemus	mulla viljakuse kadumine	toidu- ja põllumajandus- poliitika
toiduohutus	pestitsiidid	toiduga kindlustatus	märgalad	suudmealad	kalapüügi- kohad
globalisee- rumine	põgenikud	tööjõu- probleemid	maa- piirkondade areng	kaubandus	säästev areng
linnastumine	pestitsiidid	haigus	narkootikumid	kliimamuutus	loodus- õnnetused
kohalikud teadmised	saastatus	jäätmed	vesikonnad	jõed	tuuma- energia
mere- imetajad	pinnavesi	rahu	konflikt	mets	metsade maha raiumine
toksiinid	bioloogiline mitmekesisus	kultuuriline mitmekesisus	Euroopa	Vahemere- maad	kultuur
õigus varale	õigus tervisele	õigus toidule	valitsuse- välised organisatsioo- nid	noorte- organisatsioo- nid	

Ülevaade

Välitegevus, mille eesmärk on taasühendada side looduse ja keskkonna vahel.

Põhimõisted

Loodus ja keskkond, bioloogiline mitmekesisus

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: ei ole oluline

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ tunnetada suuremat seotust loodusega
- ▶ motiveerida noori veetma rohkem aega looduses
- ▶ arendada vaatlusoskusi

Materjalid

- ▶ pastakas ja A4-paber kõikidele osalejatele
- ▶ (valikuline) fotoaparaat või muu seade fotode tegemiseks

Ettevalmistus

Leidke rahulik koht looduses. See võib olla metsa lähedal, linnas olev park või aed. Võimalusel viige osalejad linnast välja: nende kogemus on seda võimsam, mida kaugemal nad linnast on.

Juhised

1. Öelge osalejatele, et täna on nad loodusajakirjanikud ning uurivad looduses asuvat kohta. Andke kõikidele osalejatele pastakas ja A4-paber.
Valikuline: kui igal osalejal on fotoaparaat või kaameraga nutitelefon, võite lubada nende kasutamise. Ärge lubage tegevuseks kasutada fotoaparaati/nutitelefoni, kui mõned osalejad neid kasutada ei saa.
2. Kui olete väljavalitud kohta jõudnud, valmistage osalejad kogemuseks ette, tuletades neile meelde, et looduses on hea stressist vabaneda või hingata puhtamat õhku kui linnas ning leida rahu ja vaikust. Öelge neile, et neil on 30 minutit looduse uurimiseks, kusjuures nad ei tohi üksteisega rääkida. Nende 30 minuti jooksul võivad nad teha märkmeid (ja fotosid), kui märkavad järgmist:
  - sõltuvuse märke (üks asi sõltub teisest)
  - muutuse märke
  - inimtegevuse märke
  - midagi tavatut või üllatavat
  - looma, taime või mineraali
  - bioloogilist mitmekesisust (erinevaid elusolendeid)
  - enda tundeid
3. Pärast 30 minutit kutsuge osalejad taas kokku ja paluge neil väikestes rühmades (3–5 inimest) jagada oma märkmeid.
4. Andke selleks 15–20 minutit ja kutsuge seejärel kõik osalejad kokku.

Kokkuvõte

Alustuseks paluge neil rääkida mõnedest elementidest, mida nad nägid. Võite ka osalejatel paluda jagada mitte enda tähelepanekuid, vaid teiste rühmakaaslaste tähelepanekuid. Seejärel arutlege mõnede järgmiste küsimuste üle.

- ▶ Kas te nautisite seda väljas olemise kogemust? Mis teile meeldis ja mis ei meeldinud?
- ▶ Kas avastasite midagi uut või ootamatut?
- ▶ Kas teie vastused erinesid teiste rühmakaaslaste vastustest? Kas oskate seda selgitada?
- ▶ Paljud looduslikud kohad on inimtegevuse (nt tööstuse, põllumajanduse või saaste) tõttu kadumas. Kas keegi leidis märke sellest?
- ▶ Kas keegi leidis märke sellest?
- ▶ Millist rolli mängib loodus inimkonna ellujäämises ning planeedi kui terviku püsimises?
- ▶ Kuidas me saame kindlaks teha, et loodus ja keskkond oleksid paremini kaitstud?

Soovitused juhendajatele

Kui teie grupp on väike, kutsuge osalejad kohe kokkuvõtteks kokku.

Sõltuvalt sellest, millise grupiga te töötate, võite looduse uurimise siduda mõne teemaga. Näiteks võite paluda osalejatel tuvastada, mitut liiku puid või taimi nad 30 minuti jooksul leiavad, ning arutleda bioloogilise mitmekesisuse tähtsuse üle.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Jäätmete manifest“ käsitleb looduskeskkonna saastatuse mõjusid ja uurib osalejate endi harjumusi asjade äraviskamisel.

Võite proovida ka tegevust „Tee järgmine samm“, milles osalejad mängivad rollimängu, olles inimesed maailma eri paigust, kelle elu on tugevalt mõjutanud inimtegevuse kahjulik keskkonnamõju.

Ideed tegevusteks

Proovige leida infot selle kohta, kes (kui üldse) vastutab selle loodusala eest, kus te oma tegevust läbi viite. Kas on loodud mehhanisme bioloogilise mitmekesisuse kaitseks? Kas seda kohta ohustavad mingid ohud?

Kui osalejad on huvitatud, võite uurida viise, kuidas rajada koos väike aed – lasta eraldada endale maa või uurida, kas kuskil on kasutamata maad, mida võiks arendada. Inspiratsiooni leiate lehelt www.guerrillagardening.org.

VAJADUSED JA SOOVID

Ülevaade

See tegevus vaatleb vajaduste ja soovide erinevust, kuidas me kumbagi defineerime ja miks on see oluline planeedi jätkusuutlikkuse seisukohast.

Põhimõisted

Tervis, planeerimine, kohalik keskkond, areng, kogukond

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: ei ole oluline

Aeg: 45 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista erinevust vajaduste ja soovide vahel
- ▶ mõista tarbimise ja jätkusuutlikkuse suhet
- ▶ olla võimeline tuvastama viise meie keskkonnamõju vähendamiseks

Materjalid

- ▶ „Vajaduste ja soovide“ kaardid

Ettevalmistus

- ▶ Tehke kaartidest koopiad ja lõigake kaardid välja. Iga väikese rühma jaoks on vaja ühte komplekti kaarte. Pange iga komplekt eraldi ümbrikusse.

Juhised

1. Paluge osalejatel võtta paaridesse või väikestesse rühmadesse. Andke igale rühmale üks komplekt „Vajaduste ja soovide“ kaarte.
2. Paluge rühmadel ümbrikud avada ja laske neil 5 minuti jooksul jagada need kahte hunnikusse:
  - asjad, mida tervisliku elu elamiseks on vaja (vajadused)
  - asjad, mida te tingimata ei vaja, kuid mida oleks tore omada (soovid)
3. Pärast 15 minutit paluge osalejatel oma valikuid kommenteerida. Võite pabertahvlile kirjutada üldnimekirja, mis peegeldab terve grupi valikuid. Kasutage vasak- ja parempoolset tulpaselleks, et sinna kirjutada vajadused ja soovid, mille suhtes eriarvamusi ei ole.

Kokkulepitud vajadused	Potentsiaalsed vajadused/ soovid	Kokkulepitud soovid

Kokkulepitud soovid

- Milliseid kaarte oli keeruline klassifitseerida selgelt vajadusteks või soovideks? Miks?
  - Kas rühmas tekkis erimeelsusi, kuidas kaarte jagada?
  - Millistel kaartidel oli kindlasti kirjas vajadused ja millistel kindlasti soovid?
4. Pärast lühikest arutelu paluge osalejatel minna tagasi oma rühmadesse ja ajada kaardid uuesti segamini. Seekord peavad nad kaardid jagama järgmistesse hunnikutesse:
- asjad, mis visatakse ära või lähevad raisku (vähemalt osaliselt)
  - asjad, mida ei visata ära ja mis ei lähe raisku
5. Andke neile selleks umbes 5 minutit ja tehke seejärel tegevusest kokkuvõte.

Kokkuvõte

Kokkuvõtte tegemiseks kasutage mõnesid küsimusi ükskõik kummast osast.

Vajadused ja soovid

- ▶ Mis on „vajaduse“ ja „soovi“ erinevus?
- ▶ Kuidas te eristasite oma soove ja vajadusi? Kas see oli lihtne?
- ▶ Mis te arvate, miks tekkisid arusaamatused kaartide liigitamisel vajadusteks ja soovideks?
- ▶ Kuidas te end tunnete, kui teie vajadused ei ole rahuldatud? Kuidas te end tunnete, kui teie soovid ei ole täidetud? Kas seal on erinevus?
- ▶ Mis te arvate, kas teie vajadused oleksid teistsugused, kui te oleksite elanud 200 aastat tagasi?
- ▶ Kas maailmas on olemas inimesi, kelle põhivajadused ei ole kaetud? Kas teie kogukonnas on selliseid inimesi?
- ▶ Kas on midagi „soovide“ tulbas, mis on ka realselt vajalik inimeksistentsiks – isegi kui te ei arvanud, et see oli teile vajadus?
- ▶ Kasutage seda küsimust kui võimalust rääkida rollist, mida puud, lilled, putukad jms täidavad elu säilimisel Maal.

Jäätmed

- ▶ Kui lihtne see osa teile tundus? Mis oli selle juures keeruline?
- ▶ Mis te arvate, kas me „viskame ära“ ka asju, mida loodus meile pakub, nt päikesevalgust, vett, puid? Kuidas teie neid ressursse paremini ära kasutaksite (ja miks on see oluline)?
- ▶ Kas te olete kunagi oma asju ümber töödeldud? Kas te olete kunagi kasutanud teistelt inimestelt saadud ümbertöödeldud asju?
- ▶ Maakera on tohtu suur: on sellest üldse midagi, kui me asju ära viskame või äravisatavaid asju nõuetekohaselt ümber ei töötle?

Soovitused jätkutegevusteks

Võite jätkata tegevusega „Jäätmete manifest“, milles vaadeldakse, kui palju osalejad asju ära viskavad, ning mis aitab grupil enda jäätmestrateegia välja töötada.

Tegevus „Loodusajakirjanikud“ viib osalejad loodusesse, et nad mõistaksid loodust paremini ja näeksid, kui oluline on tervisliku keskkonna säilitamine.

Ideed tegevusteks

Uurige, kas Eestis toimub ostuvaba päev, või valige oma kuupäev, mil kogu grupp lepib kokku, et ei osta midagi, ning avaldage see info ka oma kogukonnas. Toetage neid plakatite ja infovoldikute loomisel, mida saab enne selle päeva toimumist inimestele jagada.

Jaotusmaterjalid: „vajaduste ja soovide“ kaardid

Turvalisus	Armastus	Võime kõndida	Internet
Sõbrad	Võime rääkida	Puud	Liha
Putukad	Naljad	Vabadus	Jalgratas
TV	Mobiiltelefon/ nutitelefon	Sülearvuti	Auto
Puuviljad	Pere	Linnud	Mesilased
Päikesevalgus	Vesi	Vihm	Muld
Raha	Voodi	Lilled	Raamatud
Meelelahutus	Toit	Rõivad	Elekter
Ravimid	Raadio	Teater	Õhk
Mänguasjad	Jalatsid	Muusika	Seep
Paber	Soojus	Köögiviljad	Kodu

Ülevaade

Simulatsiooniharjutus, milles uuritakse erinevaid arvamusi tuumaenergia ja jätkusuutlikkuse kohta.

Põhimõisted

Energiaallikad, tuumaenergia, tuumajäätmed, taastuvenergia, jätkusuutlikkus

Keerukus: 4. tase

Grupi suurus: 10–20

Aeg: 120 minutit

Eesmärgid

- ▶ uurida tuumaenergiaga seostatavaid sotsiaalseid, majanduslikke ja keskkonnaprobleeme
- ▶ pidada läbirääkimisi konflikti osas, mis tuleneb ühiskonna erinevatest vajadustest ja nägemustest
- ▶ uurida üleminekuid energiatootmises ning nende kulusid ja mõju ühiskonnale
- ▶ praktiseerida väitlus- ja analüüsi oskusi

Materjalid

- ▶ suur ruum, mida saab paigutada kui linnavolikogu saali, kus toimub avalik istung, võimalusega eraldada kohad tööks väikestes rühmades;
- ▶ rollikaartide koopiad ja paberileht nimesiltideks;
- ▶ kell;
- ▶ väike kelluke Lillelinna linnapeale;
- ▶ paberid ja pastakad.

Ettevalmistus

- ▶ Tehke koopiad jaotusmaterjalide all olevatest rollikaartidest, probleemi kirjeldusest ja debati reeglitest (valikuline). Vaja on koopiat linnapea rollikaardist ja võrdne arv esindajaid erinevates rühmades (kui võimalik).
- ▶ Valmistage ette nimesildid erinevatele osapooltele/rühmadele, kes koosolekul osalevad.
- ▶ Kirjutage erinevate rollide nimekiri pabertahvlile, nii et kõik neid näeksid.
- ▶ Veenduge, et teil on ruumi nii linnavolikogu istungiks kui ka väiksemaid kohti rühmatööks, nii et rühmad saaksid enne teistega kohtumist enda seisukohad läbi arutada.

Juhised

1. Lugege probleemikirjeldust kõigile ette. Selgitage osalejatele, et kõik osalejad (välja arvatud Tuulemaa parlamendi esindajad) on Lillelinna elanikud ja neile teeb muret küsimus, kas linna lähedal asuv tuumajaam tuleks kinni panna või mitte.
2. Näidake osalejatele erinevate rollide nimekirja ja paluge kõigil valida omale roll. Jaotage osalejatele rollikaardid ja probleemikirjeldus ning juhatage nad kohtadesse, kus inimesed ja rühmad saavad enne istungit kohtuda, ning kus hiljem toimub linnavolikogu istung.
3. Selgitage debati reegleid, mida istungi ajal kasutatakse. Võimalusel paigutage reeglid ka nähtavasse kohta.
4. Selgitage, et enne volikogu istungit on neil 30 minutit aega, et kohtuda teiste kodanikega, valmistada ette oma kõned ja otsustada, kuidas soovitakse hääletada. Öelge osalejatele, et volikogu istung kestab 40 minutit ning et kõnedeks võib olla väga vähe aega, kuna osalejate arv on suur. Seetõttu tuleks ette valmistada vaid 1-2 põhilist punkti, mida soovitakse öelda.

5. Kuni osalejad ette valmistavad, kasutage aega volikogu istungiruumi kordaseadmiseks. Ideaalis peaksid inimesed istuma poolringis või hobuseraua kujuliselt, nii et linnapea on kõige ees ja teistest pisut kõrgemal. Erinevad pooled või rühmad peaksid istuma koos ja nende ees laudadel võiksid olla nende nimesildid.
6. Pärast 30 minuti möödumist kutsuge kõik istungiks kokku (või paluge linnapeal seda teha). Linnapea peaks osalejatele tuletama meelde debati põhireeglid ja pidama lühikese tutvustava kõne enne istungi algust.
7. Istungi lõppedes (40 minuti pärast) peaks linnapea kuulutama välja hääletuse. Kui hääled on loetud ja tulemus avalikustatud, kuulutage tegevus lõppenuks ja paluge osalejatel oma toolid kokkuvõtte tegemiseks ringjoonele seada.

Kokkuvõte

Esmalt tervitage kõiki nende päris nimedega või kasutage muud viisi, kuidas osalejad enda simulatsiooniks võetud rollist välja tuua. See on enne kokkuvõtte tegemist väga oluline.

Enne tegevusega tõstatatud küsimuste analüüsi laske osalejatel natuke muljetada protsessi üle.

- ▶ Kas teid üllatas hääletuse tulemus ja kas see ühtis selle inimese seisukohaga, kelle rolli te esitasite?
- ▶ Kas suhtlus teiste inimeste või rühmadega pani teid muutma oma seisukohti või suhtumist?
- ▶ Mis oli teie jaoks kõige veenvam argument?
- ▶ Kui lihtne oli teil teie rolliga samastuda? Miks/miks mitte?
- ▶ Mis te arvate, kas see rollimäng oli realistlik? Kas sarnane asi võiks juhtuda ka päris kogukonnas? Kas oskate tuua näiteid, kus see on juhtunud?
- ▶ Kuidas teie reageerisite, kui tehtaks ettepanek ehitada teie linna/elukohta tuumaelektrijaam? Kas see tegevus muutis teie suhtumist mingil määral?
- ▶ Mida teie arvates tähendab puhtas keskkonnas või säästvas maailmas elamine?
- ▶ Mida me kõik saaksime teha, et vähendada enda tarbitavat energiakogust või mõjutada energiaallikaid?

Soovitused juhendajatele

Võimalusel juhtige seda tegevust kellegagi koos, et jõuaksite vastata nii küsimustele kui koordineerida tegevusi kõiki etappe samaaegselt. Tegevuseks võib varuda rohkem aega, eriti istungiks, nii et osalejatel oleks võimalus ka teiste kommentaaridele reageerida jne.

Ettevalmistuse ajal võib kontrollida, et osalejad kasutaksid seda aega teistega kohtumiseks ja oma kõne ettevalmistamiseks.

Võite rollid määrata juba varem või ka jaotada need suvaliselt, et tegevuse ajal aega kokku hoida. Pidage meeles, et linnapea roll nõuab tugevat isiksust – seda rolli mängiv inimene peaks olema istungi vedamiseks piisavalt enesekindel ja vajadusel ka katkestama inimeste kõnesid, et kõigile jääks rääkimiseks aega.

Enne simulatsiooni algust võite ka linnapea rolli mängiva osalejaga tema ülesanded läbi rääkida. Simulatsiooni ajal ei tohiks teie läbivijana endale siiski aktiivset rolli võtta – seda selleks, et linnapead mängiv osaleja tunneks, et usaldate teda, ja ka selleks, et teised osalejad austaksid linnapea otsuseid ja ei pöörduks teie poole. Loomulikult võib raskuste esinemisel tekkida vajadus sekkuda, kuid peaksite seda tegema nii, et see ei õonestaks linnapead mängiva osaleja autoriteeti.

Enne simulatsiooni algust võite ka linnapea rolli mängiva osalejaga tema ülesanded läbi rääkida. Simulatsiooni ajal ei tohiks teie läbivijana endale siiski aktiivset rolli võtta – seda selleks, et linnapead mängiv osaleja tunneks, et usaldate teda, ja ka selleks, et teised osalejad austaksid linnapea otsuseid ja ei pöörduks teie poole. Loomulikult võib raskuste esinemisel tekkida vajadus sekkuda, kuid peaksite seda tegema nii, et see ei õonestaks linnapead mängiva osaleja autoriteeti.

Kokkuvõtte ajal on väga oluline, et te väldiksite simulatsiooni kordamist. Inimesed peavad nüüd püüdma tegevuse ajal mängitud rollidest välja tulla, et nad saaksid rahulikult mõelda sellele, mida nad just läbi elasid. Tagasivaade simulatsioonile peaks toimuma läbi nende endi pilgu, mitte läbi nende mängitud rolli.

Sõltuvalt kontekstist võib olla sobilikum ehitada tegevus ümber näiteks fossiilkütustest või söest toodetava energia. Võite ka eelistada mõnda muud kombinatsiooni. Tegevusse võib lisada ka uudistereportereid, et saada protsessist ka kõrvalseisja pilguga ülevaade; see jällegi pikendab tegevuse kestust, kui te tahate reporterite aruandeid pärast kogu grupiga arutada (vt soovitusi allpool).

Soovitused jätkutegevusteks

Järgmiseks võib vaadelda süsinikupõhiste energiaallikate mõju keskkonnale. Tegevused „Ahelreaktsioonid“ ja „Kliimakangelas valimine“ käsitlevad just seda teemat.

Võite ka osalejaid julgustada täiendavalt uurima tuumaenergia poolt- ja vastuargumente. Mõned argumentid leiab muuhulgas ka järgmistelt veebilehtedelt:

www.debatingeurope.eu/focus/infobox-arguments-for-and-against-nuclear/#.Wo1yXXxG1aR

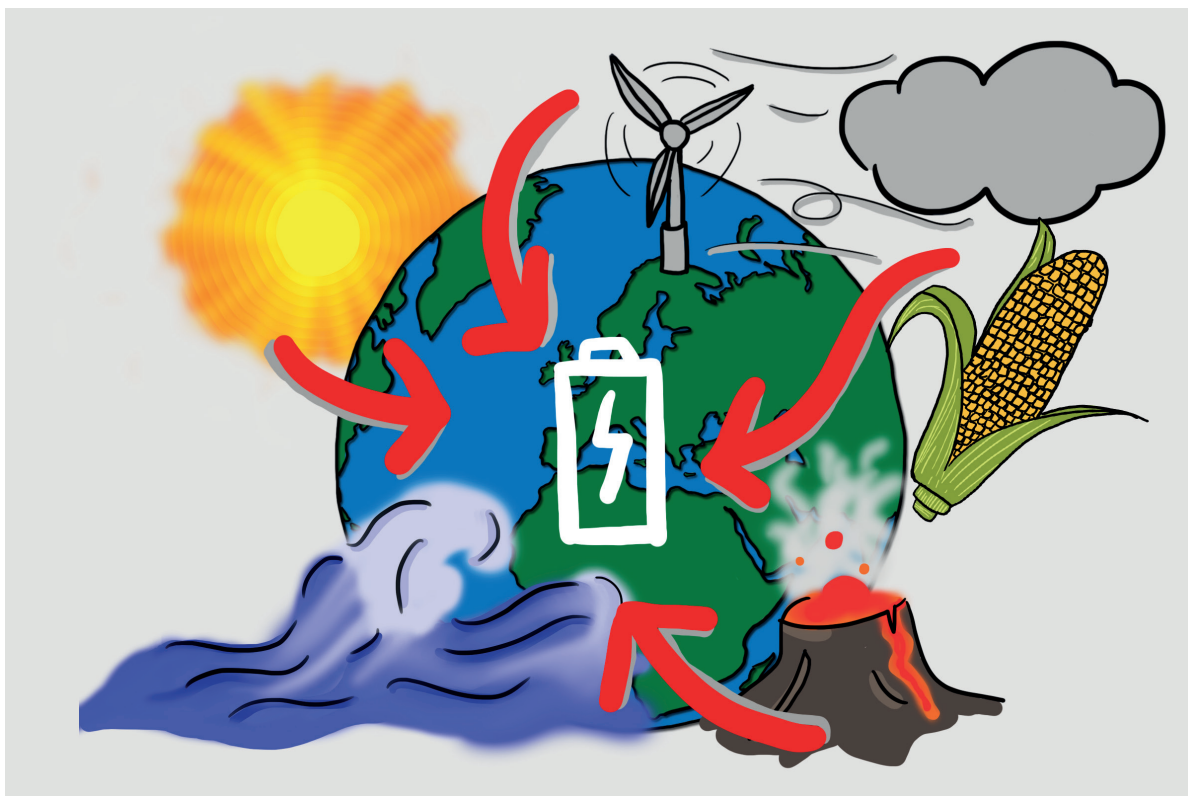
http://100-gute-gruende.de/pdf/g100rs_en.pdf (põhineb Saksamaa kontekstil)

Ideed tegevusteks

Osalejad võivad uurida piirkonnas tegutsevaid energiaettevõtteid, et teada saada, kas nad kasutavad ka mõningaid peamisi taastuvenergiaallikaid: tuul, päikesekiirgus, biomass, vesi või maasoojus. Nad võivad koostada võrdluse, arvestades nende ettevõtete plaane liikuda eemale süsinikupõhistest kütustest (nt süsi, nafta või gaas).

Julgustage osalejaid, et nad annaksid kõige saastavamatele ettevõtetele teada, et potentsiaalsete klientidena on nad sügavalt mures nende ettevõtte kahjuliku keskkonnamõju pärast. Võibolla leiate koguni mõne kohaliku organisatsiooni või algatuse, millega osalejad saaksid liituda, et teha koos kampaaniaid puhtama energia nimel.

Sõltuvalt kontekstist, kus teie ja osalejad elavad või töötavad, ning probleemidest, mille üle hetkel linnavolikogus arutatakse, võib osalejaid huvitada kohaliku volikoguistungi külastamine, et näha, kuidas see praktikas välja näeb.

Materjalid aruteluks

Koosolekul osalevate osalejate nimekiri

Püüdke hoida numbrid tasakaalus: igas poliitilises parteis ja igas elanike grupis võiks olla sama arv esindajaid. Tavakodanikke võib olla ükskõik kui palju.

Roll	Osalejate arv
Lillelinna linnapea	1
Linnavolikogu liikmed: esindatud peaks olema kolm erinevat parteid. Püüdke parteid teha sama suurusega.	3–6
Ametiühing, mis esindab tehase töötajaid	1–2
Ühendus „Peatage tuumaenergia“	1–2
Ühendus „Tulevikuenergia“ - TE	1–2
Tuulemaa Parlamendi esindajad	1–2
Tavakodanikud	Vaba
Valikuline: ajakirjanikud, kes koosolekut kajastavad	1–2

Debati reeglid

Võite reegleid vastavalt grupi suurusele ja kasutatavale ajale muuta:

- ▶ Istungit juhib linnapea ja tema otsus kõikides asjades on lõplik.
- ▶ Kui te soovite rääkida, tõstke oma käsi ja oodake, kuni linnapea annab teile sõna.
- ▶ Kommentaarid peaksid olema lühikesed (mitte üle 2 minuti).
- ▶ Istung lõpeb 40 minuti pärast hääletusega, kas tuumajaam tuleks sulgeda või mitte.
- ▶ Kõigil istungil osalejatel on õigus rääkida ja istungi lõpus ka hääletada.

Stsenaarium

Kas tuumaelektrijaam pannakse kinni?

Te elate kaunis, umbes 70 000 elanikuga Lillelinnas. Teie linn on eelkõige tuntud oma tuumajaama poolest, mis ehitati 30 aastat tagasi. Üle 2000 inimese teie linnast ja ümbritsevatelt aladelt töötab kas otseselt või kaudselt tuumajaama heaks. Sellest ei saa kasu mitte ainult need üksikisikud, vaid kogu kohalik majandus.

Samas on tuumajaam ehitatud vana mudeli järgi ning mitmed hiljutised sõltumatud uuringud on jaama ohutuse kahtluse alla seadnud. Juba tuumajaama algusaegadest peale on erinevad ühendused ja linnaelanikud selle vastu protestinud, kuid hiljutised uuringud on protestilainet veelgi suurendanud ja on nõutud isegi jaama täielikku sulgemist.

Tuumajaama ümbritseval alal on madal maavärinate oht ning jaam on ehitatud suure põhjaveekihi peale. Kui jaam ehitati, veenis ettevõtte kriitikuid, et rakendatud on meetmed vältimaks põhjavee saastumist kiirituse teel. Kõik seda ei uskunud. Viimasel ajal on poliitikud hakanud rääkima, et jaam tuleks sulgeda – osalt 2011. aastal Fukushima toimunud sündmuste tõttu, kuid ka muudel põhjustel, näiteks terrorismioht ja tuumajaama vanus. Ka rahvusvahelisel tasandil on tunda survet: tuumajaam asub suhteliselt riigipiiri lähedal, mida jagatakse naabri Tuulemaaga, mille parlament on juba hääletanud tuumaenergia keelustamise poolt.

Lillelinna elanikud ei saa ise otsustada tuumajaama sulgemise üle, kuid nad saavad korraldada rahvahääletuse, mida võetakse rahvusvahelisel tasandil arvesse. Linnavolikogu on kokku kutsunud eriistungit, kuhu kõik on oodatud seda küsimust lahendama.

Istung toimub 30 minuti pärast.

Jaotusmaterjalid: rollikaardid

Lillelinna linnapea

Teie juhataate istungit ja istungi alguses on teie roll tervitada osalejaid ja tuletada neile meelde debati reeglid. Istungi ajal peaksite püüdma anda kõigile võimaluse rääkida – ja mitte lubama kellelgi liiga kaua rääkida!

Te olete väga mures negatiivse tähelepanu pärast, mida see teema on äratanud, ning teie plaan on enne istungi algust rääkida erinevate huvirühmadega ja veenda neid oma positsioone mõnevõrra pehmendama.

Linnavolikogu liige: Vabariiklaste Partei

Teie esindate linnavolikogus Vabariiklaste Parteid. Teie üldine seisukoht on toetada mistahes vormis energiat, mis vähendaks riigi kulusid ja tagaks võimalikult palju maksutulu. Te usute, et tuumaenergia on heaks alternatiiviks rüpastele fossiilkütustele nagu nafta, süsi ja maagaas. Tuumaenergia tundub ideaalse tulevikulahendusena, kuna see saastab vähem ja on odavam (lühikeses perspektiivis).

Te olete ka teadlik sellest, kui palju inimesi tuumajaamas töötab ja kes kõik jääks jaama sulgemisel oma tööst ilma. Te ei taha kaotada potentsiaalseid valijaid.

Linnavolikogu liige: Populistide Partei

Teie esindate linnavolikogus Populistide Parteid. Teie seisate inimeste eest ja olete mures selle pärast, et jaama sulgedes kaotaks töö väga palju inimesi. Te eelistate toetada varianti, et jaam jääks avatud, kuid olete ka mures tervise-, keskkonna- ja ohutusriskide pärast.

Te teate, et teie koht volikogus saab järgmiste valimiste ajal olema ohus, seetõttu te tõenäoliselt toetate lihtsalt seda varianti, mis tundub olevat populaarsem.

Linnavolikogu liige: Roheliste Partei

Teie esindate linnavolikogus Roheliste Parteid. Teie usute, et jaama avamine oli algusest peale viga, ja tahate, et see pandaks kinni nii kiiresti kui võimalik. Fukushima katastroof näitas maailmale seda, mida teie partei on alati rääkinud: me vajame rohelisi ja taastuvaid energiaallikaid ning tuumaenergia ei ole neist kumbki. Jaam ei ole ohutu ja sealt pärinev energia on kallim, kui alternatiivsed võimalused – kui arvestada juurde terviseriskid, jäätmekäitlus ja näiteks terrorirünnakute tõrjumiseks tehtavad turvakulud. Tuumajäätmete hoiustamise kulu on tohutu ja tänapäeval ei ole olemas tehnoloogiat, mis võimaldaks seda teha ohutult. Rohelised alternatiivid on võimalikud ja meie naabrid Tuulemaalt on juba näidanud, et see on hea poliitiline lahendus. Tuumajaama endiseid töötajaid saab edukalt uute taastuenergiaallikate juures rakendada – seega ei ole ohus ka praeguse 2000 töötaja töökohad!

Ametiühingu liikmed, kes esindavad tehase töötajaid

Teie esindate Tuumajaam AS-i jaama töötajaid. See tuumajaam võimaldab rohkem kui 2000 inimesel elatist teenida piirkonnas, kus töötuse määr on kõrge. Te teate, et jaama sulgemisel ei leiaks need töötajad tõenäoliselt muud tööd. Te olete ka veendunud, et jaam on ohutu: teie töötate seal ja te teate, et jaama ja seadmeid kontrollitakse regulaarselt ja vajadusel uuendatakse.

Teie esindate Tuumajaam AS-i jaama töötajaid. See tuumajaam võimaldab rohkem kui 2000 inimesel elatist teenida piirkonnas, kus töötuse määr on kõrge. Te teate, et jaama sulgemisel ei leiaks need töötajad tõenäoliselt muud tööd. Te olete ka veendunud, et jaam on ohutu: teie töötate seal ja te teate, et jaama ja seadmeid kontrollitakse regulaarselt ja vajadusel uuendatakse.

Ühenduse „Peatage tuumaenergia“ liikmed

Teie ühendus on tuumaenergia vastu ja on protestinud jaama vastu juba selle ehitamisest peale. Te arvate, et tuumaenergia on ebavajalik, kallid ja ohtlik – nii planeedile kui inimestele. Me kõik oleme kuulnud Fukushima katastroofist, kuid tuumaõnnetusi või intsidente on tegelikult olnud üle 20. Te olete mures, sest tuumajaam on suhteliselt vana, mistõttu seab see kohalikud elanikud tõsisesse ohtu. Lisaks ei tea paljud inimesed seda, et uraani teie riigis enam ei kaevandata: see tuleb riikidest, kus inimesi kasutatakse ära ja kus kaevanduste rajamiseks võetakse inimestelt maid ära. Uraani kaevandamisest jääb maha surnud ja kasutuskõlbmatu maa.

Lisaks on väga suur oht hävitada tuumajaama all olev põhjaveekiht – kui see juhtuks, kaotaks teie piirkond oma peamise joogiveevaru.

Te tahate edastada ka sõnumi tuumajaama töötajatele: jaama sulgemine võimaldaks luua uusi töökohti uute säästvamate energiaallikate juurde. See tähendaks rohkem tööd ja ohutum keskkonda nii teile kui ka teie lastele!

Ühenduse „Tulevikuenergia“ (TE) liikmed

Teie esindate ettevõtet, kes hetkel tuumajaama haldab. Te olete sellesse jaama investeerinud aega ja raha ning see on taganud elektri piirkonna eluasemetele ja tööstustele ning pakkunud tööd 2000 kohalikule inimesele. Teie ettevõtte viib läbi regulaarseid ohutuskontrolle ja riskihindamisi ning te teate, et jaamaga on kõik korras. Jaam ei ohusta ei keskkonda ega inimeste tervist.

Kui juhtub kõige hullem ja võetakse vastu otsus jaam sulgeda, tahate te olla kindel, et ettevõtte osanikele kompenseeritakse nende kahjud täies ulatuses. Ettevõtte ei peaks maksma jaama kasutusest eemaldamise eest ning ei peaks tasuma kompensatsiooni ka töötajatele.

Tuulemaa Parlamendi esindajad

Teie parlament võttis hiljuti vastu otsuse, et kõik tuumajaamad Tuulemaa territooriumil sulgetakse 10 aasta jooksul. Teid kutsuti Lilllinna selgitama, miks te otsustasite hääletada tuumajaamade sulgemise poolt oma riigis.

Teie peamised põhjused jaamade sulgemise otsuse vastuvõtmiseks olid: uraan kütusena ei ole jätkusuutlik ja selle varud ammenduvad mitte väga kauges tulevikus. Kõik see tehnoloogia muutuks seega ka kasutuks. Teie otsustasite, et pigem tasub investeerida säästvasse energialiikidesse nagu tuule- või päikeseenergia, selle asemel, et jätkata tuumasektori toetamist.

Te tahate anda tugeva poliitilise signaali, mis on seotud ohtudega, mis Lilllinna tuumajaam seab Tuulemaa inimestele, kuna riigipiir asub vaid 2 km kaugusel jaamast. Te arvate, et jaama sulgemine on oluline samm puhtama energia kasutamiseks kogu regioonis.

Rollikaart: Lilllinna elanik

Te olete mures konflikti pärast, mis on tekkinud jaama võimaliku sulgemise ümber. Mõlema poole esindajatel on head argumendid. Hetkel te ei tea, kelle poolt hääletada: te peate rääkima võimalikult paljude huvirühmadega ja seejärel tegema otsuse.

MEIE TULEVIKUD

Tegevus on kohandatud juhendi „Compass: manualforhumanrightseducationwithyoungpeople“ tegevusest „Ourfutures“, Euroopa Nõukogu (2012).

Ülevaade

Loovtegevus, kus osalejad disainivad ja joonistavad ideaalse arengu mudeli oma kogukonna kohta.

Põhimõisted

Tervis, planeerimine, kohalik keskkond, areng, kogukond

Keerukus: 2. tase

Grupi suurus: 6+

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõista mõningaid linna arengu/ümberkujundamisega seotud kaalutlusi
- ▶ arendada loomingu oskusi, rühmatöö oskusi, koostööd ja austust teiste vastu
- ▶ arendada oskusi osalemaks kohalikus demokraatias ja arengus

Materjalid

- ▶ paberid visandite jaoks;
- ▶ suured paberilehed lõpliku disaini jaoks;
- ▶ värvid, pintslid, pliiatsid, vildikad ja markerid;
- ▶ materjalid kollaaži jaoks, nt värviline paber, ajakirjad, oksad, riis, oad, kuivanud lehed, teokarbid, joogikõrred;
- ▶ käärid;
- ▶ liim ja kleeplint;
- ▶ pildid või fotod ümbruskonnast/linnast 10 või 20 aastat tagasi (valikuline);
- ▶ kaardid teie elukohast, nii uued kui vanad (valikuline).

Ettevalmistus

- ▶ Veenduge, et teil on piisavalt materjale mudelite valmistamiseks. Hakake juba aegsasti enne tegevust varuma väikesi anumaid, tualettpaberirullide sisusid jms.
- ▶ Võite osalejatel juba varem paluda jalutada oma kodu ümbruses, jättes meelde asju, mida nad teeksid teisiti, kui neil oleks võimalus linna arenduses sõna sekka öelda.

Juhised

1. Tutvustage osalejatele aja jooksul toimuvate muutuste kontseptsiooni. Paluge osalejatel mõelda tagasi ajale, kui nad olid nooremad: millised nende kodud ja kodutänavad välja nägid ja kuidas on need muutunud.
  - Kas mõnda ruumi koolis või noortekeskuses, kus te kohtute, on ümber kujundatud või on sinna lisatud uut mööblit?
  - Kas teie naabruskonnas on uusi hooneid, nt ostukeskuseid, uusarendusi, teid, parke või rattateid?
  - Kas teede asetus on muutunud, kas liiklust on rohkem või vähem, kas on loodud erilahendusi jalakäijatele või ratturitele?

2. Küsige osalejatelt, miks need asjad on muutunud ja kes otsustas, mida ja kuidas uuendada. Näiteks: kas konkreetne elamukompleks tagab kohalikele vajalikud madalate kuludega eluasemed või on tegemist hoopis luksuskorterite või puhkemajadega, mis on ehitatud finantsettevõtte poolt investeringuna?
3. Arutlege lühidalt ühe või kahe näite üle, kasutades selles mõnesid alljärgnevat küsimusi:
  - Kes sai sellest kasu selliselt, nagu see ehitati?
  - Kes otsustas ja kuidas? Kui osalejatele tundub, et osa nendest muutustest on negatiivsed, küsige neilt, mida nad oleksid ise teinud, kui oleksid saanud otsustada.
4. Paluge osalejatel moodustada 3-4-liikmelised rühmad. Andke igale rühmale paber ja pastakad ning paluge neil visandada tulevikuideid oma ideaalse naabruskonna/linna kohta. Osalejad võivad lasta oma fantaasial vabalt lennata.
5. Kui iga rühm on oma kavandi osas kokku leppinud, tuleks see kujundada suurele paberile ja täiendada seda värvi ja kollaažimaterjalidega.
6. Kui tööks antud aeg on otsas, paluge igal rühmal oma plaani esitleda ja rääkida, kust nad oma ideed said ja kuidas nad neid edasi arendasid. Andke iga esitluse korral ka lühike aeg küsimusteks ja vastusteks, kuid jätkke üldine arutelu kokkuvõtte ajaks.

Kokkuvõte

Alustage ülevaatega sellest, kuidas erinevad rühmad töötasid.

- ▶ Kas kõik olid protsessi kaasatud? Kuidas otsuseid tehti?

Kas kõik olid protsessi kaasatud? Kuidas otsuseid tehti?

- ▶ Mis olid peamised kaalutlused piirkonna arendamiseks, nt kulu, aeg, pingutus, kasum, kohalikud vajadused, esteetika?
- ▶ Kas plaanid olid inimesesõbralikud? Kas need olid jätkusuutlikud?
- ▶ Kas plaanid vastasid kõigi kohalike vajadustele, nt puuetega inimesed, lapsed, vähemused, vaesed ja tõrjutud?
- ▶ Kas teie plaan oli väga materjalikulukas, nt kas on vaja palju ehitusmaterjale?
- ▶ Kas võimalusel kasutati taastuvenergiaallikaid?
- ▶ Kuidas see projekt mõjutaks ökosüsteemi üldiselt? Näiteks kas pidasite plaani koostamisel silmas ka elusloodust? Kas istutasite puid?
- ▶ Kui palju jäätmeid tekiks projekti ehitamisel ja selle hooldamisel? Kuidas neid jäätmeid kõrvaldataks?

Soovitused juhendajatele

Tegevuse pealkiri on „Meie tulevikud“. Pealkirjas on meelega kasutatud mitmuse, et rõhutada seda, et tulevik ei ole ette määratud, vaid selline, milliseks me selle ise kujundame. Tulevik võib olla milline tahes ja see tegevus paneb noored ehitama tulevikku, mis peegeldab nende ideaale ja püüdlusi.

Muutuste kontseptsiooni rõhutamiseks võite osalejatele näidata fotosid sellest, kuidas kohalik piirkond nägi välja 10 või 20 aastat tagasi. Võite paluda osalejatel ka mõelda globaalsete muutuste peale. Näiteks selle peale, et 50 aastat tagasi kuulus Internet pigem ulmevaldkonda.

Kui osalejad ei ole kindlad, milline nende tulevikulinn võiks olla, võite neid aidata edasi järgmiste küsimustega.

- ▶ Kes seal elavad? Kas need, kes on seal sündinud või ka need, kes on tulnud väljastpoolt? Kui vanad on? Kas nad elavad peredena?
- ▶ Milline on nende igapäevaelu? Kust nad toitu ostavad? Kuidas nad ringi liiguvad?
- ▶ Milliseid hoolekandeteenuseid, nt meditsiini- ja eluasemeteenuseid nad vajavad?
- ▶ Millised on nende koolid?
- ▶ Kuidas nad reisivad?
- ▶ Millised on nende majad?
- ▶ Milline on nende sotsiaalelu? Mida nad vabal ajal teevad?
- ▶ Kas neil on lemmikloomi?

- ▶ Kuidas ja kus inimesed töötavad?
- ▶ Milliseid uusi tehnoloogilisi arendusi nad kasutavad?
- ▶ Kuidas on lood keskkonnaga? Neid ümbritseva loodusega?

Alternatiivina võite osalejatel lubada valida päris ala oma naabruskonnast, mida nad sooviksid arendada või muuta teistmoodi? Näiteks: mida nad pigem näeksid sellel kohal, kus on praegu raekoda, volikogu ruumid, haigla jms? Või kui elate maaomavalitsuses, siis kuidas võiks paremini kasutada tühjalt seisvat süvendit või kaevandustegevuste tagajärjel tekkinud räbuhunnikut? Kasutage osalejate motiveerimiseks lugu „Aed öösel“.

Soovitused jätkutegevusteks

Võite uurida, kuidas teie ümbruskond kohaneks tulevikus kliimamuutustega. Üleminekulinna algatus hõlmab kohalikke inimesi, kes analüüsivad oma kogukonna kõiki aspekte (toit, energia, transport, tervis, süda ja hing, majandus, elatusvahendid jms) ja püüavad leida loovaid viise, kuidas viia ellu kogukonnapõhine ja kogukonna poolt rakendatav energia vähendamise tegevuskava 15–20 aastaks. Siiamaani on algatuste korras rajatud kogukonnaaedu toidu kasvatamiseks, pandud käima ettevõtete jäätmevahetus (eesmärgiga leida ühe tööstusharu jäätmetele väljund teise tööstusharu ettevõtetes, kes antud jäätmeid kasutaksid), hakatud parandama vanu asju nende minema viskamise asemel ja loodud kohalikud vahetuskaubandussüsteemid. Rohkem infot ja näiteid selle kohta, kuidas inimesed seda kontseptsiooni kõikjal maailmas arendavad, leiate lehelt <https://transitionnetwork.org/> või otsige otsingumootorist fraasi „TransitionTowns“.

Jätkutegevusena võite proovida tegevust „Tuumajaam AS“, milles viiakse läbi simulatsioon kogukonna debatist energiavormide üle.

Ideed tegevusteks

Tehke kollaažidest näitus ja korraldage kohtumine linnavolikogu liikmetega, et edastada neile oma seisukohad.

Küsige neilt enda kogukonna iga-aastane ja pikaajaline strateegiline plaan. Analüüsige neid grupiga ja arutlege teemat ka sõprade ja perega. Andke oma tagasisidet, kirjutades blogipostitus või artikkel kohalikkude ajalehte, korraldades sellel teemal avalik koosolek või osaledes ametivõimude korraldatud avalikul kogunemisel.

Taustainfo – „Aed öösel“

1996. aastal peetud Kopenhaageni kultuurifestivalil esitles grupp noori inimesi oma projekti „Have pænnat“ („Aed öösel“). Nad kuulusid ühendusse Økologiskelgangsættene, kohalikku Agenda 21 organisatsiooni, ja nad olid kaks aastat valmistunud, et ehitada aed kesklinna mahajäetud platsile – mitte küll päris ühe ööga, vaid mõne päevaga. Noored otsustasid, et tahavad rajada kogukonnaaia 300 m² platsile. Nad õppisid selleks puutööd, torutöid, müüri ladumist ja aiandust ning valmistasid kõik ette ja kasvasid isegi kultuurid mujal valmis, et kui aeg käes, kerkiks nende aed justkui „üleöö“. Aias oli kõigile midagi: väikesed jalgrajad, mätastega ala, puud, põõsad, lilled ja köögiviljad. Aed jäi avatuks mitmeks aastaks, kuni linnavalitsus maa 2001. aasta aprillis tagasi võttis, et see hoonestada.

PEATAGE KLIIMAKAOS

Tegevus on kohandatud paketest „The Sustainable Development Goals and youth“, mis töötati välja lirimaa rahvusliku noortekogu poolt 2015. aastal.

Ülevaade

Elav sissejuhatav tegevus, kus osalejad õpivad kliimamuutuste kohta läbi mängu, kus erinevad meeskonnad omavahel konkureerivad.

Põhimõisted

Kliimamuutus, ilm, globaalse soojenemise mõjud, Euroopa

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: 12+

Aeg: 45 minutit

Eesmärgid

- ▶ saada teada kliimamuutuste põhjuste ja tagajärgede kohta
- ▶ uurida noorte seost nende põhjuste ja tagajärgedega
- ▶ aidata luua meeskonnavaimu

Materjalid

- ▶ õhupallid
- ▶ paber, kunstitarbed, markerid

Ettevalmistus

Pange leheküljel 84 olevad teadaanded õhupallide sisse ja puhuge õhupallid täis. Igal osalejal on vaja üht õhupalli.

Juhised

1. Jagage osalejad kahte meeskonda ja paluge neil võtta rivisse üksteise selja taha. Asetage õhupallid kahte kuhja rivi eesotsas ning tool õhupallide ja meeskonna vahele.
2. 1. Teie märguande peale annavad meeskonnad õhupalli üle oma peade tahapoole kuni rivi lõpuni. Rivis viimane osaleja peab istuma õhupallile, kuni see katki läheb. Osaleja võtab palli seest tulnud teadaande ja jookseb sellega rivi etteotsa. Jätkake mängimist, kuni kõik õhupallid on katki istunud.
3. 2. Kutsuge kõik kokku ja paluge kõigil oma väide ette lugeda. Osad teadaanded korduvad, kuid on siiski kasulik kõik need ette lugeda.
4. 3. Kutsuge kõik osalejad kokkuvõtte tegemiseks kokku.

Kokkuvõte

Alustuseks küsige, kas osalejad olid mõnda teadaannet kuuldes üllatunud. Kas nad said mõnest teadaandest ka uut infot?

- ▶ Milline info oli kõige šokeerivam?
- ▶ Kes kliimamuutustesse kõige enam panustab? Kes kõige vähem?
- ▶ Kus on neid mõjusid kõige rohkem tunda?
- ▶ Kas teie järgmise põlvkonnana arvate, et on aus, kui teile jäetakse selline maailm?
- ▶ Kas veel praegu annaks selle osas midagi teha? Kellest see sõltub?
- ▶ Mida teie saaksite teha – kas indiviididena või grupina?

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Kliimakangelase valimine“ vaatleb erinevaid ühiskonnagruppe ja tegutsejaid, kelle tuge oleks vaja, kui me tahame kliimamuutusi peatada.

Tegevus „Meie tulevikud“ on loominguline tegevus, milles osalejad ehitavad oma ideaalse tulevikulinna mudeli.

Ideed tegevusteks

Toetage osalejaid uurima, mida meie valitsus teeb kliimamuutustega võitlemiseks. Kuna Eesti kuulub Euroopa Liitu – kas meie tegevused vastavad 2020. aasta eesmärkidele?

Sama teemat võib uurida ka kohalikul tasandil: osalejad võivad võtta ühendust kohalike ametivõimude esindajatega, et uurida, mida tehakse näiteks kohaliku volikogu poolt selleks, et minna üle taastuvenergia kasutamisele, vähendada tarbimist ja linna kasvuhoonegaaside heitmeid. Seejärel võivad osalejad koostada petitsiooni või tösta teiste noorte teadlikkust selle teema osas, et nende hääl oleks paremini kuulda.

Jaotusmaterjalid: kliimamuutuste teadaannete kaardid

Kliimamuutused mõjutavad ühiskonna kõiki aspekte alates maailmamajanduse tervisest kuni meie laste terviseni. See mõjutab vett meie kaevudes ja kraanides. See mõjutab toitu meie laual. See on pea kõigi peamiste probleemide keskmes, mida me täha lahendada peame (ÜRO peasekretär BanKi-moon, avasõnad ülemaailmsel kliimamuutuste tippkohtumisel World Business Summit on ClimateChange 24. mail 2009).

Kliimamuutused põhjustavad ekstreemsete ilmastikuolude, näiteks orkaanide, üleujutuste ja tornaadode tihedamat esinemist, samas kui paljudes riikides tekib vihmade puudumise tõttu põud.

Põllumajandus on see sektor, mida kliimamuutused eeldatavasti kõige enam mõjutavad. Veepuudus ja ekstreemsed ilmastikuolud muudavad põllukultuuride istutamise ja koristamise väga keeruliseks, mistõttu võib nii saagi kogus kui ka kvaliteet väheneda.

Kliimamuutuste põhjus on inimtekkeline: kasvuhoonegaaside suuremad heitmed fossiilkütuste (süsi, nafta ja gaas) põletamise tõttu ning troopiliste vihmametsade hävitamine. Põllumajandus panustab kliimamuutustesse metaani (lehmade röhitsemine) ja dilämmastikoksiidi (peamiselt lämmastiku eraldumisega väetistest ja sõnnikust) eraldamise tõttu.

Hetkel võib 97-protsendilise tõenäosusega väita, et fossiilkütuste põletamine põhjustab kliimasoojenemist ja kliimamuutusi. Selle väite kindlus on samal tasemel kui see, et suitsetamine põhjustab vähki.

Ookeanid on soojemaks muutunud, suur hulk lund ja jääd sulanud, mistõttu merevee tase on tõusnud. Vahemikus 1901–2010 on merevee keskmine tase maailmas soojenemise ja jää sulamise tõusnud 19 cm.

Fotogalvaaniliste päikesepaneelide hind langeb, mistõttu on see tehnoloogia Põhjamaade riikide inimestele kättesaadav. Kuna Dublinis on päev pikem kui Madridis, toodab Dublinis paiknev päikesepaneel 80% sellest energiast, mis toodab Madridis paiknev päikesepaneel. Hiljutise kuumalaine ajal Suurbritannias toodeti 15% kogu riigi elektrist päikesepaneelide abil.

Muutuvad kliimamuustrid ja ekstreemsed ilmastikuolud on juba praegu reaalsus paljudele arengumaade kogukondadele. 2025. aastaks eeldatakse, et peaaegu kaks kolmandikku maailma populatsioonist (5,4 miljardit inimest) kannatab mingil määral veepuuduse all ja 1 miljardi jaoks nendest on veepuudus väga tõsine.

Kuigi EL üldiselt on siiski sealmaal, et vastab 2020. aastaks seatud kliima- ja energiaeesmärkidele, olid 2015. aastaks vaid 16 liikmesriiki võimelised tagama kõik kolm riiklikult seatud eesmärki (kasvuhoonegaaside heitmed, taastuvenergia kasutamine ja energiatarbimine).

52 riigist koosneval Euroopa piirkonnal lasub oluline ajalooline vastutus oma panuse eest globaalsesse soojenemisse. Selles piirkonnas on praegu 6 riiki 20st kõige enam CO2 eraldavast riigist maailmas.

Ekstreemsed ilmastikuolud muutuvad järjest sagedasemaks ja tõsisemateks, ohustades põllumajanduse stabiilsust ja saagikust, võimendades vaesust ja kroonilist alatoitumist.

Maailma kõige vaesemad riigid on kliimamuutustesse kõige vähem panustanud, kuid ometigi tabavad kliimamuutuste mõjud neid kõige esimesena ja kõige raskemalt ning nemad ise on kõige vähem võimelised nendega kohanema.

SÄÄSTVUSBINGO

Ülevaade

Kiire tegevus selleks, et osalejad üksteist tundma õpiksid ja saaksid peegeldada enda suhestumist jätkusuutlikkusega.

Põhimõisted

Jätkusuutlikkus, elustiil, taaskasutus

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: 12+

Aeg: 15–30 minutit

Eesmärgid

- ▶ osalejad tutvuvad üksteisega
- ▶ uurida osalejate isiklike hoiakuid jätkusuutlikkuse suhtes
- ▶ anda hinnang elustiili tegevustele ja valikutele jätkusuutlikkuse vaatepunktist

Materjalid

- ▶ bingoruudustiku koopia igale osalejale
- ▶ pastakad

Juhised

1. Näidake osalejatele bingoruudustikku ja selgitage, et tegevuse eesmärk on märkida igale ruudustikus oleva väite juurde mõne teise sobiva osaleja nimi. Näiteks:
kui Freda hoiab alles ja taaskasutab kilekotte, kirjutage Freda nimi selle väite kõrvale. Seejärel leidke keegi teine, kelle nime saab kirjutada järgmise küsimuse juurde.
2. Rõhutage seda, et iga inimese nime saab kirjutada vaid korra: selleks, et võita, tuleb neil ruudustikku saada 12 erinevat nime. Kui osaleja on 12 nime 12-lt erinevalt inimeselt kokku kogunud, peab ta hüüdma „Bingo!“ ja mäng lõppeb.
3. Andke kõigile koopia bingoruudustikust ja pastakas. Paluge osalejatel püsti tõusta ja hakata üksteiselt ruudustikus olevaid väiteid küsima.
4. Kui esimene osaleja hüüab „Bingo!“, peatage mäng ja kutsuge kõik kokku, kontrollides ka võitja vastuseid. Vaadake võitja ruudustik kiirelt läbi, veendumaks, et seal ei ole korduvaid nimesid ning et vastused oleksid rahuldavad.
5. Kuulutage välja võitja. Kui esimese lõpetaja ruudustikuga on olulisi probleeme, küsige, kas keegi täitis ära 11 ruudukest, kui mitte, siis 10 ruudukest – ja vaadake ka need lehed üle.
6. Kui aega üle jääb, arutlege mõnede küsimuste üle üksikasjalikumalt või kasutage mõnesid järgnevatest kokkuvõtlikest küsimustest.

Kokkuvõte ja hindamine

- ▶ Mida te olete õppinud teiste osalejate kohta?
- ▶ Kas te olete midagi enda kohta õppinud? Mis oli nende küsimuste teema?
- ▶ Mis te arvate, kas mõni nendest ei olnud jätkusuutlikkuse idee mõttes asjakohane? Milline ja miks?
- ▶ Mida jätkusuutlikkus teie jaoks tähendab?
- ▶ Millised küsimused olid teie arvates kõige olulisemad? Miks?

Soovitused juhendajatele

Seda tegevust võib kasutada kiire sissejuhatava tegevusena, kui uus grupp tööd alustab – nii õpivad osalejad üksteist paremini tundma. Tegevust võib kasutada ka juba varem koos käinud grupi puhul, et tutvustada jätkusuutlikkuse põhimõtet. Kui aega üle jääb, võite osalejatele edastada 2. peatükis oleva jätkusuutlikkuse info.

Kui te leiate, et esimene lõpetaja on mõned vastused valesti kirjutanud või sama nime kaks korda kasutanud, võite vaadata, kas mõni teine osaleja sai ruudustiku peaaegu täidetud. Ärge liialt muresege sellepärast, kui õiget võitjat ei selgugi – tegevuse peamine eesmärk oli jätkusuutlikkuse teemalise diskussiooni algatamine osalejate vahel.

Kui keegi ei ole 10 minuti jooksul lõpetanud, tehke tegevusse paus ja vaadake, milline osaleja on kõige kaugemale jõudnud.

Kasutage 2. peatükis olevat jätkusuutlikkuse kohta käivat infot, et avardada osalejate teadmisi jätkusuutlikkusest.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Kanavõileib“ vaatleb jätkusuutlikkuse teemat lähemalt, eriti seoses toidu ja põllumajandusega.

„Kalastusmäng“ on simulatsioon kaubandusliku kalastuse toimivusest, andes osalejatele võimaluse vaadelda säästvat kalastamist meie ookeanites.

Ideed tegevusteks

Paluge osalejatel enne järgmist kohtumist teha midagi, mis vähendab nende (või teiste) mõju meie planeedile. See võib olla mõni mõte bingoruudustikust või osaleja enda idee.

Võite vaadata ka 5. peatüki tegevuste nimekirja ning valida koos osalejatega tegevuse, mida grupp saaks koos teha.

Jaotusmaterjalid: säästvusbingo

Leia keegi, kes...

On vegan või taimetoitlane	Jälgib enne ostmist, kust tema toit pärineb	On viimase 12 kuu jooksul sõitnud rongi või bussiga selle asemel, et lennata (miks)
Nimi:	Nimi:	Nimi:
On söönud midagi, mida ta ise on kasvatanud	Oskab nimetada organisatsiooni, mis tegeleb keskkonnaküsimustega	Hoiab alles ja taaskasutab kilekotte
Nimi:	Nimi:	Nimi:
Omab midagi, mis on taaskasutatud	On osalenud kliimamuutustega seotud kampaanias või tegevustes	On kirjutanud keskkonnateemalise säutsu või postitanud vastava artikli
Nimi:	Nimi:	Nimi:
On oma elus teinud muutuse, mis põhineb keskkonnast tulenevatel põhjustel	On viimase 2 nädala jooksul veetnud aega metsas või looduses	Oskab soovitada keskkonnateemalist filmi või laulu
Nimi:	Nimi:	Nimi:

TEE JÄRGMINE SAMM

Tegevus on kohandatud juhendist „Compass: manualforhumanrightseducationwithyoungpeople“, Euroopa Nõukogu (2012).

Ülevaade

Selles tegevuses võtavad osalejad endale rolli ja liiguvad edasi sõltuvalt juhusest ja võimalustest nende poolt kehastatava karakteri elus.

Põhimõisted

Kliimamuutus, keskkonna halvenemine, saaste, ebavõrdsus

Keerukus: 2. tase

Grupi suurus: 10–30

Aeg: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ tõsta teadlikkust keskkonna halvenemise mõjudest inimeste elutingimustele ja kliimamuutustest;
- ▶ tõsta teadlikkust seosest arenenud riikide mittedaastlike harjumuste ning sotsiaalse ja keskkonnavalase ebavõrdsuse vahel kõikjal maailmas;
- ▶ arendada empaatiavõimet ja solidaarsustunnet haavatavate inimeste suhtes.

Materjalid

- ▶ rollikaardid
- ▶ suur ruum (koridor, suur tuba või õu)
- ▶ kübar või kauss.

Ettevalmistus

Lugege tegevuse juhised hoolikalt läbi. Vaadake üle „olukordade ja ürituste“ nimekiri ja kohandage need vajadusel ümber grupi jaoks, kellega te töötate.

Valmistage rollikaardid (igale osalejale 1). Tehke kaartidest koopiad, lõigake ribad välja, voltige pooleks ja pange kübarasse. Jälgige, et osalejad saaksid endale sobivad ja jõukohased kaardid (vt „Soovitused juhendajatele“).

Juhised

1. Looge rahulik õhkkond, taustaks võib mängida mahe muusika, või paluge osalejatel tasa olla.
2. Paluge osalejatel võtta kübarast rollikaart. Õelge neile, et nad kaarti kellelegi teisele ei näitaks.
3. Paluge neil istuda (soovituslikult pörandale) ja lugeda oma kaart veelkord hoolikalt läbi.
4. Nüüd paluge neil enda saadud rolli sisse minna. Nende abistamiseks lugege ette mõned järgnevad küsimused, tehke iga küsimuse järel pausi, et anda osalejatele aega selle üle mõelda ning võimaluse luua endast ja oma elust pilt.
  - Milline on praegu sinu igapäevaelu?
  - Kus sa sotsialiseerumas käid?
  - Mida sa teed hommikul, pärastlõunal, õhtul?
  - Milline on sinu elustiil?
  - Kus sa elad?
  - Mida sa vabal ajal teed?
  - Mida sa puhkuse ajal teed?
  - Kui palju aega sa looduses või väljas veedad?
5. Nüüd paluge osalejatel olla täiesti tasa ja moodustada rivi (külge külje kõrval).

6. Õelge neile, et hakkate ette lugema olukordade või sündmuste nimekirja. Kui nad arvavad, et nende tegelaskuju vastaks väitele „jah“, peaksid nad astuma sammu ette. Kui ei, siis peaksid nad jääma oma kohale.
7. Lugege olukorrad ükshaaval ette. Tehke iga väite vahel paus, et osalejad jõuaksid ettepoole astuda. Tuletage neile meelde, et nad vaataksid (vaikselt) enda ümber ringi, et näha, kus teised osalejad seisavad.
8. Kui olete kõik väited ette lugenud, laske osalejatel vaadata, milline on nende lõplik asukoht võrreldes teiste osalejatega. Kutsuge nad tagasi ringi ja laske neil enne kokkuvõtvat tegevust rollist välja tulla. Selleks võite neil paluda hüüda oma pärisnime, kui olete lugenud kolmeni.

Kokkuvõte

Küsige osalejatelt nende üldist reaktsiooni selle tegevuse peale. Seejärel kasutage mõningaid jätkuküsimusi, et uurida teemasid süvitsi. Valige need, mis on teie grupi jaoks kõige olulisemad – te ei pea tegelema kõigi teemadega.

- ▶ Kuidas osalejad end tundsid, kui nad sammu edasi astusid – või kui nad ei astunud?
- ▶ Need, kes astusid tihti sammu ette – mis hetkel te hakkasite märkama, et teised ei liigu edasi nii kiiresti kui teie?
- ▶ Kas keegi tundis ka, et see olukord ei olnud õiglane?
- ▶ Kas keegi oskab midagi arvata kellegi teise rolli kohta?

Laske diskussiooni selles osas osalejatel oma roll avaldada ning õelge neile, et tegevuse jaoks võetud rollid põhinevad päris elul.

- ▶ Kui kerge või raske oli teil oma rolli mängida? Mis muutis selle keeruliseks?
- ▶ Kui te oleksite saanud olla teie ise, kas te oleksite teistmoodi ette astunud?
- ▶ Kas te olete üllatunud, kui keeruliseks keskkonnaküsimused inimeste igapäevaelu muudavad? Kas te olite sellest ka teadlikud enne selle tegevuse algust?
- ▶ Kas see tegevus peegeldab mingil moel päris elu? Miks/miks mitte?
- ▶ Kas te oskate öelda, mida tuleks nende probleemide lahendamiseks ette võtta?

Soovitused juhendajatele

Valige kaardid ja väited vastavalt sellele, millised on teie grupi jaoks kõige asjakohasemad. Võite ka ise mõne rollikaardi koostada, mis vastaks kohalikele oludele.

Võite osalejatele anda ka gloobuse või maailmakaardi, et nad saaksid umbkaudu näha, kust „nad“ pärit on.

Jälgige, et osalejad ei saaks isiklikel põhjustel mõnda konkreetset rolli, mis võib neile liiga raske olla.

Esimeses etapis, kus osalejad kujutlevad end oma rolli sisse, on võimalik, et osad neist ütlevad, et teavad väga vähe selle inimese elu kohta, keda nad mängima peavad. Paluge neil pildi täitmiseks kasutada lihtsalt oma fantaasiat ja õelge, et sellest pole midagi, kui nad täpselt oma rolli ei tea.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Ahelreaktsioonid“ käsitleb inimeste väikeseid tegevusi (eriti arenenud riikides), millel võib olla fataalne mõju mujal maailmas elavatele inimestele. Osalejad võivad isegi proovida joonistada ahela enda kogukonna tegevustest kuni tegevusteni, mida on kirjeldatud osadel kaartidel.

Ideed tegevusteks

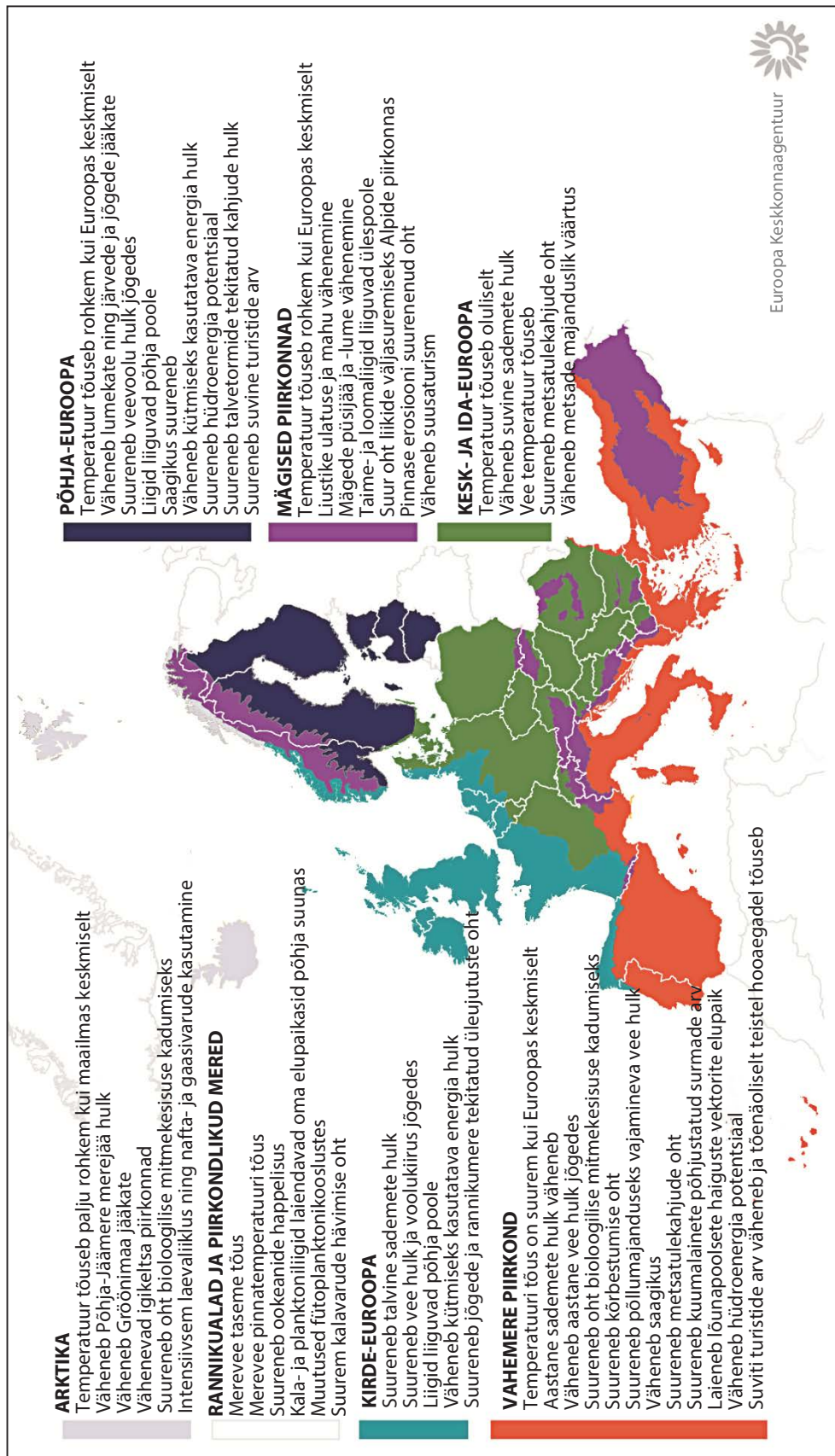
Näidake osalejatele taustainfo all olevat kaarti „Kliimamuutused Euroopas“. Arutlege kliimamuutuste tõenäoliste tagajärgede üle oma piirkonnas. Mõned tagajärjed võivad olla positiivsed: nt pikem kasvuperiood põhjapoolsemates riikides. Teised võivad jällegi olla negatiivsed, kuid see ei pruugi osalejatele kohe ilmne olla: nt liikide liikumine põhja poole. Võite grupiga joonistada probleemide puu, tuvastades nii kliimamuutuste põhjused kui ka tagajärjed. Kasutage seda kohalike probleemide tuvastamiseks, mille osas osalejad võivad kampaaniaid korraldada.

Julgustage osalejaid uurima põhjalikumalt enda kaardil olevat probleemi või valige kogu grupiga välja mõned probleemid ja süüvige nendesse. Seejärel julgustage osalejaid otsima, kas on olemas organisatsioon, kes korraldavad kampaaniaid nende probleemide osas – nt pliireostus Zambias või kullakaevandustest tekkinud jäätmed Rumeenias. Võite isegi selliste kampaaniaid korraldavate organisatsioonidega ühendust võtta või kutsuda kedagi kohalikest organisatsioonidest grupile esinema.

Taustainfo – kliimamuutused Euroopas

Joonis 12. Kliimamuutused Euroopas

Allikas: Euroopa Keskkonnaagentuur (2017)

Jaotusmaterjalid: rollikaardid

Sa oled 17 ja elad väikeses külas Rumeenias. Küla asub 5 km kaugusel kullakaevandusest, mis toodab kaevandamisel kasutatavate kemikaalide tõttu suurtes kogustes toksilisi jäätmeid. Taimestik küla ümber on aeglaselt hävinud ja ümbritsevad künkad ei ole enam metsaga kaetud. Veel on imelik maitse.

Sa oled 17 ja elad väikeses looduskaunis külas Austrias. Piirkonnas elavad inimesed on suhteliselt jõukad ning neile on oluline tugev kogukonnatunne ja tervislik eluviis. Enamik kohalikke talusid harrastab mahepõllundust.

Sa oled 16 ja elad Lõuna-Aafrikas. Sinu vanemad töötavad kodu lähedal kaevanduses, kus töötingimused on väga rasked. Su isa kaebab sageli valu üle rinnus ja köhib ning emal on äge nahalööve. Veel on imelik maitse.

Sa oled 15 ja elad väikese Itaalia linna äärealal asuvas getos, mille lähedal asub prügimägi ja kiirtee. Enamik geto elanikest on töötud, paljud käivad prügimäel prügi korjamas.

Sa oled 15 ja elad Hiinas, suures Linfeni linnas, kus on tõsine probleem õhu saastatusega. Linn on tihti kaetud paksu ja räpase suduga, mis muudab hingamise väga raskeks. See põhjustab sul pidevalt astmahooge. Suduhäire korral sa tavaliselt kooli ei lähe.

Sa oled 24-aastane talunik Marokost. Elatiste teenimine talunikuna on muutunud järjest raskemaks: esinenud on pikki põudasid ja suvised temperatuurid on igal aastal purustanud rekordeid alates sellest ajast, kui sa oma väiketalu oma isalt üle võtsid. Eelmise aasta ei olnud sugugi mitte esimene aasta, mil sa ilmastikutingimuste tõttu kaotasid enamiku oma teraviljasaagist.

Sa oled 16 ja elad ühe Suurbritannia linna äärealal paiknevas kõrges kortermajas. Sinu ümbruskond on hall, mürarikas ja seal ei ole eriti meelelahutuskohti. Parke ega väljakuid samuti ei ole ning kiirtee asub just sinu elamukvartali taga.

Sa oled 16 ja elad Puerto Ricos. Sinu pere kaotas hiljuti saart räsitud orkaani tõttu kogu oma vara. Sinu kodu ja kõik selle sees olevad asjad on hävinud. Enamik linna oli mitu päeva vee all ja teil ei ole siia maani elektrit ega vett ning ka telefoniliinid on maas. Paljud sinu sõbrad on kadunud – tõenäoliselt hukkunud.

Sa oled 14 ja elad külas, mis asub tuumaelektrijaama lähedal. Jaamas on antud häiret vaid üks kord ning ametivõimud teatasid, et kõik sai kiirelt korda. Jaama ees on tihti protestijaid, kes väidavad, et jaam on vana ja ohtlik ning tuleb seetõttu sulgeda.

Sa oled 13 ja elad Tšehhis jõe lähedal, mis on tugevalt reostatud lähedal paikneva tööstuspiirkonna tõttu. Suviti ujuvad selles jões tihti lapsed. Sa oled tihti näinud jões surnud kalu.

Sa oled 14 ja elad Citarumi jõe lähedal Indoneesias. Sulle on öeldud, et see on kõige saastatum jõgi terves maailmas, kuid siiski kasutab seda joogivee allikana 5 miljonit inimest. Oled vahel märganud, et jõevesi on imelikku värvi.

Sa oled 15 ja elad Indias nahaparkimistöökoda lähedal, kust eraldub päeval ja öösel äärmiselt ebameeldivat haisu. Sinu isa töötas seal varem, kuid suri eelmisel aastal vähki. Paljud töökoda töötajad on vähki surnud. Parkimistöökoda on reostanud ka lähedal asuva jõe.

Sa oled 16 ja elad Mailuu-Suu linnas Kõrgõzstanis, mille lähedal asub piirkond, kus on juba palju aastaid ladustatud radioaktiivseid jäätmeid. Selle piirkonna oodatav eluiga on 10 aastat vähem kui kogu riigi elanike oodatav eluiga.

Sa oled 50 ja elad La Oroya linnas Peruu, mille lähedal asub metallitöötlemistehas. Õhk on tehastest tulevate pliiehitmete tõttu saastatud ja paljusid linnaelanikke kimbutavad kopsuprobleemid. Ka lapsed kannatavad hingamisteede komplikatsioonide all.

Sa oled 20 ja elad Kabwe linna lähedal Zambias. Piirkonna peamine tööstusharu on plii kaevandamine. Kuigi see annab inimestele tööd, tähendab see siiski ka seda, et kohalikel inimestel on kehas umbes 10 korda rohkem pliid kui tohiks. Kaevanduse tõttu ei kasva piirkonna küngastel enam taimi.

Sa oled 65 ja elad väikeses külas Amazonase vihmametsa kõrval Brasiilias. Viimasel ajal on hävitatud suurem osa sinu kodu lähedal olevast metsast. Maastik ei ole enam sama mis sinu lapsepõlves. Päevast päeva mööduvad sinu kodust rasked veokid.

Sa oled 20 ja elad äärmiselt saastatud 20-miljonilise elanikkonnaga linnas. Sel aastal oli õhk umbes 3 nädalat tugevalt saastatud liikluse ja tööstuste poolt. Linna kattis paks sudukiht.

Sa oled 16 ja elad Kongo suurlinna äärealadel. Joogivesi on tihti saastatud ja kanalisatsioon on endiselt puudulik.

Sa oled 15 ja elad väikeses külas Jaapani rannikul. Sa tahad saada kaluriks. Paraku on enamik kalu saastunud. Inimesed arvavad, et selle põhjuseks on mõned aastad tagasi toimunud Fukushima tuumakatastroof.

Sa oled 15 ja elad Kiribati saareriigis Vaikses ookeanis. Paljud saareelanikud on mures, et veetaseme tõusu tõttu on teie saar 100 aasta pärast või isegi varem vee alla uppunud.

Sa oled 18 ja elad väikesel Samoa saarel, mille pindala on vähem kui 3000 ruutkilomeetrit. Ookeani soojenemise tõttu hukuvad korallriffid, mistõttu on oht, et need kaovad teie saare rannikutelt täielikult. Need riffid kaitsevad teie saart avamere eest, mis riffide puudumisel hävitaks saare rannajoone. Inimesed ütlevad, et merevee taseme tõusu tõttu kaob teie saar 100 aasta jooksul vee alla.

Sa oled 15 ja elad Prantsusmaal Pariisis. Igal kevadel kannatad sa allergilise nohu käes. Sinu korter on Pariisi ühe tihedama liiklusega mürarikka tänava lähedal, kus sõidab iga päev väga palju autosid.

Sa oled 50 ja elad Ameerika Ühendriikides Alaskal järve kaldal olevas külas. Sinu eluea jooksul on kohalikus kliimas ja looduskeskkonnas toimunud suured muutused. Paljud linnud, mida sa lapsepõlves nägid, on nüüd kadunud, ning hiljuti on sinu kodukanti laastanud tugevad põuad ja suured metsatulekahjud.

Sa oled 48 ja elad Venemaal Siberis Tomski linna lähedal ühes külas. Sinu lapsepõlves olid talved väga külmad, kuid viimasel ajal ei ole need enam nii karmid ja seetõttu tundub taimekasvatusperiood pikem.

Sa oled 33 ja elad Coimbra piirkonnas Portugalis. Oled viimastel aastatel näinud pikki põudu ja suuri metsatulekahjusid ning sinu sõbrad on mures, et kliimasoojenemise tõttu muutub see kõik järjest hullemaks. Kuid sina ei muretse, sest sul on ka mõnus kodu kaunis Norra linnakeses.

Väidete nimekiri

Lugege ette järgmised väited. Jätke väidete vahele piisavalt aega, et osalejad saaksid ette astuda ja vaadata ka teiste osalejate asukohti.

- ▶ Sinul on võimalik süüa tervislikku toitu.
- ▶ Õhk, mida sa hingad, on puhas.
- ▶ Vesi, mida sa jood, on puhas.
- ▶ Sul ei ole kunagi olnud allergiaid ega astmat.
- ▶ Sa saad puhata meeldivas looduskeskkonnas oma kodu lähedal.
- ▶ Sa oled kuulnud põuast, kuid ei ole seda ise päriselt kogunud. Vett on alati olnud piisavalt.
- ▶ Sa võiksid vabalt oma kodu lähedal kasvatada ise köögivilu.
- ▶ Ilmastik on täpselt paras: äärmuslikke ilmaolusid ei esine.
- ▶ Sa ei ole mures oma tervise pärast.
- ▶ Taimestik ja loomastik sinu kodu lähedal on terve ja olnud viimaste aastakümnete jooksul suhteliselt muutumatu.
- ▶ Sa tead, et keskkond sinu elukohas on puhas ja ohutu.
- ▶ Sa tead, et keskkond sinu elukohas on puhas ja ohutu.
- ▶ Sa ei ole mures kliimamuutuste pärast.
- ▶ Sinu vahetus lähikeskkonnas ei ole midagi, mis muudaks elatise teenimise keeruliseks.
- ▶ Sa oled positiivne oma tuleviku osas ja arvad, et elad kaua.

MOE HIND

Tegevus on kohandatud juhendi „Compass: manualforhumanrightseducationwithyoungpeople“ tegevusest „Bewarewe are watching“, Euroopa Nõukogu (2012).

Ülevaade

Selles tegevuses saavad osalejad ülevaate puuvillase T-särgi sotsiaalsetest, majanduslikest ja keskkonnakuludest. Seejärel planeerivad ja viivad osalejad ellu tegevuse, mis on seotud teemaga kaasnevate keskkonnaprobleemide lahendamisega.

Põhimõisted

Jätkusuutlikkus, konsumerism, röivad, jäätmed, saaste, süsinikuheitmed

Keerukus: 3. tase

Grupi suurus: 6+

Aeg: 1. osa: 45 minutit (see osa toimub ise), 2. osa ja 3. osa 1–3 tundi

Eesmärgid

- ▶ saada teada rõivatööstuse globaliseeritud iseloomust ja teadvustada, milline on meie ostetavate rõivaste keskkonnakulu;
- ▶ arendada informatsiooni analüüsimise oskusi, planeerida ja viia ellu tegevusi;
- ▶ soodustada loomingulisust, kujutlusvõime arengut ja pühendumust aktivismile.

Materjalid:

- ▶ pabertahvel ja markerid
- ▶ lehekülgedel 97–98 olev teave

Ettevalmistus

Tehke koopiad leheküljel 98 olevast teabest. Iga osalejale on vaja ühte koopiat.

Juhised

1. osa: probleemide tuvastamine

1. Selgitage, et hakkate lähemalt uurima, milliseid rõivaid grupi liikmed ostavad, ja mis on nende valikute sotsiaalsed, majanduslikud ja keskkonnamõjud.
2. Paluge osalejatel vaadata oma T-särgi või kampsuni silti, et näha, kus ja millest see on valmistatud. Mis see maksis? Tehke pabertahvlile tabel, kuhu märgite kõik materjalid, riigid ja hinnad.
3. Küsige, kas raha oli ainus kaalutlus T-särgi ostmisel. Seejärel jagage osalejatele kätte lk 98 olev teave ja andke neile 15 minutit aega selle lugemiseks ja selle üle arutlemiseks väikestes rühmades.
4. Kutsuge kõik osalejad kokku ja küsige osalejate reaktsiooni loetud teabe kohta. Kasutage osasid allpool olevaid küsimusi kokkuvõtte tegemiseks ja järgmise etapi ettevalmistamiseks.

Kokkuvõte (1. osa)

- ▶ Kas see teave muudab tulevikus midagi, kui te T-särki ostma lähete? Miks/miks mitte?
- ▶ Milliseid muid T-särgi ostmisega seotud „kuluseid“ peale raha te oskate loetleda?
- ▶ Millised kaalutlused (või kulud) on teie arvates T-särgi ostmise juures kõige olulisemad? Miks?
- ▶ Kuidas te saate veenda teisi inimesi, et need kaalutlused on olulised?
- ▶ Kuidas te saate neid veenda midagi ette võtma?

2. osa: tegevuse planeerimine

Selle tegevuse toetamiseks võite vaadata infot peatüki „Muutuse elluviimine“ alt.

5. Küsige osalejatelt, mida nad (nii indiviididena kui ka grupina) saaksid teha arutletud probleemide lahendamiseks. Andke neile vajadusel alustuseks ideid: nt hoolitseda paremini oma rõivaste eest, et need nii kiiresti ei kuluks, osta tulevikus vaid õiglase kaubanduse rõivaid, osta rõivaid taaskasutusest, algatada kohalik kampaania teadlikkuse tõstmiseks oma kaaslaste hulgas, algatada kampaania sotsiaalmeedias. Tehke nende poolt pakutavatest soovitustest nimekiri.
6. Arutlege, milliste ideedega nad tahaksid jätkata. Võite valida mitu ideed. Laske neil teema kohta lähemalt uurida ja mõelge, kas valitud ideed oleksid ka elluviidavad.
7. Tehke grupiga koos lõplik otsus või valige 2-3 tegevust, mida nad saavad ellu viia väiksemate rühmadena. Seejärel koostage plaan iga valitud tegevuse kohta. Plaan peaks sisaldama:
  - selget lõppeesmärki;
  - saavutatavate vaheeesmärkide seeriat, mis on toodud välja eraldi sammudena lõppeesmärgi poole liikumisel;
  - väljapakutud tegevuse kirjeldus (boikott, kontserdid, televisiooni- või raadioprogrammid, tänavateater, flaierid vms), sh põhjused just selle tegevuse tegemiseks;
  - kohad, kus tegevus toimub (koolid, avalikud hooned vms);
  - ajagraafik tegevuse ettevalmistamiseks ja elluviimiseks;
  - hinnanguline maksumus ja vajaminevad ressursid.
8. Paluge igal rühmal esitada oma ettepanekud, seejärel laske kõigil neid kommenteerida ja esitada soovitusi väljapakutud ideede edasiarenduseks.

Kokkuvõte (2. osa)

- ▶ Kui lihtne oli teie rühmas tegevuskava kokku leppimine?
- ▶ Kas kõik on rahul plaaniga ja sellega, kuidas väikestes gruppides otsuseid vastu võeti? Miks? Miks mitte?
- ▶ Miks valisid inimesed just selle tegevuse?
- ▶ Kas kõik tunnevad end kaasatuna? Miks? Miks mitte?
- ▶ Milliste probleemidega erinevad rühmad püüavad tegeleda?

3. osa: rakendamine

- ▶ Valige kas kogu grupile üks tegevus või kui osalejad soovivad tegeleda erinevate tegevustega, laske neil töötada väiksemates rühmades.
- ▶ Tegevuse või kampaania lõpus tehke kokkuvõtte sellest, kuidas tegevus läks ja mida grupp saavutas.

Kokkuvõte (3. osa)

- ▶ Kuidas tegevus või kampaania läks? Kas kõik toimus nii, nagu plaanitud? Miks? Miks mitte?
- ▶ Mida te enda arvates sellega saavutasite?
- ▶ Mida te peaksite järgmine kord silmas pidama?
- ▶ Kas kõik tundsid end kaasatuna ja said piisavalt panustada? Kui ei, siis mida ja miks tuleks järgmine kord teha teisiti?
- ▶ Mida te veel selle tegevuse ja probleemi lahendamise käigus õppisite?

Soovitused jätkutegevusteks

Grupp võib olla huvitatud uurima teemasid ja dilemmasid, mis on seotud ettevõtete vastutusega. Näiteks saavad paljud head algatused ja üritused sponsorrahasid ettevõtetelt, kes on ise süüdi inimõiguste rikkumises. Need ettevõtted võivad ka oma toodete tootmisprotsessi käigus saastata keskkonda. Grupp võib arutleda teemade üle, mille Jeremy Gilley, filmitegija ja organisatsiooni PeaceOneDay asutaja järgmises väites tõstatab:

Grupp võib olla huvitatud uurima teemasid ja dilemmasid, mis on seotud ettevõtete vastutusega. Näiteks saavad paljud head algatused ja üritused sponsorrahasid ettevõtetelt, kes on ise süüdi inimõiguste rikkumises. Need ettevõtted võivad ka oma toodete tootmisprotsessi käigus saastata keskkonda. Grupp võib arutleda teemade üle, mille Jeremy Gilley, filmitegija ja organisatsiooni PeaceOneDay asutaja järgmises väites tõstatab:

Rohkem infot selle algatuse kohta leiate aadressilt www.peaceday.org.

Tegevus „Rohepesu“ käsitleb seda, kuidas ettevõtted maskeerivad enda põhjustatud keskkonnakahjustusi keskkonnasõbraliku sõnumiga.

Ideed tegevusteks

Ühe tegevusega saavutatakse harva kõik selleks seatud eesmärgid. Võite arutleda grupiga, mida võtta ette siis, kui tegevus on juba tehtud, et hoida end pidevalt pildil. See võib tähendada, et ellu viiakse mõni teine välja pakutud plaan, või hakkab kogu grupp mõtlema, mida veel võiks esimese tegevusega siduda.

Taustainfo – rõivaste keskkonnahind

- ▶ Ühe T-särgi „süsinikujälg“ on hinnanguliselt 6 kg ehk umbes 20 korda rohkem, kui on T-särgi enda kaal. Allikas: https://www.domain-b.com/environment/20090403_carbon_footprint.html;
- ▶ Ettevõtte Carbon Trust andmetel toodab rõivatööstus umbes 3% globaalsest aastasest CO₂ heitmetest (850 miljonit tonni). See arv hõlmab nii tootmisprotsesse kui ka heitmeid, mis on toodetud pärast seda, kui tarbija on rõivaeseme ära ostnud, nt pesupesemine, kuivatamine, triikimine. Allikas: <http://goodonyou.eco>;
- ▶ Tekstiilitootmise aastane maht on 60 miljardit kilo kangaid. Selle põhjal saab arvutada, et selle koguse kangaste tootmiseks kulub 1074 miljardit kWh elektrit (või 132 miljonit tonni sütt) ja 6–9 triljonit liitrit vett. Allikas: <http://bit.ly/2wfEs7A>;
- ▶ Hinnanguliselt 17–20% tööstuste poolt saastatavast veest pärineb tekstiilide värvimisest ja töötlemisest ning kogu maailmas kasutatakse hinnanguliselt umbes 8000 sünteetilist kemikaali selleks, et muuta tooraine tekstiiliks, kusjuures paljud nendest kemikaalidest jõuavad lõpuks mageveeallikatesse. Allikas: <http://bit.ly/2mInFMu>.

Jaotusmaterjalid: puuvilla tegeliku hinna tuvastamine

Puuvillaseid T-särke toodavad mitmed tööstused üle kogu maailma, kusjuures tootmine toimub peaaegu kõikides riikides. Järgnevalt on toodu puuvilla hinna kujunemine.

Tavaline Burkina Fasos paiknev puuvillakasvatus on väike peretalu, kus haritavat maad on 6–8 hektarit. Üks kilo Burkina Fasos toodetud toorpuuvilla maksab 0,23 eurot. Paljude puuvillakasvatate jaoks on puuvilla müügist saadab raha ainus sissetulek kogu aasta vältel.

Kasvandusest transporditakse puuvill toorpuuvillatehasesse, kus sellest kedratatakse puuvillakiud – see protsess tõstab puuvilla kilohinna 0,56 euroni. Töötajatele makstakse iga kahe nädala eest 73,40 eurot.

Puuvill transporditakse nüüd eksportimiseks Lome sadamasse Togosse, kus see müüakse kaupmeestele hinnaga 0,88 eurot kilo. Üle poole puuvillast müüakse Hiinasse: kaup laaditakse kaubalaevale, kust see viiakse Shanghaisse ja müüakse kohalikele ketrusvabrikutele hinnaga 0,97 eurot kilo. Enamik vabrikute töötajaid pärineb tihti Hiina vaesematest piirkondadest ja sisemaalt. Nad elavad vabriku ühiselamutes ja teevad madala palga eest pikki tööpäevi.

Valmistatud rõivad (millest paljud tehakse lääneriikide kuulsatele kaubamärkidele tihti samas suures tehases, kus puuvillaniiti kedratatakse) viiakse sadamasse ja laaditakse eksportimiseks laevadele. USAsse imporditud T-särgi keskmine hind on 1,10 eurot, kuid Manhattanil asuvas kaubamajas müüakse särke hinnaga 14,70 eurot kahe särgi eest.

Puuvill, mis algselt Aafrikas maksis 0,56 eurot kilo, on nüüd väärt 18,40 eurot kilo.

Allikas: *Tracking the true cost of cotton*, BBC News (2007), aadressil <http://bbc.in/2Frxtou>.

Ühe puuvillase T-särgi tegelik hind

Erinevad keskkonnakulud, mida peab arvestama:

- ▶ vesi: 1 kg puuvilla tootmiseks võib minna rohkem kui 20 000 liitrit vett, millest saab valmistada umbes ühe T-särgi ja ühe paari teksapükse. Veekasutus on vähemalt 2157 liitrit (45% kasutatakse niisutamiseks);
- ▶ energiakasutus: 8 kilovatt-tundi elektrit ketrus- ja õmblusmasinatele. Võrdlusena: see on sama kogus energiat, mille kodune pesumasin kulutab siis, kui töötab 16 tundi järjest;
- ▶ kasvuhoonegaaside heitmed: 10,75 kg süsihappegaasi ja muid kasvuhoonegaase. Seda on kaalu poolest 50 korda rohkem kui T-särk ise kaalub ning see kogus võrdub 40-kilomeetrise autosõiduga;
- ▶ muude gaaside heitmed:
  - lämmastikoksiid ja lämmastikdioksiid põhjustavad sudu ja happevihmade teket;
  - vääveldioksiid, mis on üks peamisi õhku saastavaid aineid, võib põhjustada hingamisteede haigusi;
  - süsinikmonooksiid on suurtes kogustes mürgine;
- ▶ kütus: 41,6–110 liitrit mere- ja maismaatranspordile. See võrdub 32-kilomeetrise autosõiduga (suurim kütusekogus);
- ▶ transpordivahemaad: 5000–12 000 km sõltuvalt sellest, kus puuvill kasvatati ja kus T-särk valmistati, Hebei provintsist Hiinast on Praha kesklinna 7500 km;
- ▶ toksiinid: 1–3 kg pestitsiidide, heitmeid diislikütusest, raskemetalle (värvid);
- ▶ impordikulud: 0,44–0,77 eurot;
- ▶ lapstööjõud: 17 riigis, keskmine palk on 0,37 eurot päevas;
- ▶ muud kulud: 53–91 g väetist.

Allikad: <http://true-cost.re-configure.org/> ja WorldwideFundforNature, wwf.panda.org/about_our_earth/about_freshwater/freshwater_problems/thirsty_crops/cotton/

PÖIDLAD ÜLES, PÖIDLAD ALLA

Ülevaade

Aktiivne tegevus, kus arutletakse konkurentsi idee üle ja vaadeldakse selle seotust jätkusuutlikkusega.

Põhimõisted

Konkurents, koostöö, konsumerism

Keerukus: 1. tase

Grupi suurus: ei ole oluline

Aeg: 15–30 minutit

Eesmärgid

- ▶ algatada arutelu teemadel, mis on seotud konkurentsi, koostöö ja konsumerismiga

Ettevalmistus

Pange osalejad paarikaupa istuma.

Juhised

1. Paluge osalejatel võtta enda kõrval istuval inimesel käest kinni. Käed peaksid olema nii, et sõrmed on üksteise sõrmede ümber kaardunud. Pöidlal peaksid jääma püsti (vt joonis 13).
2. Selgitage, et liigutada võib ainult (kaaslase käest kinni hoidva käe) pöialt ning eesmärk on oma pöidlaga suruda oma paarilise pöial maha. See, kes teise pöidla maha surub, saab punkti.

Joonis 13. Harjutus praktikas

3. Andke alustamiseks märguanne ja laske paaridel mängida vähemalt 5 minutit, et näha, milliseid strateegiaid nad kasutavad.
4. Kuulutage mäng lõppenuks ja paluge tõsta käsi nendel, kes said:
  - rohkem kui 3 punkti
  - rohkem kui 5 punkti
  - rohkem kui 10 punkti

Allikas:Wikimedia, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thumb_Wrestling.jpg

Kokkuvõte

Kasutage tegevusest kokkuvõtte tegemiseks mõningaid järgmisi küsimusi.

Mõtted tegevusest.

- ▶ Kes võitis? Kuidas te seda teate?
- ▶ Kas see tegevus oli mõeldud võistlusena? Kuidas te seda teate? Kelle vastu te võistlesite?
- ▶ Millist strateegiat te kasutasite?

Kui siin selgub, et mõned paarid kasutasid strateegiana koostööd (näiteks leppisid kokku, et lasevad üksteisel punkte saada selleks, et mõlema punktide arvu tõsta), paluge neil oma strateegiast rääkida. Kui ükski paar seda ei teinud, küsige, mis oleks juhtunud siis, kui nad oleksid koostööd teinud.

- ▶ Kas teie punktisumma oleks siis suurem olnud?
- ▶ Mis te arvate, kas te oleksite oma kaaslasesse kuidagi teistmoodi suhtunud?

Mõtted laiemal tähenduse üle.

- ▶ Miks te eeldasite (või enamik teist eeldas), et tegemist on võistlusega?
- ▶ Mis te arvate, kumb on „loomulikum“: võistlus või koostöö? Miks? Kas te oma sõpradega pigem võistlete või teete koostööd?
- ▶ Oskate te tuua koostöö kohta näiteid päriselust – näiteid, kus võistlus muudaks elu võimatuks?

Võite pakkuda ka näiteid: vanemad võistlevad lastega, noorsootöötaja (või õpetaja) võistleb noortega või auto ja arvutite erinevaid komponente valmistavad töötajad võistlevad üksteisega.

- ▶ Kas te oskate tuua näiteid võistlemise kohta päris elust? Mis on selles head? Mis on selles halba?
- ▶ Kuidas on võistlemine seotud jätkusuutlikkusega?

Rääkige neile, et võistlemine ja konsumerism on omavahel seotud. Võite tuua näiteks selle, et mobiilitehnikatootjad toovad pidevalt turule uusi mudelid, et oma konkurentidele ära teha.

- ▶ Kas oskate pakkuda, mil viisil suurem koostöö aitaks parandada jätkusuutlikkust?

Soovitused juhendajatele

Algsete juhiste andmisel püüdke vältida tegevuse nimetamist pöidlavõitluseks või võistluseks.

Kui ühele paarile on tegevus tuttav või kui nad väga kiiresti ära arvavad, et koostöö tagab neile kõrgemad punktid, võite mängu ka varem ära lõpetada. Kui keegi selle peale ei tule, ärge laske neil seda liiga pikalt teha, kuna tegevuse kõige olulisemaks osaks on arutelu.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Jäätmete manifest“ käsitleb jäätme- ja saasteprobleemi, mis on tihti otseselt seotud järjest intensiivsema tarbimisega. Võite ka kasutada tegevust „Rohepesu“, et uurida, milliseid sõnumeid ettevõtted edastavad, et inimesed nende tooteid ostaks (ja peita ühtlasi ka oma keskkonnavaanulikku mõju).

Tegevus „Kalastusmäng“ on simulatsioon, kus on tegemist konkureerivate kaluritega. Tegevus illustreerib hästi, kuidas kalavarud võivad ammenduda, kui kalastamise ainsateks eesmärkideks on konkurents ja kasum.

Ideed tegevusteks

Laske osalejatel valida üks 5. peatüki tegevustest (või kui nad soovivad, siis ka mõni muu), mida kogu grupp tegema hakkab. Kasutage seda tegevust illustreerimaks, kui oluline on, et kõik töötavad koos ühtse eesmärgi nimel. Kui tegevus on lõppenud, laske osalejatel arutleda konkurentsi ja koostöö tasakaalu üle tegevuse planeerimisel ja elluviimisel.

JÄÄTMETE MANIFEST

Ülevaade

Tegevus hõlmab arutelu rühmades, millele järgneb praktiline jäätmestrateegia planeerimine kogu grupile.

Põhimõisted

Konsumerism, jäätmed, saaste, ökoloogiline jalajälg, taaskasutus

Keerukus: 2. tase

Grupi suurus: 6–30

Aeg: 1. osa: 40 minutit; 2. osa: 60 minutit

Eesmärgid

- ▶ mõelda enda käitumise ja harjumuste peale
- ▶ tõsta teadlikkust saaste ja jäätmetega seotud peamiste probleemide osas,
- ▶ töötada välja praktiline strateegia grupi liikmete jäätmekäitluseks

Materjalid

jäätmekaardid

Ettevalmistus

- ▶ Nädal enne tegevuse läbi viimist paluge osalejatel dokumenteerida kogu prügi, mida nad selle nädala jooksul ära viskavad. Dokumenteerida võib mitut moodi, näiteks:
  - fotosid tehes
  - prügikasti kaaludes
  - loendades ära visatavate esemete arvu
  - tehes nimekirja kõigist ära visatavatest esemetest
- ▶ Tehke jäätmekaartidest koopiad.

Juhised

1. osa: minu prügi (20 min)

1. Paluge osalejatel väiksemates rühmades jagada infot, mida nad kogusid enda ära visatavate esemete kohta. Andke neile diskussiooni tekitamiseks allpool olevad küsimused.
  - Kas sa tead koguseliselt (kaal), kui palju prügi sa ära viskasid?
  - Kas sa tead, kui mitu eset sa ära viskasid?
  - Kui palju toitu sa ära viskasid? Miks?
  - Kui palju pakendeid sa ära viskasid?

Paluge rühmadel valmistada ette lühike esitlus, et näidata seda infot kõigile osalejatele.

2. 20 minuti möödudes kutsuge rühmad kokku ja laske neil esitleda oma tulemusi.
3. Küsige teiste rühmade reaktsioone esitlustele ja kasutage mõnesid allpool olevaid küsimusi 1. osast kokkuvõtte tegemiseks.

Kokkuvõte (1. osa)

- ▶ Kas teie enda tulemused või mõne teie kaaslaste tulemused üllatasid teid?
- ▶ Mis te arvate, kas te viskasite ära rohkem või vähem prügi kui keskmine eestlane?
- ▶ Kus see „ära“ üldse on? Kuhu prügi viiakse?

Osa 2: jäätmete manifesti koostamine

4. Näidake osalejatele kas leheküljel 103 olevat tsitaati või videoid (või mõlemaid). Seejärel edastage neile lk 104 olev teave. Võite selle esitada suuliselt või teha kaartidest neile koopiad, et nad ise loeksid.
5. Paluge osalejatel teavet kommenteerida:
  - mida te sellest teabest arvate?
  - mis on teie arvates kõige šokeerivam?
  - mida saame meie – või teie – selle osas ette võtta?
6. Koguge viimase küsimuse osas mõned arvamused kokku ja paluge seejärel osalejatel koonduda tagasi väiksematesse rühmadesse ning koostada nimekiri noortekeskuse jäätmealduse ettepanekutest. Tuletage neile meelde, et olukorda muutev lahendus on suunatud probleemi põhjustele: see peaks praegust olukorda kardinaalselt muutma, st tekitama näiteks olukorra, kus näiteks plastpudeleid hakatakse üldse vähem tootma.
7. 15 minuti pärast kutsuge kõik osalejad kokku. Paluge igal rühmal oma ettepanekute nimekiri ette lugeda. Proovige koostada ettepanekutest üks nimekiri (nii, et pakutud variandid ei korduks).
8. Kontrollige, kas mõned ettepanekud vajavad selgitamist, ning püüdke jõuda kokkuleppele, milliseid ettepanekuid rühmaliikmed manifesti lisada tahavad.

Kokkuvõte (2. osa)

Alustuseks kontrollige, kas kõik on lõpliku lahendusega rahul – ning kas nad tunnevad, et ettepanekud on saavutatavad:

- ▶ Kas lahenduste pakkumine oli keeruline? Kas mõned nendest lahendustest olid sellised, mis praegust olukorda kardinaalselt muudavad?
- ▶ Kas olete rahul selle protsessiga, mida me kasutasime selle manifesti koostamiseni jõudmiseks?
- ▶ Millest saab olema kõige raskem kinni pidada?
- ▶ Kuidas me saaksime üksteist toetada, et me manifesti järgiksime?

Lõpetage arutelu sellega, et iga osaleja saaks lühidalt kommenteerida oma reaktsiooni kogu tegevusele.

Soovitused juhendajatele

Tekstid ja videod võivad noortes tekitada tugevaid tundeid, seega peate võibolla varuma aega, et nendest eraldi kokkuvõtte teha.

Osalejad võivad kalduda sellele, et keskenduvad taaskasutusele, mõtlemata põhjustele, miks tarbimine ja seeläbi ka jäätmete hulk suureneb. Julgustage neid mõtlema tarbimiskultuuri põhjustele ja kui teil on aega, rääkige sellest, kuidas saaks nendele väljakutse esitada – või neid muuta.

Soovitused jätkutegevusteks

Tegevus „Piiratud planeet“ on arutelutegevus, mis käsitleb tavapäraseid tarbimisega seotud eeldusi ja seda, kuidas need mõjutavad jätkusuutlikkust. Tegevus „Rohepesu“ käsitleb konsumerismi teist tahku: viisi, kuidas ettevõtted reklaamivad oma tooteid nii, et need tunduksid keskkonnasõbralikud.

Võite osalejatega proovida ka tegevust „Loodusajakirjanikud“. Selles tegevuses tehakse looduses (võimalusel jõe kaldal või rannikul) märkmeid. Sõltuvalt sellest, kui kaugel tsivilisatsioonist teie vaatluskoht asub, sõltub ka see, kas te leiate jälgi inimeste tekitatud jäätmetest ja saastest.

Ideed tegevusteks

Veenduge, et manifest pannakse üles kuhugi, kus kõik seda näha saavad. Võite kokku leppida, et kohtute regulaarselt, et näha, kas osalejad peavad manifestist kinni või on seda vaja kohandada (parandada).

Paluge osalejatel välja uurida, kas kohalik linnavolikogu sorteerib jäätmeid. Osalejad võivad teha uurimuse, kuidas on lood teistes omavalitsustes – nii Eestis kui ka muudes riikides (kes on prügi sorteerimises eriti eesrindlikud). Siin on küsimused, mida osalejad võivad näiteks küsida.

- ▶ Kas on loodud võimalus paberi, plasti, klaasi ja metalli eraldi kogumiseks?
- ▶ Kas on loodud võimalused ka spetsiifilistest esemetest, näiteks patareidest, haljastusjäätmetest, mobiiltelefonide või muude elektroonikaseadmete kogumiseks?
- ▶ Kas kõiki neid võimalusi ka kasutatakse? Kas need on lihtsasti ligipääsetavad?
- ▶ Mis saab edasi? Kas taaskasutus toimub kohalikul tasandil või viiakse jäätmed teistesse riikidesse?

Jaotusmaterjalid: Tsitaat 2. osa jaoks:

Kus on „ära“?

Järgnev tsitaat on Julia Butterfly Hillilt, kes veetis kaks aastat elades väikesel platvormil hiiglasliku punapuu otsas Californias, et kaitsta iidset metsa ja puud, mida ta kutsus Lunaks.

Kui te ütlete, et viskate midagi ära, siis kus see „ära“ on? ... Sellist asja ei ole olemas. Seal, kus see „ära“ tegelikult on, tekivad sotsiaalsed probleemid ja kerkivad keskkonnaõigluse küsimused. Iga kilekott, plastist tops või toidukarp – see tähendab naftakompleksi Aafrikas, Ecuadoris, Kolumbias, Alaskal või kus iganes. Iga paberkott, papptaldrik või salvrätt – see on mets. Kõik, mida nimetatakse jäätmeteks või ühekordselt kasutatavateks, esindab seda, et meie planeedi ja seal elavate inimeste viskamine prügimäele on aktsepteeritav. Ühekordselt kasutatavad esemed on üks eredamaid näiteid sellest, kuidas me oleme kaotanud ühenduse sellega, mis on püha. Me võtame seda nii iseenesestmõistetavalt, et me läheme kohvikusse ja ostame kohvi, mis pärineb kuskilt, kus mets hävitati monokultuuri pärast, see kallatakse papptopsi, mis varem oli mets, sinna peale pannakse plastkaas, mis varem oli põliskogukond mõnes kaunis piirkonnas. Me joome seda – ja viskame seejärel minema kuhugi, kus see reostab lõpuks loodus- või inimkogukonda.

Olen selle osas meeletult kirglik, kuna tean oma südames, et nii kaua, kuni me risustame oma planeeti ja üksteist, ei ole tervislik, holistiline ja paranenud maailm võimalik. Me ei saa rahu maa peal, kuniks me ei ole teinud rahu maaga. (Julia Butterfly Hill: *Disposability consciousness: where is "away" when we throw something away?*, www.ijhc.org/wp-content/uploads/2016/01/Hill-10-3.pdf, www.youtube.com/watch?v=72Z2wmgLiTc&feature=player_embedded#)

Jaotusmaterjalid: jäätme kaardid

Toidujäätmed

- ▶ Umbes üks kolmandik maailmas toodetud inimestele mõeldud toidust (u 1,3 miljardit tonni) läheb igal aastal kaotsi või raisku.
- ▶ Igal aastal raiskavad rikaste riikide tarbijad sama palju toitu (222 miljonit tonni), kui toodetakse kogu Sahaara-taguses Aafrikas kokku (230 miljonit tonni).
- ▶ EL-is raisatakse igal aastal 47 miljonit tonni toitu. Keskmiselt viskab iga EL-i elanik igal aastal ära 123 kg söödavat toitu. Peaaegu 80% (97 kg) sellistest jäätmetest oleks välditav, kuna tegemist on söödava toiduga.
- ▶ Toitu raisatakse kõigis toiduahela etappides: põllumajanduses ja kalanduses, toidu tootmises ja töötlemises, poodides, restoranides, sööklates ja kodudes.
- ▶ Rikastes riikides viskavad enamiku toitu ära tarbijad, kes ostavad liiga palju toitu, või edasimüüjad, kes viskavad toiduvarusid ära esteetilistel põhjustel: „vale kujuga“ puuviljad ja juurviljad ei ole enamikes supermarketites teretunud.

Allikad: <https://bit.ly/2ogdxqh>, <https://bit.ly/2EKil85>

Plastireostus

Meid ümbritsevad plastist esemed: hambaharjad, šampoonipudelid, telefonid, arvutid, toidukarbid, veepudelid, pastakad ja markerid – isegi mõned meie rõivad on valmistatud plastist. Lisaks sellele on enamik asju, mis me ostame, plasti mähitud, mis seejärel pärast ühekordset kasutamist lihtsalt ära visatakse:

- ▶ igal aastal kasutatakse maailmas 500 miljardit kilekotti;
- ▶ igas minutis ostetakse maailmas miljon plastpudelit. 2016. aastal müüdi maailmas rohkem kui 480 miljardit plastpudelit. Kui need üksteise järele ritta asetada, ulatuksid need rohkem kui poolele teele päikeseni;
- ▶ plast on keskkonna jaoks suur probleem. Sõltuvalt selle tüübist võib selle lagunemine võtta 500 kuni 1000 aastat;
- ▶ 90% maailma ookeanites hõljuvast prügist on plastist. Mõnede hinnangute kohaselt sisaldavad mereveeproovid kuus korda rohkem plasti kui planktonit. Igal aastal sureb plastireostuse tõttu 1 miljon merelindu ja 100 000 mereimetajat.

Hoolimata kõigist pingutustest plasti ümbertöödelda, lõpetab 50% EL-i plastjäätmetest siiski prügimäel. Allikad: <https://bit.ly/2tkpr5M>

Elektroonikajäätmed

Elektroonikajäätmete hulka kuuluvad arvutid, kaamerad, televiisoriekraanid, mobiiltelefonid, külmkapid ja muud elektroonikaseadmed. Elektroonikajäätmete hulk on tehnoloogia uuenduste ja toodete lühikese kasutusea tõttu kasvamas – lisaks pidev surve omada seadmete kõige uuemaid mudeleid:

- ▶ Euroopas toodetakse igal aastal umbes 9,45 miljonit tonni elektroonikajäätmeid.
- ▶ Rohkem kui kaks kolmandikku metall- ja elektroonikaseadmetest, mis EL-is ära visatakse, käideldakse ebaseaduslikult. Paljudest lekitab keskkonda toksiine, mis võivad kahjustada tervist.
- ▶ 2014. aastal visati ära 41,8 miljonit tonni külmkappe, televiisoreid, pesumasinaid, tolmuimejaid ja muid elektroonikaseadmeid. See on sama palju, kui 1,15 miljonit raskeveokit moodustaksid 23 000-kilomeetrise rivi.
- ▶ Äravisatud jäätmetest oleks saanud taaskasutada 16 500 kilotonni rauda, 1900 kilotonni vaske ja 300 tonni kulda, mille koguväärtus oleks olnud 52 miljardit USA dollarit.
- ▶ 9 riiki 10st, mis on kõige suuremad elektroonikajäätmete tootjad inimese kohta, on Euroopa riigid. Esikohal on Norra, temale järgnevad Šveits, Island, Taani, Suurbritannia, Holland, Rootsi, Prantsusmaa, USA ja Austria.
- ▶ Hoolimata sellest, et EL-is on vastu võetud elektroonikajäätmete kogumise ja ümbertöötlemise direktiiv (vt elektroonikajäätmete direktiiv bit.ly/1vXdluS), käideldi EL-is 2012. aastal nõuetekohaselt vaid üks kolmandik EL-i elektroonikajäätmetest. Umbes 1,3 miljonit tonni elektroonikajäätmeid veeti ebaseaduslikult EL-ist välja, peamiselt Aafrikasse ja Aiasiasse.

Allikad: <https://bit.ly/2CZRhtn>, bit.ly/1JGeXyZ, bit.ly/2DJIXSW

5. peatükk

Muutuse elluviimine

LOOTUSE OLULISUS

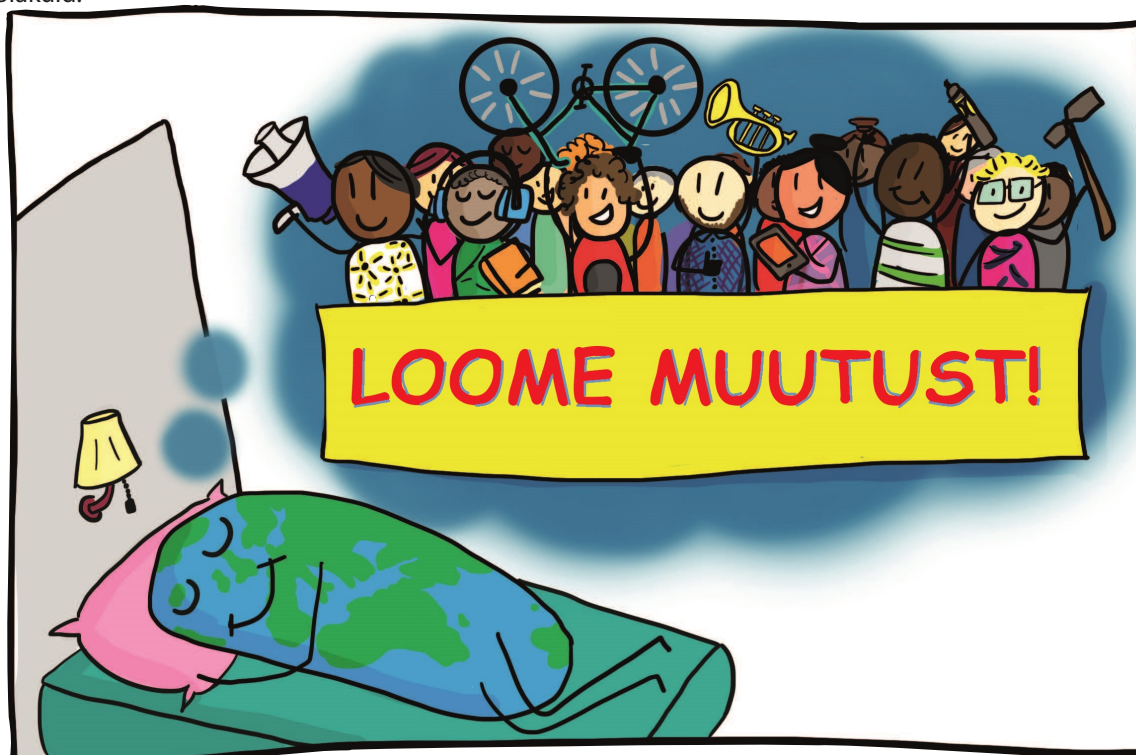
Lootus püsib miljonites ja miljonites meis, kes ütlevad: Ei, ei! Me ei aktsepteeri seda, et te hävitate maailma, me ei aktsepteeri teie relvasid ja teie sõdu...

Me pääseme teie kapitalismisurmade täielikust haardest miljonil erineval viisil. Me ühineme. Me surume süsteemi praod. Me võitleme oma maa eest, inimeste ja muude eluvormide maa eest, enne kui kapitalism selle täielikult hävitab. Me võitleme selleks, et luua lõhe kapitalismi tuleviku, milleks saab olla vaid surm, ning inimkonna tuleviku, milleks saab veel olla elu, vahele. (John Holloway)

Säästva arengu haridus võib mõnikord tunduda vaid „hukatuslike sõnumitena“. Kuigi on oluline, et noored mõistaksid meie planeeti ähvardava kriisi täit ulatust, võib selline sõnum olla liiga meeletu ja jõuetust tekitav. Säästva arengu haridus peab noor inspireerima lootusega, panema neid tahtma tegutseda ning andma neile põhjuse mõelda, et muutuste elluviimine on siiski võimalik!

See peatükk käsitlebki muutuste elluviimist. See käsitleb tegevusi, mis jäävad väljapoole teie noortegrupi haridusliku eesmärgiga tegevusi, hõlmates ehk ka laiemat kogukonda, kuid eelkõige eesmärgiga parandada jätkusuutlikkust – ükskõik kui väikeses mahuski. See paranemine võib toimuda indiviidi tasandil – näiteks vaatavad kõik grupi liikmed üle oma keskkonnamõju ja lepivad kokku selles, mida oma käitumises muuta; see võib toimuda grupi tasandil – näiteks köögiviljade kasvatamine noortekeskuses; või see võib toimuda kohalikul, riiklikul või ka globaalsel tasandil – näiteks lobitöö tegemine valitsuste juures, et need muudaksid energiapolitikat, või kampaaniate korraldamine uute söega või tuumaenergiaga töötavate elektrijaamade avamise vastu.

Oluline on meeles pidada, et need tegevused toimuvad väljaspool tavapärast õpikeskkonda, ning kuna neid tavaliselt ei klassifitseerita „õppetegevusteks“, siis konkreetsete sammude astumine ja tegevuste tegemine võib noortele olla üks kõige rahuldustpakkuvamaid ja tõhusamaid õpikogemusi üldse. Osalejad õpivad selliseid olulisi oskusi nagu koostöö, ühise keele leidmine, planeerimine ja loovus; nad osalevad praktilises uurimistöös, mis süvendab nende huvi ja mõistmist käsitletavate teemade osas, ning nad on tõenäoliselt ka teema osas emotsionaalsed ja motiveeritud, aidates nii selgitada teemaga seotud väärtusi ja hoiakuid.

Teie roll

Selleks, et jätkusuutlikkuse parandamiseks konkreetseid samme astuda, ei ole vaja eriteadmisi ega -oskusi. Kui noored tunnevad teemaga seoses muret, siis nad tahavad midagi ette võtta ning erinevate variantide proovimine, nende üle mõtlemine, kohandamine ja uuesti proovimine ongi juba õppeprotsess – ja ka juba edukas saavutus. Noorsootöötajate ja koolitajate ülesanne ongi pakkuda tuge selles protsessis, jagada vajadusel teavet ja luua koht noortele, kus nad saavad probleemi uurida ning ideid ja vaateid jagada.

Alustage sellest, kus teie grupp paikneb. Selle põhjal, mis neile enim muret teeb, ja millega seoses nad tunnevad, et saavad midagi ära teha, laske neil valida teema, millega nad soovivad tegeleda. Võite alustada ühe siin kirjeldatud tegevusega, et äratada nende huvi ja anda neile ideid, mille kallal töötada; või korraldage lihtsalt ajurünnak, kus noored teevad valiku oma olemasolevate teadmiste põhjal.

Siit peatükist leiata ideid ja soovitusi grupiarutelude juhtimiseks. Võite ka vaadata 6. peatükis olevat jätkusuutlikkuse kontrollnimekirja, milles on toodud võimalikud tegevused.

OMA TEEMA VALIMINE

Jätkusuutlikkus on seotud paljude probleemidega, millest paljusid käsitletakse ka siin toodud tegevuste käigus. Peaksite oma grupil laskma valida teema, mis neid enim häirib, või millest nad enim huvitatud on, või mille osas nad tunnevad, et saavad midagi positiivset ära teha.

Joonisel 14 on toodud valik jätkusuutlikkusega seotud teemasid, mida te võite grupile esitleda. Võite ka paluda neil mõelda või joonistada probleemide kaardi, mis nende arvates on jätkusuutlikkusega seotud – ja lisada hiljem juurde need, mis puuduvad.

Joonis 14. Jätkusuutlikkuse probleemid

Tegevuse ulatus

Tegevuse peale mõeldes on hea tuvastada selle võimalik ulatus. See sõltub nii grupi huvidest kui ka praktilistest kaalutlustest. Näiteks sellest, kas teised sellega kaasa tulevad, kas on probleeme kohalikul tasandil või teisigi kohalikke ühendusi, kui palju aega ja investeringuid grupp saab panustada jne. Tegutseda võib mitmel eri tasandil:

- ▶ isiklikul tasandil: muudatused tehakse enese elus
- ▶ kohalikul tasandil: tegelemine kohalike probleemidega või koostöö kohalike ühendustega
- ▶ globaalsel tasandil: tegutsemine globaalselt näiteks online kogukonnana või tegelemine globaalse probleemiga

Muudatuste tegemine enda elus

Noored peaksid alustuseks endalt küsima: mis muudatusi saan mina teha, et minu käitumine oleks säästvam? See on isikliku muutuse tasand ning paljud jätkusuutlikkusega seotud noorsootöö projektid algavad just sellelt tasandilt. Muudatused võivad olla väikesed ja osalejad ei peaks tundma, et nende käitumine oleks ideaalne või et nad peaksid kõike korruga muutma. Kasulik võib olla ka juba oma harjumuste üle vaatamine ja teadlikkus sellest, millised on nende tegevuste kahjulikud tagajärjed.

- ▶ Võite alustada inspireeriva sõnumi või filmiga või kutsuda oma grupile rääkima aktivisti või mõne keskkonnateadliku eluviisiga isiku. Uurige, mida grupp ja ka selle üksikud liikmed sooviksid teha, ja julgustage neid leidma tegevusi, mida nad saavad oma igapäevaellu kohandada. Tehke koos individuaalseid plaane, jagage neid ja kontrollige regulaarselt, kuidas nende täitmine välja tuleb. Andke ka teistele teada, millega teie grupp tegeleb!

Sissejuhatuseks võib alustada ka mõne eespool kirjeldatud tegevusega, näiteks „Kui suur on minu jalg?“, „Kanavõileib“, „Ahelreaktsioonid“ vms. Esimene tegevus peaks uurima mõningaid osalejate igapäevaseid keskkonda kahjustavaid harjumusi.

Näited individuaalsetest tegevustest

- ▶ Ärge võtke vastu kilekotte ning võtke kaasa oma tass, kui ostate kodust eemal olles jooke.
- ▶ Huvitage sellest, kus ja kuidas teie poolt tarbitavad tooted on valmistatud ning proovige kasutada keskkonnasõbralikumaid tooteid.
- ▶ Ostke kaupa turult.
- ▶ Kompostige rohelised jäätmed: tekitage endale kompostikast või viige oma toidujäätmed kohalikele kompostimisalale.
- ▶ Võimalusel reisige rongi või bussiga, vältides lendamist, kuna lendamine on kõige kliimavaenulikum tegevus, mida üksikisikud teha saavad.
- ▶ Alustage „50 km dieediga“, süües vaid kohalikku ja hooajalist toitu.
- ▶ Sööge vähem liha: liha tootmine panustab olulisel määral kasvuhoonegaaside tekkimisse.
- ▶ Enne printimist mõelge hoolega, kas teil on vaja printida, ja printides kasutage ära paberi mõlemad pooled.
- ▶ Tehke perele ja sõpradele ise kingitusi.
- ▶ Vähendage uute ostetavate asjade arvu.
- ▶ Pange tuled kustu, kui neid vaja ei ole.
- ▶ Kui te telekat või arvutit ei kasuta, lülitage need välja.
- ▶ Käige duši all kiiresti.
- ▶ Jälgige seda, kuidas te oma sõpradega räägite: kas see toetab tarbimist?
- ▶ Muutke oma elu: elage ökokülas või kohalikus säästvas kogukonnas.
- ▶ Uurige kohalikke jätkusuutlikkusega seotud probleeme.

Uurige kohalikke jätkusuutlikkusega seotud probleeme.

„Incredible edible“

Ühendused „Incredible edible“ („Uskumatult söödav“) alustasid tööd 2007. aastal, kui grupp sarnaselt mõtlemaid inimesi soovis parandada oma kogukonda. Nad hakkasid rajama väikeseid ürdiaedu ja kogukonnaplatse. Nüüd toodavad ja töötavad nad koos, koolitavad inimesi põllul, klassis ja köögis ning toetavad kohalikku kaubandust.

www.incredibleediblenetwork.org.uk

Kuigi individuaalsed tegevused on väga olulised, peab neid toetama süsteemne muutus, kui meie eesmärk on lahendada jätkusuutlikkusega seotud probleeme. „Mõttele globaalselt, tegutseda lokaalselt“ võib olla sammuke kaugemal individuaalsest muutusest, kuid siiski hallatavate eesmärkidega.

Võite julgustada oma grupi liikmeid mitte muutma ainult oma isiklikku elu, vaid koos mõjutama ka kohalikku elu. Kohalikud tegevused võivad olla seotud teadlikkuse tõstmisega, võib suunata teisi säästvamalt elama, korraldada nii, et meedia probleemi kajastaks, ja näidata võimalolijatele, et kodanikud jälgivad nende tegevusi ja on probleemi pärast mures.

Osalejates huvi äratamiseks ja nende inspireerimiseks kohalikul tasandil tegutsemiseks kasutage selliseid tegevusi nagu „Kliimakangelase valimine“, „Loodusajakirjanikud“ või „Meie tulevikud“.

Näited kohalikest tegevustest, mida koos grupiga teha

- ▶ Istutage puid oma naabruskonda.
- ▶ Pange kokku aiandusrühm, mis rajab linna või kasutamata platsidele köögiviljaaedu.
- ▶ Olge vabatahtlikuks kohaliku jätkusuutlikkust edendava organisatsiooni juures.
- ▶ Otsige kohti, kus saaks pidada arutelusid teiste noortega (nt koolis).
- ▶ Korraldage roheline eluviisi öppetsükleid, kus saate koos sõpradega öppida säästva eluviisi kohta.
- ▶ Korraldage kohalike üritusi, et tõsta elanike teadlikkust jätkusuutlikkuse osas.
- ▶ Jagage noortega infot huvirühmade ja kampaaniate kohta ning julgustage neid osalema.
- ▶ Võtke kasutusele kohalik valuuta.
- ▶ Võtke osa sotsiaalsetest liikumistest.

Ostke kohalikku kaupa

Budapesti ostukotikogukond (*Shopping Bag Community*) on hea näide kohalikest jätkusuutlikkust edendavast algatusest. Grupp noori võttis ühendust kohalike talunikega ja korraldas nii, et inimesed saaksid osta toitu kohalikest taludest, kust see kokku koguti ja inimesteni toimetati. Kogu süsteemi juhtisid vabatahtlikud entusiastid, kes kulutasid nädalas mitmeid tunde oma aega, et koordineerida kauba liikumist talunikega, võtta vastu tellimusi, korraldada köögiviljade, piima- ja lihatoodete, hoidiste, pagaritoodete jm kogumine ja jaotamine.

Muutuse elluviimine globaalsel tasandil

Maa tund

Maa tund toimub igal aastal märtsikuu viimasel laupäeval. Selle eesmärk on tõsta inimeste keskkonnateadlikkust ja panna inimesed tegema väikeseid igapäevaseid tegevusi säästvuse parandamiseks, mille lõpuks kokku on väga suur mõju. Maa tunni ajal palutakse inimestel panna tuled üheks tunniks kustu. Maa tund on äärmiselt „nähtav“ sümbolne tegevus, millega miljonid inimesed saavad hõlpsasti liikuda ja näidata, et hoolivad meie planeedist. Rohkem infot: www.earthhour.org

See on tase, kus me globaalse tegevusega püüame inimkonda säästvamaks muuta. Mõnikord jäävad need teemad noortele kaugeks: nende jaoks võib olla keeruline näha, kuidas on nemad seotud Hiina inimeste, Brasiilia vihmametsade või Vaikseks ookeanis ujuvate plastsaartega.

Seotust enamike globaalsete teemadega on noortele siiski üpriski lihtne selgitada – ja paljud siin toodud tegevused on ka nii välja töötatud, et nad seda teeksid. Enamik sellest, mida me iga päev sööme, seljas kanname ja kasutame, ühendab meid inimestega kõikjalt maailmast ja jätab „keskkonnajälje“. Meie igapäevased harjumused on alati vaid samm eemal ühest või mitmest kõige põletavamast keskkonna- või sotsiaalprobleemist. Noosootöötaja või koolitajana saate noori julgustada ja toetada neid seoseid nägema ning uurida nende reaktsiooni mõnede nende probleemide osas.

Peaaegu kõik siin toodud tegevused rõhutavad seost meie igapäevaelu ja globaalsete probleemide vahel. Näiteks tegevus „Moe hind“ käsitleb meie poolt kantavate rõivaste sotsiaalset ja keskkonnakulu; tegevus „Tee järgmine samm“ käsitleb kliimamuutuste mõju ja keskkonna hävimist lastele kõikjal maailmas; tegevus „Kalastusmäng“ käsitleb tööstusliku kalanduse tavasid. Kasutage neid tegevusi selleks, et näidata oma grupi liikmetele, et nende käitumine nende koduriigis mõjutab inimesi ka teistes maailma paikades.

Näited tegevustest globaalsel tasandil

- ▶ Ühinege globaalse kampaaniaga või grupiga, mis tegeleb jätkusuutlikkuse probleemiga.
- ▶ Looge globaalse liikumise kohalik ühendus ja hakake tegustema.
- ▶ Koguge raha globaalseteks eesmärkideks.
- ▶ Jagage oma tegevuste tulemusi sotsiaalmeedias oma sõpradega üle kogu maailma.
- ▶ Uurige, mõistke, õppige ja jagage seda, mis maailmas toimub.
- ▶ Paluge kohalikel või riigi tasandi poliitikutel esitleda teie vaateid rahvusvahelistel kogunemistel.
- ▶ Näidake solidaarsust üles inimeste suhtes, kes võitlevad looduskeskkonna kaitse eest maailma erinevates paikades, nt allkirjastage veebis petitsioon, tõlkige jätkusuutlikkuse ja keskkonnaga seotud infot eesti keelde, jagage seda oma võrgustikes või ühinege protestide või demonstratsioonidega.
- ▶ Ühinege protestidega, mis toetavad jätkusuutlikkust. Protestid võivad olla ka loovad tegevused.

Greenpeace: inspireerib muudatuste tegemist juba üle 50 aasta

Greenpeace'i kampaaniad on sundinud ettevõtteid ja valitsusi muutma oma lähenemist, mistõttu on võetud meetmeid rohelisema ja rahulikumale tulevikule tagamiseks kogu inimkonnale. Greenpeace'i aktivistid on tavalised inimesed, kes on keskkonna kaitsmiseks valmis tegema erakordseid asju. Nende aktivismi tulemusena on ettevõtted olnud sunnitud oma tegevusi muutma, valitsused on oma seisukohti muutnud – ja keskkond on sellest võitnud. Näiteks on Greenpeace'i aktivistide tegevused suutnud muuhulgas edukalt peatada söekaevanduste tegevust, järkjärgult kaotada toksiliste kemikaalide kasutamist, keelata radioaktiivsete jäätmete viskamise merre ja lõpetada kaubandusliku vaalapüügi.

Rohkem Greenpeace'i võidukaid kampaaniaid leiate leheküljelt: www.greenpeace.org/international/history/

KAMPAANIAD JA PROPAGEERIMINE

Enamiku eelmises osas kirjeldatud tegevusi saab ette võtta (või vähemalt ette valmistada) ühe sessiooni jooksul. Kampaania võib võtta kauem aega, see nõuab ka püsivust ja tihti ka erinevaid taktikaid. Selle eesmärgid võivad olla ambitsioonikamad ja hõlmata muudatusi poliitikas või isegi muudatusi süsteemi tasandil. Tihti on kasulik (kuigi see ei ole esmatähtis) kaasata protsessi tugielemendina ka kogenumaid organisatsioone või alustuseks osaleda juba olemasolevas kampaanias, et saada juurde enesekindlust ja oskusi.

Kui noored on motiveeritud pikemaajalise muutuse elluviimiseks, võivad nad vabalt sellistes tegevustes osaleda. Näiteks:

- ▶ kampaania, mis veenab koole keelustama müügiautomaate, kus müüakse ebaeetiliste suurfirmade tooteid;
- ▶ töötamine koos kohalike organisatsioonidega, et nõuda linnavalitsust tagama ressursse erinevalt sorteeritud prügi kokku korjamiseks linnast;
- ▶ tõendite kogumine õhu kvaliteedi kohta ning kogutud teabe kasutamine, et veenda omavalitsust mitte ehitama autoparklat noortekeskuse lähedale;

- ▶ koostöö keskkonnaorganisatsioonidega, et teha lobitööd selle heaks, et säästva arengu haridus võetaks koolide õppekavasse;
- ▶ koostöö teiste Euroopa noorteorganisatsioonidega tagamaks, et rahvusvahelised kaubanduslepingud toetaksid jätkusuutlikkuse eesmärke.

Kosovo liikumine "Science for Change"

Kosovo¹ on Euroopas üks saastatumaid piirkondi. Seoses sellega panid 2014. aasta juunis seljad kokku järgmised organisatsioonid: internet.artizans, UNICEF InnovationsLab Kosovo, Transitions ja Peer Educators Network, mida toetas ka Tšehhi Vabariigi ülemineku edendamise programm, eesmärgiga luua esimene kodanike teadusalgatus: "Science for Change" (teadus muutuste heaks). Aprillini 2016 toimus ScienceforChange pilootprojektina, andes noortele oskusi õhukvaliteedi seireks ja õhusaaste mõõtmiseks kolmes erinevas paigas Kosovos.

2016. aastal muutus organisatsioon noorte poolt juhitavaks keskkonnaliikumiseks ja on laiendanud oma haaret, lisades oma tegevuste hulka mitteformaalse keskkonnahariduse, õhukvaliteedi seire, mobilisatsiooni ja kampaaniate korraldamise. Kosovo liikumine "Science for Change" on olnud edukas mitmel rindel, aidates muuhulgas läbi oma kampaania „Päästke meie lapsed nähtamatu mõrvari käest“ muuta avalikku arvamust õhukvaliteedist.

2017. aastal avas "Science for Change" liikumine koos kohaliku valitsusevälise organisatsiooniga Peer Educators Network esimese roheliste koolide kogukonna FaikKonica algkoolis. Algatuse üks eesmärke oli harida õpetajaid, õpilasi ja lapsevanemaid õhukvaliteedi seire osas nende keskkonnas.

TEGEVUSE PLANEERIMINE

Iga väiksemgi tegevus nõuab planeerimist, seega peaksite te veenduma, et noored planeerivad kogu protsessi algusest lõpuni. Noorsootöö üks olulisemaid põhimõtteid on, et noored peaksid olema nende otsuste keskel, mis neid endid mõjutavad: see tekitab suurema omaniku- ja vastutustunde.

Selles osas tutvustame mõningaid praktilisi samme, mis abistavad noori jätkusuutlikkusega seotud tegevuse planeerimisel. Need aitavad grupil püsida teemas, mistõttu on eesmärgi saavutamine tõenäolisem.

Millise probleemiga soovite tegeleda?

Teema valimine:

- ▶ otsustage koos grupiga, milline teema neile kõige enam muret valmistab või millise teema puhul nad tunnevad, et saavad kõige rohkem ära teha;
- ▶ tehke ajurünnak ideede genereerimiseks. Lõpus võib toimuda hääletus, kuid kõige parem oleks, kui kogu grupp oleks üksmeelselt ühe valiku poolt;
- ▶ grupi poolt valitud teema võib olla globaalne probleem, näiteks kliimamuutus, või see võib olla noortegrupi tasandil teema, näiteks kui palju energiat kulutab noortekeskus. Ükskõik, milline teema valitakse, tuleks teil pärast algse valiku tegemist anda noortele ülesanne joonistada probleemipuu, et teemat üksikasjalikumalt lahti kirjutada. See annab osalejatele selge arusaama probleemist ja aitab järgmiste sammude planeerimisel.

Kuhu te tahate jõuda?

Kuhu te tahate jõuda?

- ▶ Kuhu te tahate jõuda?
ja mõelge, mida te ootate oma tegevuse spetsiifiliste tulemustena – mitte lõplikku muutust, mida te loodate saavutada. Näiteks korraldate te väga saastunud priikonnas teadlikkuse tõstmise ürituse, mille tulemusena te suudate kohalikes äratada huvi ja panna nad muretsema saaste pärast, mis paneb nad mõtlema sellele, kas nad peaksid igapäevaselt oma autot vähem kasutama, kuid tegevuse tulemusena ei pruugi kohe paraneda õhu kvaliteet;

---

1. Kõiki viiteid Kosovole, nii territooriumile, asutustele või elanikele, mõistetakse selles tekstis täielikult vastavalt ÜRO Julgeolekunõukogu otsusele 1244, ilma et see piiraks Kosovo staatust.

- ▶ Ydjb['Sa] ehö[hSV hö[_ S'] gV fgW_ geW a^S` ä[fV]eädY_ [eW,
 , eSSVS' " S^] [dS bW]feaa` [W
 , 'SYSVS# "] ^WV[ef hö[[Xa VZfW
 , hächSfS gge[f] _ VW Ydjb[
 , Wbb[VS] a]] g] aZfg_ [W] aZS'f] g ba f[f] gYS

Kes on teie sihtgrupp?

FVWfVWVhge a` föWäa [eWf eS\_ \_ eWV\_ ggfgewegg` Set _ [VS fWeeah[fW` äZSž EWW] [V'Sef[_ ö'gfST
 [[Vef [eV[ ] g[eWVW]bdggY[ ] aZWögVS` W VV [ ] VefVWVWV_ S ú'Wöb'f]] WafegewV fWVSVž

E[ZfYdjbWhö[T a^S] S daZ]W_] g[ú] ež A g'f Wa` fghSefSVS Ydjb[V hö[ú] e] [e] gVf] WVW [fWeeah[fW
 YögVSt` [ Y \_ ö'gf \_ [VS fWeeah[fWVW fVWfVWVhge` VVWShS'VS] ež

@ä[fV]e hö[T Ydjb fghSefSVS úZWhö[_ [fg`ädY_ [efVef eZfYdjb[VVefž

Sihtgrupp	Soovitud mõju
=aZS'f] gV f' ` SWS` [ ] gV	3^] [dSefShSV _ VVWbW]feaa` [
Aef^NSV egbVd_ Sd] W]e	@ögefghSV _ [ffWaf_ S] SgTS_ äd[J faafVW
=aZS'f] gV S'S^VZW	3hS^ShSV bdVef[fVefW_ VVWVWVhgeW] aZfS
>[` SbVš	@ögef gT] aZfg_ St W SdgfSVS öZgeSsefV] ue_ gef

Mida te sihtgrupi mõjutamiseks teete?

E[[fgV]e bS]] S bS` S eWV_ [VS Ydjb fWVW] g'f fWVž HS[fgV fWVhge hö[T] gg'gVS úZFWädY_ [efVef
 ] SfWaad[SfVef,

- ▶ 'SZWVgefVWV_ a` efdVd\_ [ W ` ä[fV]e dää] [[WeääefhSfVef] Sehng_ WVaV[fVef hö[S'fVd Sf[[heVWef
 W Vd[[S^] SfVef-
- ▶ fVSV'f] geWföef_ [W ` ä[fV]e W V VZfWWSYS_ [Whö[ShS'f]] geWVS dää] [[W
- ▶] aa f'S_ [Wfg' V[VW'ät[h[[[Whö[föö] aVSVW] adS'VS_ [WT 'aY[baef[fgfWhö[Sdf] f'fW] [d'gfS_ [W
- ▶ 'aT[föö fVWV_ [WbúúVWé_ ö'gfSVS ba f[f] g[V hö[hö] g^a^VhS[V [e] g[V ` ä[fV]e] [dSVW] [d'gfS_ [eW
 hö[ ] aZfg_ [efW] adS'VS_ [eWVWVhö[_ [` VefhS' [ed' Y] a` S] aaea V]g'W
- ▶ bdfVef' [[WS ShS'f] gV fWVhgeW' ` ä[fV]e 'úúS] SSeS\_ VVWShS'VgeW' \_ Sef[ f'fä` ShSfVef[ed] aZS
 Zö[hS_ [eVefhö['S_ ShSe_ VVWShS'VgeW'ž

Kontroll: kuidas peaks muutus eelduste kohaselt toimuma?

7` W] g[ fVWVhgeWb'S` Wd_ [eVVS WSe] 'äZVWV_ öWVWb[egf eWVWVW] Se fVWWhS'fgV_ WVaV fä[VST
 eVVS Wé_ äd [ ] [VS fWeeah[fWeShgfSVSž @ä[fV]e] g['SYsfShSV 'W V VZW bVš] e[V hWV_ S [[Vef _ [fWV
 aef_ S] SgTS_ äd[J faafVW] e[e]

- ▶] gea V]e ö[YW] aZf eVefS'f V' [[VefWa V]e SWS/S` W VV] äW a V]eV hSTSVfi W höffS W V VZf
 'Shö[Tž a^S] SYdjb[f] _ VVVS hVefWWS1
- ▶] g[VsefWeSSfMá^S] [V'SV'f W [[VefW V V VZWa VhSf fV]ef['aVhSV1
- ▶] g[VsefWeSSfWVSe] S' VS fWV_ S] [[dWaa_ g'fegefi [^ S W fVá V]e fW[[YS bVš'Wú]] [h 'S V]bS' V]e
 [[Vef W V ZS'hSef[fg' V_ S1
- ▶ _ [^f WbVš] ea W_ S W V VZW] g'g` Vge' [ [W a'g'f eW eö` SV] aZWe[^ S 'ää] eV1
- ▶] g[VsefWeSSfM [[VefWVWV]efVZS' _ [VS` SV bädSef 'W V VZWgYW_ [ef fVWV_ SbVš] eV1
- ▶] SefWeSS] e[fWV]ef['S eWV] g'g` Vgef W V hS'f] W V [bVš^há^Sefbaa f a_ SYdjb[fVef[V S1

Praktilised küsimused

7` WeVSt ] g[ fVWVhgeWb'S` Wd_ [eVVS WSe] 'äZVWV_ öWVWb[egf eWVWVW] Se fVWWhS'fgV_ WVaV fä[VST
 eVVS Wé_ äd [ ] [VS fWeeah[fWeShgfSVSž @ä[fV]e] g['SYsfShSV 'W V VZW bVš] e[V hWV_ S [[Vef _ [fWV
 aef_ S] SgTS_ äd[J faafVW] e[e]

- ▶ fVZ] W [V] [d.] öY[ef _ SfVas[VVef _ [VS fVhS'SfW'S] gef fW WV eSSfVf

- ▶ tehke nimekiri ülesannetest, näiteks materjalide hankimine, bännerite valmistamine, lendlehtede kujundamine, raha kogumine jms;
- ▶ määrake igale ülesande tegijateks kindlad isikud, nii et igal ülesandel oleks vähemalt üks vastutav korraldaja;
- ▶ leppige kokku ajakavas;
- ▶ veenduge, et kõik on oma rolliga rahul, ja kontrollige üksteist ka regulaarselt.

Hindamine ja kokkuvõte

Pärast iga tegevust on oluline koos maha istuda ja arutleda, kuidas asjad läksid. Küsige grupilt, mis läks hästi, mida nad enda arvates saavutasid ja mida oleksid võinud paremini teha. Varuge selleks piisavalt aega ja andke osalejatele aega oma tunnete jagamiseks. See aitab tugevdada meeskonnavaimu ja seda saab kasutada ka hüppelauana tulevaste tegevuste planeerimiseks.

SeedsforChange on kogenud kampaaniakorraldajate ja ühistute algatus, mis pakub tuge gruppidele, kes võitlevad ebaõigluse vastu ja otsivad alternatiive. Nemad pakuvad koolitusi, abi, veebiressursse ja muud tuge kampaaniatele, kogukonnagruppidele ja ühistutele. SeedsforChange on välja töötanud mitmeid juhendeid (sisaldavad juhiseid konkreetseteks tegevusteks) toetamaks organisatsioone ja gruppe, mis tegelevad jätkusuutlikkuse küsimustega.

www.seedsforchange.org.uk

---

6. peatükk

Jätkusuutlikkuse kontrollnimekiri

Youth and Environment Europe (YEE) on platvorm Euroopa noorteorganisatsioonidele, mille eesmärk on julgustada noori tegelema keskkonnakaitsega. Organisatsiooni säästvama igapäevaelu saavutamiseks kasutatakse järgmisi tööriistu:

- ▶ jätkusuutlikkuse poliitika: suunised, kuidas võrgustik peaks korraldama oma tegevusi võimalikult keskkonnasõbralikul viisil, saadaval aadressil <https://bit.ly/2CSgWRd>;
- ▶ kontori ökokaardistamine: enesehindamise tööriist, et analüüsida ja hallata organisatsiooni keskkonnasõbralikkust, hõlmab kõiki kontori töötajaid;
- ▶ siseaudit: tööriist selleks, et vaadata üle organisatsiooni töö (nt sekretariaadi ja juhatuse töö) ning teostada seiret selle üle, kas organisatsioon järgib keskkonnasõbralikkuse ja jätkusuutlikkuse põhimõtteid.

Käesolev peatükk käsitleb seda, kuidas jätkusuutlikkuse kohta õppides säästev olla. Ükskõik, kas juhite noorteklubi, kohalikku projekti või korraldate rahvusvahelist noorteüritust, siin toodud kontrollnimekiri aitab teil meeles pidada mõningaid praktilisi samme jätkusuutlikkuse tagamiseks teie tegevustes.

Soovitused ja ettepanekud on jaotatud kolme kategooriasse:

- ▶ juhtimis- ja töövõtted
- ▶ kontori ja noorteruumi haldamine
- ▶ kohalikud ja rahvusvahelised noortekogunemised, -vahetused ja -projektid

Neid kategooriaid võib kasutada kontrollnimekirjana planeerimise ning projektide või tegevuste korraldamise erinevates etappides. Selles peatükis kasutatud allikateks olid võrgustikud SmartCSOs (2011) ja DARE Greener.

JUHTIMIS- JA TÖÖTAVAD

- ▶ Rääkige oma organisatsiooni väärtustest. Püüelge selle poole, et viljeleda ja kinnistada sisemisi väärtuseid: oma olemuslikult selliseid olulisi asju nagu koostöö, võrdsus ja kogukonnatunne.
- ▶ Olge tähelepanelik õppeprotsesside suhtes oma organisatsioonis. Kas need hõlmavad kõiki võrdselt? Kas inimesed on teotahtelised? Kas inimesed tunnevad end ohutult?
- ▶ Püüdke saavutada konsensust ja harrastage demokraatliku otsuste tegemist.
- ▶ Looge enda organisatsioonile inspireeriv jagatud visioon ühiskonna tuleviku kohta. Kui jagate oma grupi lootusi võrdsema, õnnelikuma ja vähem ressursinäljase maailma kohta, tugevdab see teie organisatsiooni jätkusuutlikkusekultuuri.
- ▶ Hinnake ja mõtisklege enda grupi jätkusuutlikkuse saavutuste peale, mis põhinevad kokkulepitud eesmärkidel.
- ▶ Valige oma organisatsioonile eetiline pank, mis ei investeeeri ökoloogiliselt või sotsiaalselt vastutustundetutesse ettevõtetesse.
- ▶ Tehke koostööd teiste organisatsioonide ja gruppidega. Olge tähelepanelikud olemasolevate struktuuride või institutsioonide osas, mis soodustavad konkurentsi ja killustatust. Ehitage võrgustikke ja olge osake globaalsest jätkusuutlikkuse liikumisest.
- ▶ Kui otsite rahastust (eriti eraettevõtetest), siis kontrollige, et see ettevõtte või rahastamisallikas on eetiline ja keskkonnasõbralik.

KONTORI JA NOORTERUUMI HALDAMINE

Kontoritarbed ja materjalid

- ▶ Ostke kontoritarbeid sotsiaalselt ja keskkonna seisukohalt vastutustundlikelt kohalikelt ettevõtetest.
- ▶ Valige pastakad, milles ei ole plasti, kasutage taastäidetavaid või keskkonnasõbralikke markereid, marke, liimi, teipi jms.;
- ▶ Valige kampaaniate korraldamisel õiglase kaubanduse raames ning orgaanilisest puuvillast valmistatud T-särke ja kotte.

Noorteruumi rajamine

- ▶ Otsige rohelisi alternatiive oma ruumi mööbeldamiseks: kasutage taaskasutatud või kohalikult valmistatud ökoloogilise päritoluga mööblit.
- ▶ Valmistage ise oma mööbel, vaibad, tassid jms, kasutades selleks looduslikke või taaskasutatud materjale: uurige koos teistega erinevaid tehnikaid, korraldage töötuba, võtke ühendust kohalike käsitööliste või taaskasutusgruppidega.
- ▶ Kui te peate ostma uut mööblit, otsige tooteid, millel on FSC (Forest Stewardship Council) või samaväärne märgis, mis tähistab seda, et antud toote valmistamiseks pärit puit on tulnud säästlikult majandatud metsast.
- ▶ Toidu valmistamiseks võite ehitada aeglaselt küpsetava poti või puudega köetava väliahju. See annab juurde uusi oskusi ja teadmisi ning säästab elektrit või gaasi.
- ▶ Rajage oma köögiviljapeenar või kasvatage noortekeskuse ümber pottides köögivilju. Korraldage ka vihmavee kogumine hoone ümber ja kasutage vihmavett aia kastmiseks.
- ▶ Tehke kompostihunnik ja komposteerige oma toidujäätmed (komposti saab hiljem kasutada aias).
- ▶ Kasutage vett säästvaid tualetipotte.
- ▶ Toetage väiksemaid organisatsioone, lubades neil kasutada enda kontoriruumi (juhul, kui teil on üleliigseid ruume): reklaamige see välja ühiskondliku ruumina mõttekaaslastele.
- ▶ Kui jagate oma ruume/kontorit teiste organisatsioonidega, pange paika kuupäev, mil kogu maja teeb „jätkusuutlikkuse sööstu“, nt paigaldab taaskasutatavatele materjalidele prügikastid, kaevab aias või istutab taimi või koostab energiakasutuse auditit.
- ▶ Võtke osa kohalikust Maa päevast ja muudest keskkonnapäevadest, pakkudes oma ruume välja kogukonnaürituste jaoks.

Informatsioon ja tehnoloogia

- ▶ Võimalusel valige keskkonnasõbralik internetiteenuse pakkuja või otsige ettevõtte, millel on paika pandud eetikapoliitika või mis on toetanud kohalikke sotsiaalprojekte.
- ▶ Uute seadmete soetamisel jälgige, et need oleksid kõrge energiatõhususe klassiga; kontrollige, et ettevõtted, millelt te seadmed ostate, ei oleks seotud tegevustega, mis kahjustavad keskkonda või kohalikke kogukondi (nt kaevandamine).
- ▶ Veenduge, et arvutid lülitatakse alati välja, kui neid ei kasutata (nt ööseks).
- ▶ Kasutage oma arvutites avatud lähtekoodiga tarkvara.
- ▶ Kasutage oma töö jagamiseks ja sellele juurdepääsu tagamiseks mittetulundusühingu Creative Commons pakutavaid lahendusi.
- ▶ Olge veebisuhtluses sotsiaalselt ja keskkonna seisukohalt teadlik; propageerige võimalusel alati solidaarsust ja jätkusuutlikkust.

Veekasutus

- ▶ Nõudepesumasina ostmise asemel peske nõusid parem kraanikausis.
- ▶ Nõude pesemisel pange kork kraanikausi äravoolu ette ja ärge laske veel asjata joosta.
- ▶ Tualetis jälgige loputamist: võimalusel valige poolik loputus.
- ▶ Suviti pange kraanivesi pudelitesse ja hoiustage see külmikus. Vältige kraanivee liigset voolamist selleks, et saada kraanist väga külma vett.

Energiakasutus

- ▶ Kui teil on võimalus valida oma energiapakkuja, valige see, kes kasutab kõige rohkem taastuvatest allikatest pärinevat energiat.
- ▶ Kasutage säästlikke lambipirne.
- ▶ Enne mistahes elektroonikaseadmete hankimist, kaaluge, kas teil on neid tõesti vaja.

- ▶ Kasutage õhukonditsioneerid vaid vajadusel.
- ▶ Vältige koosolekuruumide vms ebavajalikku kütmist: selle asemel kandke hoopis sooje rõivaid! Seadke toa temperatuur nii madalaks kui võimalik.
- ▶ Kasutage valgust ökonoomselt ja nutikalt. Ei ole mõtet valgustada kogu ruumi, kui te töötate ainult ühes nurgas. Kasutage võimalusel alati päevavalgust elektrivalguse asemel.
- ▶ Veenduge, et olete tihendanud kõik kohad, kust tuul võib sisse puhuda, ja et nii hoone kui ka kõik ruumid on korralikult soojustatud. See aitab saavutada suure energiasäästu.

Jäätmekäitlus ja taaskasutus

- ▶ Proovige vältida asjade äraviskamist (prügimäele). Kasutage ühekordsete asemel korduvkasutatavaid tasse, taldrikuid, kausse ja söögiriistu.
- ▶ Valige esemed, millel on vähem pakendit.
- ▶ Taaskasutage ja parandage kõike, mida te saate.
- ▶ Eraldage kõik jäätmed, mida saab ringlusse võtta, sh orgaanilised jäätmed.
- ▶ Pange üles sildid, mis aitavad külalistel ja uutel töötajatel õppida selgeks „taaskasutuse reeglid“.

Paberi kasutus

- ▶ Printige ainult siis, kui see on tõesti vajalik.
- ▶ Mitteametlike asjade printimiseks kasutage vanapaberit ja printige paberi mõlemale küljele.
- ▶ Printige ametlikud kirjad, lepingud jms kahepoolset.
- ▶ Kõik paberid, millele on prinditud vaid ühele poole, tuleks koguda vanapaberina või kasutada paberi teist poolt tulevikus printimiseks. Võite printimiseks kasutada ka ühele poole prinditud kirju, mille olete saanud väljastpoolt.
- ▶ Taaskasutage ümbrikke, kleepides vana aadressi üle.
- ▶ Toimetage dokumendid enne nende välja printimist, et vähendada prinditavate lehekülgede arvu (võtke välja kõik tarbetu tekst, tehke kitsamad veerised, kasutage väiksemat fonti jms).

Koristamine

- ▶ Kasutage koristamisel ja nõude pesemisel keskkonnasõbralikke tooteid. Proovige teha ise puhastusvahendeid, näiteks kasutage äädikat, sidruneid või söögisoodat.
- ▶ Kui hoonet koristab koristusettevõte, püüdke nendega läbi rääkida toodete osas, mida nad kasutavad.
- ▶ Selle asemel, et kasutada tualetis ebatervislikke õhuvärskendajaid, segage veest, natukesest alkoholist ja eeterlikest õlidest pritspudelisse kokku looduslik õhuvärskendaja.
- ▶ Veenduge, et koristamise kohustus on kõigil grupi liikmetel.

KOOSOLEKUD JA KOKKUSAAMISED

Reisimine ja transport

- ▶ Julgustage osalejaid vähendama lendude arvu, vältima ümberistumisi ja kasutama lennukite asemel pigem kaugliinibusse või ronge.
- ▶ Reisieelarvet koostades eraldage rohkem raha rongi- ja bussipiletitele.
- ▶ Võimalusel kasutage reisimise asemel telefoni ja/või videokonverentsi võimalust koosolekute pidamiseks.
- ▶ Kui te reisite grupina, kasutage ühistransporti, jalgrattaid või lühemate vahemaade korral jalutage.
- ▶ Ärge soodustage autoga sõitmist. Kui auto on ainus olemasolev variant, jagage autot.
- ▶ Kui ürituse kohta ei ole võimalik minna ühistranspordiga, korraldage auto jagamine ja määrake inimeste pealevõtmise punktid.

Kokkusaamiskoha valimine

- ▶ Püüdke valida kohad, mis kasutavad keskkonnasõbralikku energiat, vett ja toidlustust.
- ▶ Jälgige ühistranspordi ühendusi: kas osalejad saaksid kohale ja ära ühistransporti kasutades?

- ▶ Toetage ökokülasid ja säästvaid kogukondi, korraldades oma projekte seal.
- ▶ Otsige võimalikke seoseid kohaliku kogukonnaga, kaasake kohalikke oma projekti ja kasutage kohalikke ressursse: eksperte, toitu ja teenuseid.
- ▶ Veenduge, et kõik osalejad mõistavad ja järgivad teie suuniseid energia, vee ja teiste ressursside kasutamise osas.

Kohtumise ajal

- ▶ Leppige osalejatega juba enne kokku, milliste põhimõtete järgi te tahate koosolekul tehtavat tööd suunata. See võib hõlmata käitumist, ressursside kasutamist jne.
- ▶ Olge teadlik enda töö keskkonnakulust: kasutage pabertahvliit ökonoomselt, kirjutage mõlemale poole ja piirake projektorite ja sülearvutite kasutamist, lülitades need välja siis, kui neid ei kasutata.
- ▶ Kui ilm lubab, kaaluge koosoleku pidamist õues.
- ▶ Püüdke tagada, et kohalik kogukond saab teie üritusest majanduslikku, sotsiaalset ja keskkonnaalast kasu nii selle ajal kui ka pärast seda.
- ▶ Vähendage paberi kasutamist nii palju kui võimalik. Selle asemel, et kõigile koopiaid printida, esitage kogu üldinfo nähtavas kohas, suure fondiga, või suunake osalejad vaatama teabe elektroonilist versiooni.
- ▶ Plastist nimesiltide kasutamise asemel kasutage paberteipi ja kirjutage osalejate nimed teibile markeriga.
- ▶ Julgustage osalejaid võtma kaasa oma pastakaid, kirjutusaluseid ja tasse.

Toitlustus

- ▶ Pakkuge tervislikku, kohalikku ja hooajalist toitu, mis on võimalusel valmistatud koosoleku toimumise kohas.
- ▶ Hankige kohalikku toorainet: toetage värsket ja orgaanilist kaupa pakkuvaid väikeseid kohalikke ettevõtteid, vältige töödeldud ja pakendatud toitu.
- ▶ Pakkuge peamiselt taimetoitu, sh ka vegan toitu.
- ▶ Suupisteteks pakkuge kohalikke hooajalisi puuvilju, pähkleid või küpsetisi. Vältige rahvusvaheliste ettevõtete toodetud suupisteid.
- ▶ Valige õiglase kaubanduse tee ja kohv, kohalik taime- ja puuviljatee või viljakohv.
- ▶ Tellige toidu kogused võimalikult täpselt, et vältida jääkide teket.
- ▶ Joogiks valige kraanivesi või kohalik taimeteed ja limonaad, ärge pakkuge pudelivett ega muid pudelites jooke.
- ▶ Vältige plekkpurkidesse ja kombineeritud materjalidesse pakitud toite ja jooke.
- ▶ Kui sööte väljas, valige restoran, millel on eetiline sotsiaal- ja keskkonnapoliitika.
- ▶ Ärge kasutage ühekordselt kasutatavaid plasttopse.

Kasutatud kirjandus

Barley A. (2001), *Battle of the image*, New Statesman, available at www.newstatesman.com/node/153475, accessed 16 February 2018.

BBC News (2007), *Tracking the true cost of cotton*, available at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6612677.stm>, accessed 16 February 2018.

California Academy of Sciences, *Sustainable fishing*, available at www.calacademy.org/educators/lesson-plans/sustainable-fishing, accessed 16 February 2018.

Chapman S., McPhee P. and Proudman B. (1995), "What is experiential education?", in Warren K. (ed.), *The theory of experiential education*, Kendall/Hunt Publishing Company, Dubuque.

CorpWatch (2001), *Greenwash fact sheet*, available at www.corpwatch.org/article.php?id=242, accessed 16 February 2018.

Corporate Europe Observatory (2015), *EU emissions trading: 5 reasons to scrap the ETS*, available at <https://corporateeurope.org/environment/2015/10/eu-emissions-trading-5-reasons-scrap-ets>, accessed 16 February 2018.

Council of Europe (2012), "Compass: manual for human rights education with young people", Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Economic and Social Council (2002), *General Comment No. 15: the right to water*, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, available at www2.ohchr.org/english/issues/water/docs/CESCR_GC_15.pdf, accessed 16 February 2018.

European Commission (2011), *The EU ETS is delivering emission cuts*, available at https://ec.europa.eu/clima/sites/clima/files/docs/factsheet_ets_emissions_en.pdf, accessed 16 February 2018.

European Environment Agency (2017), *Climate change impacts in Europe*, available at www.eea.europa.eu/soer-2015/europe/climate-change-impacts-and-adaptation/climate-change-impacts-in-europe/view, accessed 16 February 2018.

FAO (2010), *Tuna: a global perspective*, available at www.fao.org/docrep/017/ap939e/ap939e.pdf, accessed 16 February 2018.

Forbes G. (2015), *Not just tuna: the truth behind the world's biggest tuna company*, Greenpeace, available at www.greenpeace.org/archive-international/en/news/Blogs/makingwaves/Thai-Union-not-just-tuna/blog/54299/, accessed 16 February 2018.

García San José D. (2005), *Environmental protection and the European Convention on Human Rights*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Global Footprint Network, *Earth Overshoot Day*, available at www.footprintnetwork.org/our-work/earth-overshoot-day, accessed 16 February 2018.

Global Footprint Network (2003), *The ecological cost of human development*, available at www.footprintnetwork.org/2013/09/26/ecological-cost-human-development, accessed 16 February 2018.

Global Footprint Network (2017), *National footprint accounts*, available at <http://data.footprintnetwork.org>, accessed 16 February 2018.

Greenpeace (2012), *The hidden secret of canned tuna*, available at www.greenpeace.org/korea/Global/korea/publications/reports/oceans/2012/sep-2012-the-hidden-secret-of-canned-tuna-eng.pdf, accessed 16 February 2018.

Greenwashing Index, *About greenwashing*, available at www.greenwashingindex.com/about-greenwashing, accessed 16 February 2018.

Holloway J. (2015), *Opening speech*, available at <https://davidcharles.info/2015/01/john-holloway-opening-speech>, accessed 16 February 2018.

Investopedia, *Greenwashing*, available at www.investopedia.com/terms/g/greenwashing.asp, accessed 16 February 2018.

McDowell R., Mason M. and Mendoza M. (2015), *AP investigation: are slaves catching the fish you buy?* Associated Press, available at <https://apnews.com/b9e0fc7155014ba78e07f1a022d90389/ap-investigation-are-slaves-catching-fish-you-buy>, accessed 16 February 2018.

National Youth Council of Ireland (2015), *The Sustainable Development Goals and youth*, available at www.youth.ie/sites/youth.ie/files/SDGs_Youth_Resource%20_Pack.pdf, accessed 16 February 2018.

Ruth Cohn Institute for TCI International, *What is TCI*, available at www.ruth-cohn-institute.org/what-is-tci.html, accessed 16 February 2018.

Sipos Y., Battisti B. and Grimm K. (2008), "Achieving transformative sustainability learning: engaging head, hands and heart", *International Journal of Sustainability in Higher Education* Vol. 9 Issue 1, pp. 68-86.

Smart CSOs (2011), *Effective change strategies for the Great Transition*, available at www.smart-csos.org/images/Documents/Smart%20CSOs%20Report%20english.pdf, accessed 16 February 2018.

Turner T. (2004), "How big is my ecological footprint?", in Grant T. and Littlejohn G. (eds), *Teaching green – The middle years*, New Society Publishers, Vancouver.

UNESCO (2014), "Roadmap for implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development", available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514e.pdf>, accessed 16 February 2018.

UNICEF, *Heat up over climate change*, available at www.unicef.ca/sites/default/files/imce_uploads/UTILITY%20NAV/TEACHERS/DOCS/GC/Heat_up_over_climate_change.pdf, accessed 16 February 2018.

United Nations, *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*, available at www.un-documents.net/unchedec.htm, accessed 16 February 2018.

United Nations (1992), "Report for the World Commission on Environment and Development: our common future", available at www.un-documents.net/our-common-future.pdf, accessed 16 February 2018.

United Nations, *Sustainable Development Goals*, available at www.un.org/sustainabledevelopment/news/communications-material, accessed 16 February 2018.

Wikipedia, *Subvertising*, available at <https://en.wikipedia.org/wiki/Subvertising>, accessed 16 February 2018.

Worldwide Fund for Nature, *Cotton: a water wasting crop*, available at http://wwf.panda.org/about_our_earth/about_freshwater/freshwater_problems/thirsty_crops/cotton/, accessed 16 February 2018.

World Health Organization (2017), *Climate change and health*, available at www.who.int/mediacentre/factsheets/fs266/en, accessed 16 February 2018.

Euroopa Nõukogu publikatsioonide edasimüüjad

BELGIA

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Faks: + 32 (0)2 735 08 60
E-post: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Faks: + 32 (0)2 706 52 27
E-post: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Faks: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-post: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

HORVAATIA

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Faks: + 385 21 315 804
E-post: robertsplus@robertsplus.hr

TŠEHHI VABARIK

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Faks: + 420 2 848 21 646
E-post: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

TAANI

GAD
Vimmelskafte 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Faks: + 45 77 66 60 01
E-post: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

SOOME

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Faks: + 358 (0)9 121 4242
E-post: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

PRANTSUSMAA

Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex Tel.:
+ 33 (0)3 88 41 25 81
Faks: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-post: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber

1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Faks: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-post: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

NORRA

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Faks: + 47 2 218 8103
E-post: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POOLA

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Faks: + 48 (0)22 509 86 10
E-post: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Faks: 351 21 3224044
E-post: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

VENE FÖDERATSIOON

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Faks: + 7 495 739 0971
E-post: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

ŠVEITS

Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Faks: + 41 22 366 51 78
E-post: info@planetis.ch

TAIWAN

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Faks: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-post: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

SUURBRITANNIA

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Faks: + 44 (0)870 600 5533
E-post: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

AMEERIKA ÜHENDRIIGID ja KANADA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Faks: + 1 914 472 4316
E-post: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Euroopa Nõukogu publikatsioonid

F-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Faks: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-post: publishing@coe.int – Veebisait: http://book.coe.int

Materjali tõlke teostamist toetatakse Euroopa Sotsiaalfondi ja Eesti Vabariigi kaasrahastamisel 2014–2020 elluviidavast tegevusest „Noorsootöötajate koolituste arendamine“.

Inimkond on vastutav mitmete kriiside eest, mis seavad ohtu elu võimalikkuse planeedil Maa. Siiski on järjest kasvanud arusaam, et selline priiskav käitumine ei ole ohtlik mitte ainult teistele elusolenditele meie planeedil, vaid see on potentsiaalselt eluohtlik ka inimestele. Vaja on näha ohtu sellistes tavades ja lüüa aktiivselt kaasa jätkusuutlikumate tavade juurutamises.

Jätkusuutlikkus ei tähenda vaid keskkonnaohtudega tegelemist – see hõlmab endas ka seda, et kõikidele oleksid täielikult tagatud kõik inimõigused viisil, mis ei sea ohtu tulevaste põlvkondade inimõigusi. Need hõlmavad sotsiaalseid ja majanduslikke, tsiviil- ja poliitilisi ning kultuurilisi ja keskkonnaõigusi.

On oluline, et noortel oleks võimalusi mõelda jätkusuutlikkusega seotud teemadest ja selles vallas ka tegutseda. Tulevased põlvkonnad kannatavad kliimamuutuste ja muude probleemide tagajärgede käes järjest rohkem. Noored peavad seda mõistma ja säästvaid eluviise ise ka järgima, mõeldes välja uusi võimalusi probleemide lahendamiseks.

Käesolev käsiraamat on praktiline tööriist selle protsessi alustamiseks. See on välja töötatud eelkõige noorsootöötajatele ja koolitajatele, et tutvustada jätkusuutlikkuse teemat noortele mitteformaalses kontekstis. Siin käsiraamatus on toodud teave probleemide kohta, mis seostuvad jätkusuutlikkusega, õppetegevused, mis tutvustavad osalejatele osasid probleeme, mille ees meie planeet seisab, ja mis julgustavad neid arutlema lahenduste leidmise üle. Käsiraamat pakub infot selle kohta, kuidas noortegrupid saavad muuta oma lähiümbrust ja ehk ka kaugemaid piirkondi.

<http://youth-partnership-eu.coe.int>
youth-partnership@partnership-eu.coe.int

Euroopa Nõukogu on mandri juhtiv inimõiguste organisatsioon. Nõukogul on 47 osalisriiki, sealhulgas kõik Euroopa Liidu liikmesriigid. Kõik Euroopa Nõukogu liikmesriigid on alla kirjutanud Euroopa Inimõiguste Konventsioonile, mis on inimõiguste, demokraatia ja õigusriigi kaitseks koostatud rahvusvaheline lepe. Euroopa Inimõiguste Kohus teostab järelevalvet, kuidas osalisriigid Konventsiooni tegelikkuses rakendavad.

www.coe.int

Euroopa Liit on ainulaadne majanduslik ja poliitiline partnerlus 28 demokraatliku Euroopa riigi vahel. Selle eesmärk on tagada rahu, õitseng ja vabadus nende riikide 500 miljonile kodanikule – seda kõike õiglasemas ja turvalisemas maailmas. EL-i riigid on loonud asutused, mis EL-i juhivad ja selle õigusakte vastu võtavad. Peamised nendest on Euroopa Parlament (esindab Euroopa inimesi) ja Euroopa Liidu Nõukogu (esindab riiklike valitsusi) ja Euroopa Komisjon (esindab EL-i ühiseid huve).

<http://europa.eu>

EST

